

II
899
G

GDAN-DUICA
profesor universitar
al Academiei Române

0000

ISTORIA ȚĂRĂNISMULUI

VOLUMUL I-ii

VIEAȚA ȘI OPERA

ÎNȚĂIULUI ȚĂRĂNIST ROMÂN

ION IONESCU DELA BRAD

(1818—1891)



EDITURA
RAMURI S. A.
CRAIOVA

— 1922 —

VIEAȚA ȘI OPERA
ÎNTÂIULUI ȚĂRĂNIST ROMÂN

DE

G. BOGDAN-DUICĂ
PROFESOR UNIVERSITAR
MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE

1921.

EDITURA ==
„RAMURI” s. s.
== CRAIOVA.

1.

Ion Ionescu dela Bradu este un uitat: Ce ușor uită Românii pe binefăcătorii lor!

Dând la o parte intristătoarea lipsă de interes pentru un mormânt care zace cam departe de toate drumurile mari ale țării, voi povesti eu vieța și faptele lui; și voi desvăli ideile lui, acum, într'un timp care, dacă l-ar fi putut ajunge, ar fi făcut fericirea lui. Pentru că *idea fundamentală a vieții lui Ionescu a fost împrietărirea țăranilor*, iar aceasta abia acum s'a făcut în întinderea ce-o visase și el.

2.

Schitul *Bradu* nu este locul nașterii sale; este numai schitul depe moșia sa, unde a închis ochii, dar pe unde el mult a umblat încă din cea mai fragedă copilărie.

Așezându-se la moșia aceasta, cumpărată târziu dela stat, chemând la sine—în 1870—pe toți ceice ar fi voit să învețe chiar dela el agricultura, I. Ionescu arată celor ce-ar voi să vie, drumurile și poziția Bradului astfel:

„Schitul Brad este pe malul Siretului, între Roman și Bacău, ceva mai jos de poșta Galbenii și de gara drumului de fer.

„Dela Bacău drumul cel mai drept la Brad este pe șosea, până la Schineni, de acolo la Peletuci și la pod la Călinești; sau dela Bacău pe șosea, până aproape de poșta Galbenii, unde se lasă șoseaua, se iea drumul la Șerbești în lunca Siretului și se trece podul la Călinești. Dela Bacău, suind malul Bistriței, se vede schitul Brad pe dealul Siretului dintre Călinești și Spridonești.

„Dela Roman drumul la Brad este pe șosea până la Hanul lui Done, de acolo apucă spre Siret drumul la Spridonești, unde treci Siretul, sui dealul și dai la Drăgești și de acolo la Brad

Schitul Brad se vede dela Hanul lui Donea. Se poate veni la Brad în diligență până la poșta Galbenii, și de acoloa pela Hanul lui Donea sau pela Șerbești. Distanța dela gara drumului de fer, de la poșta Galbeni până la Siret la Drăgești, este de 3 kilometri¹.

Ion Ionescu s'a născut și a copilărit în Roman. Dar la Bradu locuie „tata moșu, tatăl mamei și bunicuța, mama tatei“. „Tata moșu acolo au și murit schimnic; și l-au îngropat lângă biserică“. „Pe lângă tata moșu și bunicuța mai aveam la Brad și un bun prietin, pe Petrachi, care căută moșia și de schit și care mai nainte fusese băet în casă la noi“. ¹) Indată ce-a putut să stea călare pe spatele lui Bunduc, copilul începù a trece apele Moldovei și a călări la Bradu, la tatu-moșu, la bunica. Duminecele, regulat, plecà dimineața călare și seara venià înapoi, în trăsură, cu mama și cu tata.

Cum erà să uite el așa plăceri?, cum să nu cumpere el moșioara, indată ce nevoile vieței îl siliră să se așeze undevă la țară, ca muncitor liniștit? Nu este, dar, numai drept, ci este și frumos—iar pentru el erà chiar o mare duioșie—să i se zică *dela Bradu!*

3.

Din spusele lui Ion Ionescu aflăm că bunicul său a fost preotul Ștefan din Roman. Cu ajutorul creștinilor preotul Ștefan clădi acolo biserica Sf. Nicolae.

Pr. Ștefan avù un fiu: Ion Isăcescu. Acesta se făcù blănar; apoi se însură (1810) cu Safta, fata preotului Toader Cima dela Sf. Gheorghe din Roman. Din blănar se făcù—diacon la Sf. Nicolae, unde adaoșe, tot cu ajutorul creștinilor, clopotnița.

Văzându-l harnic, vlădica Gherasim, din Roman, îl luă pe Ion Isăcescu pe lângă sine și îl făcù: arhidiacon; apoi următorul vlădică Meletie îl înaintă preot, iconom, protopop. ²)

¹) *Vieța mea, de mine însumi. Ion Ionescu (De la Brad). Iassi. Tipo-lito. grafia H. Goldner, strada Primariei 1889*, p. 5. Scrierea aceasta este o broșurica de 17 pagini. Ea are un motto din Vergilius: *O fortunatos nimium sua si bona norint Agricolas*. Broșurica, scrisă repede, la vârstă de 70 de ani, are date puține. Din fericire ea se poate completă frumos din celelalte multe scrieri ale autorului.

²) Gherasim, cel „înpodobit cu blândețe“ a fost episcop din Martie 1803 până în primăvara a. 1826. Meletie s'a instalat în Iunie 1826 și a murit pela 1850. Dușmănia lui Gherasim, care nici murind nu s'a împăcat cu Meletie, va fi fost cauza că Meletie dușmănie pe oamenii lui Gherasim?

Impreună cu Gherasim I. Isăcescu a vizitat adeseori Iașii, unde erau găsduiți de mitropolitul Veniamin, amicul lui Gherasim: Ion Isăcescu, mereu la Iași, cu astfel de oameni, avu, deci, bune prilejuri de-a cunoaște mersul țării.

Dela 1826, de când venise în scaun Meletie, până la 1834 Ion Isăcescu își văzù nebântuit de treburi.

Insă dela 1823 acesta administră, din însărcinarea lui Gherasim, schitul Brad, înființat de un Ionașcu Isăcescu. Și-l administră bine! Văzând că moșia schitului produce, vlădica Meletie a voit să o dea pe mâna unei rude, care erà dichiul episcopiei, și — nepotul vlădicăi. I-o și dete, după ce scoase din slujba sa de „nacialnic“ pe Ion Isăcescu. Acesta nu se lăsă; pâri pe episcop la mitropolitul Veniamin, care, depe urma intervenției acestuia, stoarse pentru cel nedreptățit o despăgubire nesuficientă. Dar Ion Isăcescu, mâhnit că nu-și putea plăti datoriile făcute ca „nacialnic“, muri mai mult de supărare, decât de boală, la 9 Martie 1837.

Mama celor doi frați: Ion și Nicolae Ionescu, rămasă văduvă, „au sfârșit de plătit toate datoriile“ bărbatului său¹⁾; pentru aceasta a vândut tot ce aveà: argintărie; blane frumoase de samur și de cacom; casa familiei din Roman. Și așa rămase biata preoteasă săracă, dar curată, cum ziceà ea.

Hrănindu-se cu furca, ea crescù, totuși, bine pe cei doi copii, până ce muri și ea, în cinste, la 6 Iunie 1859, în Iași. Arhiman-dritul Neofit Scriban rosti, la înmormântare, o predică plină de vorbe bune și de mare laudă a virtuților acestei femei.

Casa părintească, despre care s'a pomenit mai sus, se află lângă curtea bisericei Sf. Nicolai.

4.

În casa de lângă curtea bisericei Sf. Nicolai, în Roman, se născù Ion Ionescu la 24 Iunie 1818.

Fecior de preot, nepot de preoți, Ion trebuia, firește, să învețe carte. Făcându-se de 7 ani — așadar la 1825—tatăl său l-a dat la școală la Episcopie, unde a învățat grecește la dascălul Melidon. Românește a învățat la școala domnească, la dascălul Verescu. Iar psaltul dela Precista îl învăță psaltichia.

¹⁾ După I. Ionescu, *Agricultura dela Bradu, Roman, 1886*, p. IV, 13—15, 19.

Educația religioasă și-o făcea, însă, la biserica tatălui său, la Sf. Nicolai, unde: trăgea clopotele, cânta, cetia, slujia pe lângă preot, zicea crezul și tatăl nostru, cetia și apostolul, ba până și cu discul umblă! De-atunci s'au înfipt în memoria copilului ideile biblice, la care adeseori revine în scrierile sale; de-atunci s'a așternut întâia pătură de patetic, ce apare din când în când în vorbele lui.

5.

După șapte ani de carte la Roman, la 1832, în vârstă de 14 ani, Ion Ionescu a fost dus la Iași și dat la școala dela Trei-sfetele, în al cărei internat tatăl său îl părăsi străinătăței cu care de acum trebuia să se deprindă.

Îngrijitor al internatului era gramaticul și literatul G. Săulescu, un noroc al tinerilor.

Ceilalți dascăli din Iași, despre care *Viața mea* pomenește, erau: Ardeleanul Fabian, dela care I. Ionescu a învățat latinește și matematică; și Bănățeanul Eftimie Murgu, la care a ascultat filosofia.¹⁾

Eftimie Murgu era un duh democratic, neastâmpărat, îndrăzneț și la faptă, nu numai la cuvânt. Elevi ai lui au mai fost, după ce a trebuit să părăsească Iașii, N. Bălcescu și C. A. Rosetti, în București. Toți elevii aceștia au fost elevi vrednici de revoluționarul lor dascăl: Eftimie Murgu nu este nevinovat că pasiunea revoluției s'a strecurat și în inimile elevilor săi.

I. Ionescu, gimnastul, trebuie să se fi distins, deoarece a fost numit repetitor și a fost mutat la Academia Mihăileană.

Dar în școalele Iașului tânărul Ion Ionescu ajunsese în curând și dascăl. Și anume la „clasele gimnasiale“, unde bugetul pe lunile Ianuarie-Martie 1837 îl înscrise cu leafă de 300 lei;²⁾ iar la 1838 printre profesorii „învățăturilor de treapta a doua“, ca profesor de limba română și de istoria universală.³⁾

1) Amintirile coincid exact cu datele bugetului școalelor moldovenești, care, la anul 1835 (Ianuarie)—1836 (Ianuarie) cuprind pe dascălii T. Verescu, Gh. Saulescu, Vasile Fabian (mort in 7 April 1836), Charles Tissot, Eftimie Murgu și G. Asa'i. ca referendar. Vezi *Analele parlamentare*, vol. VII (1837) și IX, 2, p. 228. Și V. A. Ureche, *Istoria școalelor*, IV, p. 464.

2) *Analele parlamentare*, IX, 2, p. 230

3) *Loc. cit.*, p. 240.

6.

Cursurile superioare, filosofice, ale Academiei mihăilene, întemeiate la 1835, aveau o prelungire universitară, la a cărei înălțare, însă, Mihaiu Sturza a crezut că trebuie să aducă, să colaboreze și profesori francezi ca : Maisonnabe și alții.

Ion Ionescu își aducea aminte că a fost și elevul lui Maisonnabe, la care a învățat limbă franceză.¹⁾

Învățătura lui Maisonnabe trebuie să-l fi ajutat binișor, ca să poată să traducă acele scrieri pe care, de mult încă, Academia le ceria dela absolvenții săi distinși, cari se așterneau astfel pe muncă.

Pe când își sfârșia studiile academice—1837 — „candidatul“ Ionescu avea traduse mai multe opere, *Albina românească* le citează, în numărul său dela 18/30 Iulie 1837, 2) ca podoabă a expoziției obicinuite a unui examen de fine de an. Manuscrisurile lui Ionescu cuprindeau 4 scrieri franceze, 1 latină și 1 neprecisată :

1. *Biografia filosofilor*, după *Fenelon*, în două părți. (Biographie des anciens philosophes).

2. *Culegeri literaturii franțeze* a lui *Noël*. (Receuil).

3. *Cuvânt a lui Masilion* (*Discours*; fără altă precizare).

4. *Ghiliom Tel* după a lui *Florian*.

5. Din *Țifero*, *Cato Bătrânul* (depe limba latină).

6. *Noaptea și zina Rosie* (fără precisări).

În tovărășie cu B. Popescu-Scriban Ionescu tradusesese un *Leonidas sau bătălia dela Termopile*.

Traducerile acestea ni-l arată pe Ionescu pus în contact cu filosofia antică, cu acea filosofie, pe care, mai târziu, la 1857, Ionescu o va întrebuința în schițele sale de morală din *Jurnalul de agricultură*; cu înțelepciunea lui *Cato*; dar și cu eroismele lui *Leonidas* și *Tell*. Sfera aceasta de idei eră destul de importantă, ca să poată contribui la direcțiunea conștientă a vieții unui tânăr inteligent de 19 ani.

Dacă citez acum și numele celorlalți traducători, în fruntea cărora I. Ionescu este citat, în *Albina*, ca cel dintâiu, le citez

¹⁾ *Vieța mea*, p. 6.

²⁾ Pag. 245.

numai pentru a arăta—prin subliniere—că între ei se aflau câțiva colegi cu care și mai târziu s'a întâlnit în vieață. Ei erau, afară de Scriban: D. Gregoriu, Al. Gregoriu, C. Strat, G. Iamandi, Z. Codrescu, care 'n 1857 îi tipări *Jurnalul*, M. Cerchez, G. Călimănescu, D. Asachi, cadetul Al. Asachi, adjunctul Stavrat, sulgerul Paulini.

Dintre traduceriile lui Ionescu cea mai aproape de tipărire fusese, în 22 Noemvrie 1838, *Biografia filosofilor*. Intr'un raport către Eforia școalelor, comitetul academic o indică printre cele menite să fie tipărite.¹⁾

Ridicându-se încet-încet, în momentul de-a părăsi țeara, I. Ionescu se înălțase, așadar, până la pragul literaturii, peste care, pe-atunci, la noi, eră aproape obiceiul să treci întâiu ca — traducător.

Un incident norocit îl oprî însă pe pragul ajuns și îl întoarse — în altă parte. Vieața practică, reală a țării sale începù a-i alcătui în alt sens vieața sa.

7.

Libertatea comerțului obținută prin pacea dela Adrianopol (1829) deschisese țărilor românești perspective economice serioase. Exportul devenià ademenitor. În lăuntru țării regulamentul organic, punând legi severe muncii țărănești, dădea proprietății iubitoare de export cele mai eftine brațe de muncă. Asigurând lucrarea pământului, regulamentul da valoare pământurilor; venitul fonciar crescù. Evoluția aceasta economică o descrie și I. Ionescu, scurt și simplu, astfel: ²⁾ „De vreo douăzeci de ani (deci de pela 1837) au început a se ivi în țară o mișcare atâta de însemnată întru înmulțirea rodurilor pământului, încât sporirea valorii pământului și creșterea bogăției ne pune în cea mai mare mirare“.

Adecă tocmai de pe la 1837, când el eră „candidat“ și traducător spornic, cu ochii deschiși asupra unei vieți intelectuale, literare, în care stătea gata să se avânte!

La 1857 Ionescu își mai aduce aminte că „nu de mult“ 1 falce de pământ costà 3 galbeni; azi, în 1857, costà 6, 9, 12, chiar 30 galbeni! Câștiul care, pe la 1830, eră de 100 galbeni,

¹⁾ V. A. Ureche, *Istoria Școalelor*, vol. I, p. 57.

²⁾ În 1 August 1857, în *Jurnal de agricultură*, p. 3.

acum, după 27 de ani, eră de 1000! Dar creșterea aceasta nu-și aveă cauza în știința agricolă a producătorilor, ci mai mult într'o dibace combinare a relațiilor economice, comerciale și politice.

Domnul Moldovei, Mihaiu Sturza, unul dintre cei mai mari și mai deștepți proprietari ai țării, înțelegea bine mișcarea; și se gândia că, în astfel de vremuri, un agronom cult i-ar putea fi „de vreun folos la îmbunătățirea întinselor sale proprietăți“. ¹⁾ Ca să nu-i scape ușor din mâni, el trebuia să fie Moldovean; ca să nu dea greș, el trebuia să ofere garanții sufletești și morale suficiente: Astfel alegerea lui se opri la Ion Ionescu, pe care-l hotărî să primească misiunea, și să plece îndată la studii speciale în Franța.

Evoluția economică a țării și, în lăuntrul ei, nevoile unui mare proprietar au fost, așadar, cauzele care au schimbat menirea lui I. Ionescu.

Spre Franța I. Ionescu a plecat cu Maisonnabe. Așa zice el. Maisonnabe fusese rector al Academiei mihăilene dela 24 Iulie 1837 ²⁾. În 1838 el a plecat înapoi, luând cu sine, ca despăgubire plătită de stat: 55791 de lei numărați la „consulatul Galiei“, în galbeni! Ionescu, care fusese secretarul lui Maisonnabe, ³⁾ a putut plecă cu el, ca stipendist al lui M. Sturza.

8.

În Franța I. Ionescu s'a așezat la *Roville*.

Ce a fost întâia școală la care I. Ionescu a studiat, în străinătate, agricultura, se poate spune chiar cu cuvintele lui: ⁴⁾

„Cea *întâiu școală de agricultură* ce s'a făcut în Franța a fost la *ferma-modelă* dela *Roville*. Ferma sau moșia a fost luată în arendă pe 20 de ani de către o societate de particulari. Societatea a luat de asociat pe omul cel mai renumit atunci pentru lucrările sale agricole și mai ales pentru îmbunătățirea plugului, pe d. Mathieu de Dombasle, căruia i s'a dat moșia în exploatare. Moșia dară se exploată de către particulari și se susține cu

1) I. Ionescu, *Ârenda moșiilor*, 1864, p. 11.

2) *Actele parlamentare*, IX, 2, p. 234, 236.

3) *Loc. cit.*, p. 242.

4) *Agricultura franceza la esposițiunea univărsala din 1867- București, 1867*, pagina 25.

taxele ce plăteau elevii cari veniau să învețe agricultura“. Și aiurea: 1) „Roville-ul numai prin uneltele perfecționate s'au deosebit mai mult decât prin capitalul său“.

Practica și teoria dela Roville i-au făcut lui Ionescu o impresie adâncă: Roville a fost idealul a cărui realizare el a dorit-o și a încercat-o în toată vieța sa.

Despre traiul dela Roville I. Ionescu a mai scris acestea: 2) „La Roville unde am învățat noi agricultura, plăteam de fiecare elev câte 30 lei pe lună pentru învățatură, adică 360 lei pe an; însă pentru întreținerea noastră găsim toate înlesnirile în sat și cu prețuri moderate. Cu cheltueală pentru învățatură și pentru susținere cu casă, masă, haine, cărți, etc. un elev putea trăi într'un an cu 120 de galbeni“. Galbenii săi nu-i făceau nici o bătaie de cap: Dela Mihaiu Sturza îi luă Maisonnabe; și acesta i-i da lui, în mână 3).

Pe când studiă la Roville I. Ionescu a făcut întâia sa excursie de studii agricole în Vogezi; zece zile de mers pe jos, cu sacul pe spate 4). În acelaș fel, adică tot pe jos urmară: excursia din Nordul Franței, Belgia, Olanda—supt conducerea profesorului Barrat din Roville —, aceasta ținând trei luni; apoi excursia în Alsacia și însfârșit, de două ori, în Elveția, tot trei luni.

O experiență agricolă bogată se strângea în creerul Românilui și în jurnalul de zi ce și-l scria regulat.

Pe când se află încă la studii, în Franța, I. Ionescu s'a dus și în Auxerre (Champagne), la Dépréau, la care a stat șase luni, ca să învețe a face vin de șampanie. Iar când s'a întors în țară i-a făcut lui Mihaiu Sturza-Vodă șampanie din vinul cules de la via acestuia, dela Socola! El a fost, deci, „întâiul fabricant de șampanie în România“ 5).

În *Vieța mea* Ionescu afirmă că la Auxerre s'a dus după un an și jumătate de Roville; și că la Auxerre a stat o jumătate de an 6).

1) *Foaie de agricultură practică*, 1859, p. 198.

2) *Apicultura română dela Bradu*, p. 153.

3) *Viața mea*, p. 6.

4) *Excursion agricole dans la plaine de la Dobrodja*, p. 14—15.

5) *Agricultura română dela Bradu*, p. 68.

6) Pag. 6.

Tot în Franța a învățat și cultura gândacilor de mătase ; și anume la Camile Beauvais, în Bois de Senant, lângă Paris : „Am șezut și acolo din primăvară până în toamnă“ ¹⁾. Ce a învățat aici, el însuși a practicat, abia după 1870, la Bradu, în Moldova ²⁾, într'un timp în care, însă, mătasă nu a putut să facă. Pe la 1886 Românii încă nu se pricepeau cum se transformă borangicul în mătase !

În cele trei locuri : Roville, Auxerre, Bois de Senant, în total, Ionescu a petrecut doi ani și jumătate.

În tot timpul acesta I. Ionescu a fost un elev matur și ager. Am putea presupune aceasta. Dar nu e nevoie să ne mulțămim cu presupuneri ; el însuși ne-o confirmă.

Plecând în străinătate I. Ionescu s'a crezut dator să-și deie sie-și, zilnic, seamă de întrebuințarea timpului său „din minutul ce a eșit din patrie până când s'a înturnat, scriind anume „jurnalul său de agricultură“ și arătând, pe rând, ce a învățat la institutul dela Roville, ce la Camile Beauvais, în călătoria sa prin Belgia și Flandra, precum și în Paris, unde s'a ocupat cu studiile accesorii ale agriculturii. ³⁾ „Acest jurnal, scris de mână, cuprinde 10 volume!“

La 1842 I. Ionescu regretă că nu are mijloace să-l tipărească, să 'nvețe și pe alții ce el învățase cu atâta zel în străinătate.

9.

Maisonnabe hotărîse, se pare, să dea Moldovei și un economist, nu numai un agronom practic și științific.

Către toamnă—anul nu se spune ⁴⁾—Maisonnabe „l-au dus la Paris, l-au ținut acasă la dânsul (*rue Ste Catherine d'Enfer*) și l-au pus de a urmat cursurile la Sorbonna : La Pelletier, fizica ; la Dumas, chimia ; la Mill, istoria naturală ; la *Jardin des plantes*, botanica ; iar economia politică a urmat-o la *Conservatoire des arts et métiers*, la Blanqui. Despre Blanqui, I. Ionescu spune mai târziu ⁵⁾ că era un gânditor foarte practic, cum „se găsesec

¹⁾ *Agricultura română dela Bradu*, p. 69. Aproape o jumătate de an, zice el în *Vieța nouă*, p. 6.

²⁾ *Loc. cit.* p. 92.

³⁾ *Vitele albe*, p. 36.

⁴⁾ *Vieța mea*, p. 6.

⁵⁾ În *Țeranul român* (1862), p. 108.

foarte puțini astăzi, între economiști“. El mai spune că îl ascultase trei (?) ani, la *Economia industrială*, adică la *Economia politică aplicată*, curs remarcabil prin circumspecțiunea aplicațiilor.

La Conservatorul de arte și meserii a audiat, așa se pare, și pe Wolowski. ¹⁾ În scrierile sale toate cursurile acestea au fost citate de nenumărate ori.

10.

De pe înălțimile chimiei lui Dumas și ale economiei politice a lui Blanqui, I. Ionescu, întorcându-se în țară, se scoborî — văcar la cirezile lui Mihail Sturza, care-l susținuse în Franța. ²⁾

„Intorcându-mă înapoi, Mihaiu Sturza Vodă, care cheltuise cu mine, m'au trimis la țară, unde aveà vite și m'au făcut văcariu! Văcar, ce-i dreptul, mai mare peste ceilalți văcari, dar tot văcariu. Mâncam brânză și mămăligă, *ascultam de toate poruncele arendașilor ce veniau de mă priveghiau*. Am stat un an de zile văcar și am căutat atât de bine de vite, cât am și pus la îngrășat două cârduri de boi. Cu vitele îngrășate m'am dus și le-am vândut un cârd la Pesta, și altul la Viena. M'am întors înapoi cu desagii plini de galbeni; și m'am dus de i-am dat lui Vodă“. „Vodă au fost atât de mulțumit de mine, cât nu m'au mai trimis la vaci; m'au oprif lângă dânsul făcându-mă director în administrarea moșiilor sale“ ³⁾.

Moșia la care Mihaiu-Vodă instalase pe Ionescu văcariu peste văcari a fost Cioara. Cioara aveà câmpii întinse; creșterea vitelor erà cu puțință, reușia. Acolo i s'a consolidat, de sigur, lui Ionescu, noțiunea de „plugărie pastorală“, care joacă un mare rol în sistemul economic al lui Ionescu, care, din capul locului, a ținut să-i aplice țarei sale, din sistemele cunoscute în țările apusene, numai ce se potrivea. Acolo a început el experimentele sale proprii relative la prăsierea vitelor. ⁴⁾ Acolo începù a studia, acum ca specialist, cultura țărănească a Moldovenilor. ⁵⁾ Acolo traduse și cărticica despre *Vitele albe*.

¹⁾ I. Ionescu, *Creditulu*, 1880, p. 84.

²⁾ *Vieaja mea*, p. 6—7.

³⁾ Identică este povestirea din *Agricultura română dela Bradu* (1886), p. 62.

⁴⁾ *Vezi Vitele albe*, p. 33.

⁵⁾ *Loc. cit.*, p. 64.

11.

Rodul literar al petrecerii lui I. Ionescu la Cioara a fost o traducere, în care el și-a îngăduit să introducă câteva părți originale. Autorul tradus era celebrul agronom scoțian David Low ¹⁾.

Vitele albe din Anglîtera. Traducție. Iașii. La Institutul Albinei. 1842 (pp. 94)—este o scriere dedicată „Exelenței Saie Marelui Logofăt și Cavaler Teodor Sturza“. Dedicăția are data: 20 August 1841; Odaea Cioara.

Pornind dela „lucrările vestiților imbunătățitori a agriculturii engleze: Bacvel, Artur Iung, Sir Ion Sincler și Coche“, despre care se dau informațiuni destul de amănunțite, I. Ionescu adaogă și o mică relație despre încercările sale practice dela Cioara. Relația sa I. Ionescu o consideră ca o „mică provizie trebuitoare la *ridicarea unui întreg curs de agricultură*“, — de sigur românească—la care se gândia ²⁾.

De sigur, tot pregătiri pentru acest curs erau lucrările despre care însuși vorbește la pag. 36 a *Vitelor albe* și anume: *Inavuțirea unui lucrător de pământ* (o scriere mai mică), și *Calendarul bunului lucrător de pământ* (mai mare) pe care l-a și publicat peste doi trei ani.

12.

Cronologia vieții lui I. Ionescu—în acest timp—nu este tocmai precisă.

Datele din *Vitele albe* ³⁾ nu se potrivesc cu altele, găsite tot la el. Sigur este, însă, anul 1842, când Ionescu nu se află numai la Cioara, ci și la Probota, o moșie luată în arendă și cultivată după întâiul său plan sau proiect ⁴⁾. În sfârșit se pare că și drumul comercial la Pesta și Viena, cu cărdurile de boi, tot la 1842 l-a făcut ⁵⁾.

După ce, așadar, s'a întors cu galbeni mulți, dela Viena, Vodă, zise Ionescu într'un citat de mai sus, l-a oprit în Iași ca

¹⁾ I. Ionescu, *Lecțiuni elementarii de agricultură* (1870) p. 304.

²⁾ Pag. 32.

³⁾ Pag. 33.

⁴⁾ *Agricultura română dela Bradu*, p. 155.

⁵⁾ *Loc. cit.*, p. 62.

director al administrației moșiilor domnești. Informațiunea aceasta se confirmă și de-aiurea ¹⁾.

Aici, în Iași, Vodă: „Mi-au dat casă de locuit în curtea palatului domnesc, lângă grajdul cailor; și la masă mâncam cu secretarul Schilet; și aveam leafă de 100 lei pe lună“ ²⁾.

A fi în Iași la 1843—1844 însemnă a fi de față la începutul frumoasei epoci literare, pe care *Dacia literară* o deschisese la 1840, pe care *Propășirea* o continuă chiar în acel an 1844, pe care o făuriau Mihail Kogălniceanu, Costake Negruzzi, Vasile Alecsandri.

Propășirea nu făcea, însă, numai literatură. Colaboratorii ei studiau și chestiuni de drept, poștice, sociale, economice, ca de ex. *Despre cămătărie*, *Unirea vâmlor moldovenești și muntenesti*, *Despre importanța economiei politice*. Autorii acestor studii erau A. Vincler, Panait Balș, Ion Ghica și alții.

Sgândărit de vechiul instinct literar, Ion Ionescu se trezi iarăși, se apropie de cercul noilor eroi ai literaturii și le oferă toată inima sa.

Se pare că, dintre ei, mai mult îl atrăgea I. Ghica, deoarece pe Ghica îl citează în proxima sa scriere din *Propășirea*, deoarece, din acea vreme, numai despre I. Ghică a păstrat câteva calde amintiri, pe care le citez; care se pot dată sigur. Cursul de economie politică al lui Ion Ghica începuse — în Academie — la 23 Noemvrie 1843; printre ascultători eră și I. Ionescu, care, după 18 ani, îl caracteriză astfel: ³⁾

„Noi am avut norocirea a ascultă cursul seu de *Economie politică* ce l-au făcut în Academia mihăileană din Iași; și putem să spunem în public, că, măcar că încă nu perdusem impresiunile ce întipărise în noi briliantele prelecțiuni de *Economie industrială* ale lui Blanqui dela *Conservatoir des arts et metiers* din Paris și de *Economie politică* ale d-lui Rossi dela *College de France*, am ascultat cu deosebit interes pe d. Ion Ghica. D-lui, din regioana înaltă a științei, se pogoră în lecțiunile sale și făcea oarecare aplicațiuni la țeara noastră“.

Unde eră, așadar, I. Ghica, putea să fie și I. Ionescu: Lec-

¹⁾ *Atenda moșiilor*, 1864, p. 11.

²⁾ *Viața mea*, p. 7.

³⁾ *Țeranul român*, p. 3.

ția de deschidere a cursului de economie a lui Ghica s'a publicat în *Propășirea* dela 27 Februarie 1844; tot acolo, în 19 Martie 1844 a publicat și I. Ionescu studiul său *Îmbunătățiri în agricultura noastră*, care se terminară abia la 30 Aprilie 1844. Cu studiul acesta I. Ionescu completează numărul direcțiilor pe care de pe acum și le alegeau viitorii reprezentanți ai epocii de renaștere a României.

13.

Studiul din *Propășirea* începe printr'o apoteoză a muncii: „Prin *muncă* omul câștigă și au câștigat toată averea sa“. Cuvântul acesta Ionescu îl va lua mai târziu ca mărturie pentru vechile sale intenții bune.

Munca dă și pământului valoare. În termeni moldovenești, la 1844: „în Moldova cu munca din 12 zile de *boeresc* a țeranului, socofită 4 galbeni, se cumpără de veci o jumătate falce de pământ, în Valahia și cu mai puțin“. De-aceea Ionescu cerea ca îmbunătățind munca să se dea și pământului valoare mai mare.

Mijloacele recomandate de el, pentru îmbunătățirea muncii, sunt: mașinile, școalele speciale, societățile agricole; dar mai ales ferma-model, ferma ce nu o avem, deși o ceruse chiar reglementul organic, la art. LXVI, secția 1 din anexa F. Ferma multe lucruri ar avea „de cercat, de *naturalizat*, de împrăștiat“. Firește, se citează iarăși Roville-ul și Grignone-ul din Franța și Hohenheim-ul nemțesc. Nu se uită nici fabrica de mașini. În continuare I. Ionescu anunță că proiectul *său* de fermă este gata; și că la scrierea sa a întrebuițat ideile ce și-a făcut în conversațiile cu Dombasle și cu alți învățați, dar cu „inadinsă studie“ a împrejurărilor noastre. Acestea cereau ca la noi să se întemeieze *două ferme*; una *la munte*, alta *la câmpie*, ferma dela munte ocupându-se cu: oile, mierea, poamele, viile și pădurile; iar cea de la câmpie cu: pânile, boii și caii.

Cuvântul de mai sus, despre boeresc, fusese o alusie; acum urmează a doua: Față de cultura de cartofe, din care boerii făceau rachiou, Ionescu, accentuează că ferma-model trebuie să se pue și în slujba societăților de temperanță (Pater Matev). Astfel aderentul ideilor reformatoare se anunță, însă cu multă modestie.¹⁾

¹⁾ În Moldova existau, în acest timp, două societăți științifice: *Societatea de învățatură* (Dr. Fătu!) și *Museul de istorie naturală*. Acestuia I. Ionescu i-a făcut un inventar (vreo 5000 de bucați) în anul 1845. (*Țeranul român* p. 19).

14.

Înainte de-a povesti mai departe vieața lui Ionescu, trebuie să stăruesc puțin asupra unei lucrări mai întinse datorite aceleiași colaborări și anume colaborării cu Mihail Kogălniceanu. Este o lucrare pe care, cercetând-o, la 1861, în vederea unei ediții noi, el o găsiă încă bună, „foarte pe deplină“.

Calendarul bunului cultivator apăruse succesiv, ca supliment la *Foaea sătească*, redactată (1844) de M. Kogălniceanu.

Calendar pentru bunul gospodar de Ioan Ionescu. Iași. La Cantora Foiei sățești 1845 este o carte din care și astăzi știința românească poate să tragă foloase: istoria și filologia ca și economia națională și istoria acesteia.

Textul datează desigur din timpul gospodăriei dela Cioară, când I. Ionescu eră însă prea sărac, ca să-l poată publica. Cunosându-se cu Mihail Kogălniceanu acesta interveni la Sfatul administrativ, cerând ca I. Ionescu să fie însărcinat cu scrierea unui astfel de text *pentru țărani*. Secretariatul de Stat a dat—în 29 Dec. 1843—însărcinarea cerută, oferind și zece mii de coli de hârtie gratuită, *pentru ca în toate satele să ajungă cartea foloșitoare și bine scrisă*. Scrierea s'a publicat, deci, întâiu ca supliment la *Foia Sătească*, redactată de Mihail Kogălniceanu și — mai ales pentru orașe—s'a tras și în broșură (255 pagini).

Concepția națională—influențată, probabil, de calendarul profesorului său Dombasle — este expusă, în precuvântare (15 April 1845) în vorbele care urmează: „Gospodăria Românilor, cași a oricărue alt neam, are obiceiurile sale răzemate pe climă, mulțimea și bunătatea pământului, numărul lăcuiitorilor, chipul hrănirii și a viețuirii lor, însărsit pe treapta trebuințelor țerei din lăuntru și interesul negoșului din afară. Toate aceste împregiurări *dau gospodăriei o față deosebită în fiește care țeară*, dela care nu se poate abate cineva fără ca să se resimțească. *Prin urmare și Românii trebuie să aibă o sistemă de gospodărie și în ade-văr o și au*, încât niciun om priceput nu poate să îndrăsnească de a o neînsemnă și de a se strădui să o înlocuiască cu sisteme engleze, sau franceze, sau germane de gospodărie“. Scopul lui eră, așadar, elaborarea unui sistem *național* de gospodărie.

Ca să-l alcătuiască I. Ionescu, s'a așternut pe observațiuni;

s'a încredințat că multe obiceiuri aduc îndestul folos și, tot odată, că altele au fost folositoare—odinioară. Acestea trebuiau, firește, înlocuite. Dar până la data calendarului el nu sfârșise cercetarea, căci, zice el însuși, p. VI, „numai după ce se vor adună toate taptele, se vor putea supune *asprei* judecăței a unei sisteme *rezonante*“ și numai după ce rezultatele judecăței „vor trece prin focul curățitor al cercărilor practice, vor eși adevăruri lămurite, îndeobște folositoare pentru toți Moldovenii“. Sistemul nefiind terminat, materia a putut să înlăture și forma sistematică a expunerii și să ia forma de calendar, arătând, lună cu lună, ce trebuie făcut. Astfel calendarul se desfășoară într'o serie de articole mai mult sau mai puțin legate între ele.

Caracterul general al economiei moldovenești, atunci, eră după I. Ionescu acesta (p. 319): „Astăzi mărim țearinile și îngustăm suhaturile, facem mai multă pâne și numărul vitelor noastre din ce în ce tot mai mult scade. Astăzi toate soiurile de vite s'au scumpit, căci s'a suit prețul pământului și numai întru cât ne trece fânul și imașul ne sunt aducătoare de folos. Astăzi neguțătoria vitelor merge cu pagubă...“ Treceam tocmai atunci repede dela păstoria pe sfârșite la plugăria cerută de înmulțirea oame-nilor.

I. Ionescu dă sfaturi și pentru păstorie, și pentru plugărie, stăruind adeseori asupra celor mai mici amănunte agricole și considerând totdeauna și efectul economic-financiar.

În paginile Calendarului *se anunță și viitorul țărănist*. Când, mai sus, el vorbiă despre toți Moldovenii, el se gândiă, desigur, la țărani. Apărarea lor directă le-o luă, însă, atunci când regretă că din cauza muncii la boer, lucrând „cartofele cele boierești menite pentru facerea rachiului“, țărani nu-și pot vedea de cartofele lor și—dacă timpul nu-i priincios popușoilor—rămân expuși foametei (p. 54); sau când înregistra „sudălmile și batjocurile stăpânilor ce se îndreptă asupra muncitorilor“. (Pag. 62) ¹⁾.

Călindarul bunului gospodar a avut trei ediții. A treia s'a tipărit la 1861, în condițiile următoare: Ministru al instrucției eră V. Mălinescu, un specialist al chestiei agrare. V. Mălinescu, voind să

¹⁾ Un „boier“ mai delicat trebuie sa fi fost amicul lui Ionescu sardarul Statichi Fig 1, pomenit la p. 167.

răspândească opera în toate satele Munteniei, o retipări cheltuind 15.000 lei! Cătră sfârșitul anului 1861 tipărirea se sfârșise. Dar, pretextând că încă nu sunt gata figurile care au fost concentrate într'un mic album, de adaus la fine, un alt ministru, N. Niculescu, opriă împrăștierea și vinderea volumului! Supărat I. Ionescu, îl întrebă pe ministru pentru care motive deține lumina sub obroc? ¹⁾ În așteptarea răsturnării obrocului, Ionescu se grăbiă să dea, la acelaș loc, învățătorilor de sate, sfaturi relative la modul de-a propune această scriere nesistematică, dar folositoare ²⁾.

15.

După ce s'a așezat în Curtea domnească, I. Ionescu a fost „numit, apoi, și profesor la Academia mihăileană, unde și-a continuat—zice el ³⁾—lecțiunile ce făcea *mai înainte* de a se duce în Franța“.

Despre lecțiunile dinnainte de plecarea în Franța nu am nici o informație mai precisă decât cele date mai sus. Despre cele ținute de-aici înainte a vorbit însă Ion Ionescu, foarte limpede, în studiul din *Propășirea*. Aci, înșirând mijloacele de îmbunătățire necesare agriculturii românești, el discută și școalele de agricultură.

„Să nu uităm a pune în rândul acesta și catedra de agricultură din Academie, și comisia centrală de economie rurală. *O asemenea catedră mi s'au încredințat mie*; și trebuie să mărturisesc că, din nenorocire, numărul ascultătorilor acestui clas, de la început puțin numeros, *de doi ani, de când au început*, tot grădat au scăzut și acum au ajuns atâta cât cursul se sfârșește numai cu trei. Fără hotărârea cinstitei Eforii a învățaturii publice din Iași eu n'aș mai fi mai continuat, căci o desimsionare așa repede îmi cuprinsese inima de descurajare. Aș fi însușit acest rău puținului meu zel, dacă nu s'ar vedea aceasta și la alte clase facultative“ ⁴⁾

Pricina eră, după Ionescu, lipsa de organizație a învățaturii

¹⁾ *Țeranul român*, p. 5, 23.

²⁾ Gravurile calendarului s'au publicat și izolat, într'o broșurică cu titlu: *Gravurile calendarului pentru bunul cultivator de Ioan Ionescu*. Edițiunea a treia. București 1861.

³⁾ *Vieața mea*, p. 7.

⁴⁾ *Propășirea*, p. 84.

primare și secundare care ar fi putut înzestra pe elevi cu priceperea suficientă unui curs de agricultură.

Așadar, o fermă-model, ca să-și practice știința nu avea; un curs care să fie înțeles deplin nu se putea alcătui; mulțami-rile specialistului nu se înființau: În astfel de împrejurări I. Ionescu primi să părăsească Iașii, să plece (1846) la Săbăoani, unde Grigore M. Sturza, fiul lui Vodă, eră arendaș și se făcù comptabilul lui! Doi ani a stat el la Săbăoani, de unde în fiecare săptămână venia la Iași, ca să ție, la Academie, cele două lecții la care eră obligat, „Așa a urmat până pe la jumătatea anului 1848“¹⁾.

Din timpul acesta ni s'a păstrat numai o lecție de introducere la cursul dela Academie. Este lecția din 1846, pe care a publicat-o abia la 1859, în *Foaia de agricultură practică*.

Lecția începe conștient și demn: „Astăzi mi se pare propunerea agriculturii mai grea decât însăși studia ei. În fața unui *auditoriu, atât de luminat, curios de a mă cunoaște, de a mă lumina, de a mă povățui și de a adopta toate principele mele, ca un militar în retrată, îmi voi adună toate suvenirile și toate meditațiile mele și cu încredere îmi voi expune tangenta pe care am să urmez, țiind cu mâinile de coarnele plugului și întipăbind pe țearina Patriei rezultatul ostenețelor și sacrificiilor mele*“.

Suvenirurile îi pică din Tacitus, Horatius și Vergilius, din Euclid și Pascal, din Ampère și Bacon; meditațiile se sprijinesc pe Boussingault, „astăzi reprezentatorul agriculturii în Europa“, Arthur Joung, pe care-l știm încă din *Vitele albe*; pe Mathieu de Dombasle, fostul său profesor, pe de Gasparin; iar forța ideală ce le adună pe toate, suveniruri și meditații, este acel *gust* care este cheia tuturor studiilor și fără de care memoria devine refractară și concepția retivă“²⁾.

Lecția limitează știința agriculturii de către celelalte științe: refuzând locul ce i-l dase Ampère în clasificarea științelor și arătând esența ei printr'o comparațiune cu medicina; stăruie asupra metoadei pozitive și o arată, „așa cum există“,—ca profesiunea cea mai puțin lucrativă, însă „cea mai solidă, mai morală, mai aproape de pacea sufletului și de adevărată fericite pe pământ“.

¹⁾ *Vieța mea*, p. 7.

²⁾ *Foaie de agricultură practică*, Dec. 1859, p. 185—186.

Privesc rândurile lui calde; în fața oratorului îmi închipuiesc niște ochi vii, scilpitori de *idealul său* și zic: Nu se poate ca căldura lui să nu fi trecut dela catedră în sală și din sală —fie și pe căi puține, prin puțini mijlocitori—mai departe, dincolo de ziduri, în lume. Acesta eră profesorul cel întru adevăr chemat! ¹⁾

Relativ la anul 1846 mai avem o știre foarte însemnată: ²⁾ Ion Ionescu a fost de Paști la Mânjina, la moșia lui Costache Negri, unde *sosise și Nicolae Bălcescu*.

În conversațiile dela Mânjina Nicolae Bălcescu îi inculcă lui Ionescu „*convicțiunea profundă, că este de neapărată trebuință a îmbunătăți materialicește și moralicește soarta țăranului nostru, fără a lovi în buna stare materială a boierilor proprietari*“.

La Mânjina, în 1846, s'a discutat așadar și chestiunea rurală; iar I. Ionescu mărturisește că, definitiv, pentru lupta de emancipare a țăranilor, l-a câștigat—Nicolae Bălcescu!

De-altă parte N. Bălcescu trebuie să fi simțit că noul său tovarăș de idei eră un om, pe care se putea conta. Căci numai așa se poate înțelege de ce, la 1848, printre cei ce invită pe Ionescu la București, se află și N. Bălcescu. Eu cred chiar că acesta a fost inspiratorul ideii ca locotenența domnească să-l cheme pe Ionescu la București.

18.

„— eu unul nu mă las de lucrul ce l-am început încă dela 1848“.

I. Ionescu.

Dacă aruncăm o privire asupra vieții de până acum a lui I. Ionescu, om în vârstă de 30 de ani, în vârsta în care mușchiul se întinde spre fapte și creerul spre ideile și planurile care produc fapte, putem zice că el nu avea pricină să fie prea mulțumit cu soarta sa.

Anul 1848 i-o schimbă desăvârșit.

Anul 1848 a tost pentru I. Ionescu un an bogat de agitație,

¹⁾ În 1846 a publicat și o broșură *Ferma-modela seau institutul de agricultură în Moldova*. Scrierea aceasta nu o cunosc!

²⁾ *Agricultura româna dela Brad*, p. 24.

mişcare, idei, încercări, fapte: Atunci începî el a se ocupa pasionat cu chestiunea politică și economică a emancipării țărănilor ¹⁾.

Locotenența domnească din București, trebuind să dea o soluție chestiunii țărănești, avea nevoie de un specialist. Ea chemă pe I. Ionescu, care se afla în Moldova la Săbăoani. Chemarea îi veni dela I. Eliade-Rădulescu, gen. Tell și Nic. Bălcescu.

I. Ionescu eră încântat de chemare, dar mijloacele de drum îi lipsiau. El fugi, deci, noaptea pe jos, la Vasile Alexandri, să-i spună strămoșia în care se află. V. Alexandri scoase din șopron o trăsură, din grajduri o pereche de cai buni și din pungă atâți galbeni câți erau de nevoie—și, în aceeași noapte, I. Ionescu sbură spre București, ca să iea parte la lucrările comisiunii menite să resolve chestiunea țărănească. La graniță, la Focșani, Ionescu a fost foarte bine primit de „frații munteni“, cari l-au dus la București ²⁾.

Ajungând la București, guvernul îl numi îndată vicepreședinte al comisiunii delegaților boeri și țărani.

Eră în 5 August.

Peste alte cinci zile începură ședințele comisiunii agrare.

Desbaterile dela 1848 au fost publicate, la 1848, în *Monitor* și la 1862 de C. D. Aricescu, după care le-a reprodus și publicația *Anul 1848 în principatele române* ³⁾.

Doamne, ce pagini triste! Ce umilire a genului uman! Ce barbară omenime în țara noastră! Țeranii săraci, deputați ai săracilor, veniseră grăbiți: Erau 15 la ședința întâia; dar numai 7 erau proprietarii.

Discuția se începî, la 10 August, supt președenția vicepreședintelui I. Ionescu, cel cu vot numai—consultativ ⁴⁾; președintele, simpaticul Alecu Racoviță, sosi în ziua următoare.

¹⁾ *Dările de seamă către alegătorii colegiului al IV-lea de Roman*, (1885), pag 42.

²⁾ *Vieța mea*, p. 7.

³⁾ Eu citez după Aricescu: *Chestiunea proprietății, desbatuta de proprietari și plugari la 1848*. Editată de C. D. Aricescu. București 1862.

⁴⁾ Din documentul publicat în *Anul 1848 etc.*, v. V, p. 273—274 din 7 August reiese că în 6 Aug Ionescu își dase demisia din comisie, din cauza rolului său pasiv, adică din cauza votului consultativ ce i se admitea. Demisionând el anunțase că se va mulțami a discuta ca publicist. Ce asigurări i se vor fi dat, ca să rămăie vicepreședinte al comisiei, nu se știe; dar el a rămas.

Ceilalți boeri, cari au fost mai agitați decât Racoviță, erau Lenș, subtil și subterfugar, ce se mărgineă numai la alcătuirea unui „proiect“ de supus constituantei; Robescu, precis și dur; Lahovari din Vâlcea, care însuși se anihilă spunând că proprietarii din Vâlcea nici nu voiseră să se adune ca să numească deputat, care știă (!) că dela Mircea-Vodă țărani tot robi au fost; Urianu din Muscel, I. Cernătescu din Mehedinți, Ion Velea, Budișteanu, Sibiceanu, Fundățeanu, Pleșoianu, brăileanul Ceaușescu, care se pocăia de jafurile ce le făcuse și se rugă acum, sincer, de „frații“ săi țărani miloși să-l ierte.

Dar țărani asaltau speriați de robia trecută, incordați de nădejdea ce le-o fălăia în zăre constituția revoluționară, gata la iertare și tocmeală, numai să poată auzi odată cuvântul cel din urmă, cel neschimbat că din robi se făcură oameni și proprietari pe petecele lor de moșie. Vorbele lor și astăzi încă sgudue și umezesc ochii ¹⁾.

Între boeri și țărani—I. Ionescu, căruia, după 1848, în București, mult timp i se zicea Moldovanul-Economul, de oarece el fusese meșterul economist al comisiunei, care aveă *sistemul* său și care căută a duce spre acel sistem, și pe săteni și pe proprietari, pentru ca opera să reușească. El vorbiă mult, stăruitor, convins, apostolic, silindu-se a se face bine înțeles și sătenilor. Dar, oricât s'ar fi simplificat, filosofi săi—Rousseau—și economiștii cunoscătorului îi răsar din vorbirea sa ca pietrele albe din fundul apei curgătoare și limpezi.

Totuși, părintele Neagu, deputat sătenesc, eră isteț și pricepă; el fu întâiul orator al sătenilor; al doilea fu Lipan, care biciului boieresc usturător îi preferiă sașia turcească ce omoră jute; ca și Lipan, tot de robie se plânseră, în ședința a treia, Badea Albulesc și Ene Cojocarul și Scurtulesc, cu care în 1866 Ion Ionescu se revăzù la Pristolul, în Mehedinți; Stan Stănică, Buga: cinci vorbitori într'o ședință; prinseseră curaj țeranii. Cu puține vorbe s'adaoseră Turcea, în ședința a cincea și Ilie Ghenoiu; iar în a opta ședință Ion Radu; afară de aceștia, nimeni; corul lor eră însă puternic: „Așa este!“ se strigă într'un singur glas, și iarăși „Așa este!“, când Ionescu arată că

¹⁾ Vezi o parte din ele in anexa: *Românii nu sunt comuniști.*

regulamentul organic dase „mai multă valoare pământului decât muncii“ (șed. a II-a), sau când, tot atunci, Lipan spunea că, fără a ști ceva, țeranii s'au trezit robi. Dar la 17 August, când fu vorba despre cât pământ să se dea țeranilor?! Și cât va costa?! 7.200.000 de galbeni! „O răspundem, murmurară deputații săteni“. „Vuetul deputaților săteni ne împiedecă d'a însemna aceea ce zice fiecare dintre dânșii“.

Într'un rând, iritați, toți sătenii se ridică în picioare, iar unii din proprietari lasă scaunele. Vicepreședintele Ionescu strigă: „Domnitor deputați proprietari, ce faceți? Încotro apucați? Aveți de gând să plecați?... Eu nu iau asupra-mi aceea ce ar putea urma și pentru aceea mai puiu încă odată la votație: Este omul liber, este stântă munca lui!“ Acum toți se ridicară de pe scaune și primiră această „lege“.

Așa mergeau ședințele.

Capitala eră plină de interes.

Cât de mare eră agitația în București, ce vioiciune o însuflețea din discuțiile comisiei, se poate simți din următoarea pagină, de mai târziu, a lui I. Ionescu, pe care o reproduc întocmai. Eră vorba despre dreptul țărănesc la pământ.

„Chestia aceasta de drept au fost pusă în disbaterile publice ale comisiei deputaților boieri și țerani din Valahia, la 1848. În una din cele mai oragioasă ¹⁾ ședințe, întreaga deputație a țeranilor s'au oprit de a recunoaște și de a sfinți un drept absolut în proprietatea fonciară din țeară ²⁾. Un onorabil deputat țeran, d. Stan Stănică se exprimă zicând că „se învoește a se sfinți dreptul proprietății pământului, așa cum îl vor Dumniilor dd. deputați ai proprietarilor; însă, *după ce se va da și nouă peti-cul de pământ asupra cărui avem și noi dreptul ce l-am moș-tenit și noi dela străbuni*, pentru hrana noastră și a vitelor noastre.

„La această declarație, făcută în numele poporului român, de către unul din legalii săi reprezentanți, întâmpină d. Ceușescu, deputat din partea proprietarilor, întrebându-i: Fraților, dacă vă vom da *părticica* ³⁾ voastră de pământ, sfințiți proprietatea ce ne va mai rămâne?”

¹⁾ Furtunoase!

²⁾ Eră în ședința a III-a.

³⁾ Sa se observe *diminutivul!*

„Atunci toți deputații țăranilor, sculându-se în picioare, ca la săvârșirea celui mai solemn act, răspunseră într'o unire: „Așă, așă, cu toții o sfințim“.

„Această măreață și înșămătoare manifestare, făcută de deputații țăranilor, se aprobă cu aclamație de toți deputații proprietarilor în fața unuia din cele mai numeroase auditorii, întocmit în Palatul Administrativ ¹⁾. Bucuria de înfrățire între fiii aceleiași mume isbucni din sânul comisiunei în curtea palatului *plină de popor* și străbătută cu iuțeala fulgerului până la cele mai depărtate margini ale României, liniștind pretutindene spiritele și împăcând poporul cu boerii lui.

„Într'acea c'ipală țeara toată au scăpat de una din cele mai mari și mai crude calamități. *Fur'una* aceea teribilă, *ce eră gata a se stârni la tăgăduirea dreptului unui popor întreg*, s'au liniștit; răsbunarea s'au prefăcut în înfrățire și interesele cele mai vitale și mai prețioase ale neamului nostru *s'au mântuit de periculile ce le pregătiseră neamicii țerii* și oamenii acei orbiți de patimile egoismului și ale împilării.

„Buna înțelegere între deputații din partea proprietarilor și acei din partea țăranilor din Valahia asupra constituirei dreptului absolut în proprietatea foncieră din țară, se cuvine a fi lăudată și bine cuvântată mai ales de noi, cari am avut onoare de a presida acea adunare“.

Comisia agrară dela 1848 a ținut nouă ședințe.

Despre rezultatele acestor ședințe, și, în special, ale activității sale în comisia dela 1848 Ion Ionescu a raportat în *Agricultră română de'a Bradu* ²⁾. El zice :

„Revenind la împrăștierea țăranilor din 1848, *am isbitut* în comisiunea deputaților boeri și țărani a face să se admită în unanimitate cele *trei mari principii* ale puterii și înăvuițirii unei țeri :

1. *libertatea muncii*
2. *dreptul de proprietate și de espropriațiune de cătră stat prin despăgăbire și pentru cauză de utilitate publică*; și
3. *împrăștierea țăranilor este un cas urgent*, de interes public.

¹⁾ Azi palatul reșal.

²⁾ Pag. 25—26.

„Și intrând în desbaterea întinderii de pământ ce are să se dea țăranului, spre a i se asigura libertatea muncii sale, *uneltirile reacțiunii* au făcut ca guvernul să închidă lucrarea comisiunii, rămânând nedeterminată atât întinderea pământului cât și plata lui sau a boerescului.

„La *întinderea pământului* de dat țăranilor unii cereau mult; alții mai puțin; și alții nu dau mai nimic, voind cași în viitor țăranul să fie rob la capitalul boerului.

„La plata răscumpărării boerescului *N. Bălcescu* propunea instituțiunii de credit fonciar. *Eu* propuneam un împrumut făcut în strănătate, cu care să se organizeze o bancă națională și aceasta, cu o emisiune de bilete, să plătească boerescul, și apoi, țăranii, prin plata unei anuități, cuprinzând procentul banilor și amortisarea, să înapoească în curs de 20 de ani capitalul împrumutat. Costache Negri adăugea la ideea mea ca țăranii să nu plătească toată răscumpărarea, și să vie și statul în ajutorul lor cu o parte de plată, ca așa să se dea boerilor ceva mai mult decât se convenia să iea. Și această idee au admis-o și Cuza-Vodă, când au fixat plata răscumpărării, cerând de a se plăti a treia parte de cătră stat și numai două treimi de cătră țăranii“¹⁾.

Altă amintire a lui I. Ionescu este formulată astfel:“

„Invinși, zice *N. Bălcescu* în *Question economique*, de către țăranii pe tărâmul discuției, *privilegiații* înturnară speranțele lor în partea *Locotenentei domnești*, isbutiră să o intimideze și două zile după această memorabilă ședință, la 19 August, Locotenența închise comisiunea mai înainte de a fi sfârșit lucrarea ei. Reacțiunea triumfă; și ceice o combătură fură numiți *comuniști*, numire ce denotă groasa ignoranță a privilegiaților. Insuși Fuad-pașa, în lagărul dela Cotroceni, ne-a numit comuniști. *Am protestat* atunci în fața lui; și am răspuns și prin presă că Românii nu sunt *comuniști*“.

Răspunsul prin presă a fost tipărit în *Foaia pentru minte* din Brașov, supt titlul *Românii nu sunt comuniști*, în Decembrie 1848.²⁾ Acest răspuns energic trebuie cetit în întregime, deși sau tocmai fiindcă el nu reuși să încredințeze pe proprietari că Ionescu nu a avut veleități comuniste.

¹⁾ Compară și povestirea din *Dările de seama* etc. (1855), p. 42—43.

²⁾ Vezi Anexa întâia.

La acuzațiunea că el și soții săi de idei, dela 1848, au fost și sunt încă comuniști, I. Ionescu a revenit în *Foaia de agricultură*, arătând iarăși că a luptă pentru împroprietărirea țărănilor nu este comunism —, și că rău fac ceice, cu astfel de vorbe, sperie pe naivi. La 1858 Ionescu deveni chiar batjocuritor,—când scrise despre sperietorii cu comunismul: „Întocmai cum se pun în ogoarele de malaiu spărietoare de vrăbii, cu care ingenioșii noștri cultivatori ai vechiului sistem se măgulesc a-și apăra mănoasele recolte de stricăciunea nemernicilor păsăruice; asemenea patrioții noștri, grijăliivi de lucrul public, ca gospodarii de mălaiu, cu cuvintele spărietoare de nătărăi, *socot a apăra societatea, pre carea nimene n'o amenință* în principiurile fundamentale ale familiei și ale proprietății. Este o vorbă: Dă-i nume de turbat, ca să-i poți da în cap“¹⁾)

Întorcându-ne la anul 1848 observ scurt, că în ședințele cu țărăni, Ionescu, care-i ațâță, firește, să-și susție drepturile, nu șovăia delă respectul cătră proprietate;²⁾ eră contra socialismului³⁾ voia să previe revoluția socială, care-l speriasse în Galiția, unde nu se găsisse leac luptei dintre muncitor și capitalist;⁴⁾ dar eră *pentru expropriere*, pe care o definiă perfect în ședința a V-a (14 August 1848) zicând: „Principiul *expropriației* este un princip pe care societatea, în numele interesului public, îl cere, cu despăgubire, delă proprietari, împotriva garanției sociale de care se bucură;“⁵⁾ iar exproprierea o ducea până la crearea unei indoiri a proprietății: *mari*, cultivând ca în Anglia și *mici*, cultivând ca în Prusia și în Franța.⁶⁾

„*Guvernul este „sluga poporului“*“, mai zicea Ionescu. *Guvernul trebuia, deci, să facă exproprierea* contra unui preț regional, local;⁷⁾ și, apoi, lăsând loc tocmelilor, *să privegheze, prin autorități, ca ele să fie „drepte“*.⁸⁾

Acesta nu eră comunism; eră numai un sfânt respect de

¹⁾ Anul II, p. 4.

²⁾ La C. D. Aricescu, p. 25

³⁾ Pag. 42.

⁴⁾ Pag. 55.

⁵⁾ Pag. 63.

⁶⁾ Pag. 83.

⁷⁾ Pag. 52.

⁸⁾ Pag. 82.

poporul suveran, respect de care Ionescu toată viața a dat probele cele mai neîndoelnice. Purtându-se cu statul cum îi eră vorba, el învățase pe țeranii Munteniei ce au de cerut și este sigur că vorba lui *a produs* aspirațiuni care abiă acum, în 1921, au fost triumfătoare.¹⁾

Dar să mai zăbovim puțin la miraculosul an 1848.

Cine citește numai procesele-verbale ale ședințelor de-atunci nu poate înțelege pe întreg-Ionescul acelor zile. O va fi simțit și el aceasta. Și de-aceea s'a completat prin mărturisiri ulterioare, la 1859, când desfășură tot planul ce-avea de gând să-l discute cu proprietarii, bucurători însă că pot lipsi, că pot fugi din ședințe și cu țărani singuri stăruitori, căci singuri aveau de câștigat o luptă dreaptă.

*Sistemul complet al lui I. Ionescu eră :*¹⁾

1. Pentru a consolida respectul la persoana omului, trebuie ca *munca* să fie *liberă*. [La 1848 art. 1 continuă: ca clăcașii să se emancipeze și săteanul să aibă libertatea muncii și *dreptul la muncă*].

2. Pentru a consolida respectul la *proprietatea* pământului, trebuie aceasta să fie *garanțuită* în mâna acelor ce-l posedează ca o socială. [1848: proprietatea trebuie să fie sfântă și cunoscută de bogăție soțială].

3. Pentru a se realiza aceste două principii, trebuie: *a se desface legătura silită dintre muncă și pământ*, și a statornici ca *principiul tocmei de bună voie* să rămâie pe viitorime agentul lucrăreș al producerei avuției. [1848: a rămas pe viitorime principiul de a pune în activitate munca și pământul în folosul tura].

4. Pentru a se desființa legătura silită dintre țărani și proprietari, trebuie *a se da țăranilor pământul neapărat trebuitoriu pentru hrana lor și a vitelor lor*.

¹⁾ Este o plăcere să cetim azi cum țărani pledau atunci. Prețul Neagu: „*Patria sunt toți* ce se află în lăuntru țării noastre“ (Pag. 106). Sateanul Scurtulescu (=G. Scurtul): „*Cine este statul? Poporul român este statul*“ (Pag. 107). Prețul Neagu: „*De ce nu gândiți că noi sântem statul și noi sântem și visteria*“ (Pag. 92). Scurtulescu: „*Visteria suntem noi, săracii Români, pentru că noi punem bani în visterie*“ (Pag. 107).

¹⁾ Îl ieau după *Foaia de agricultură practică*, 1859, p. 140—141. El se găsește, însă, din 1848, în *Poporul suveran* din 7 Setp., cu oarecari variațiuni reținute între []

5. Pentru a desrobi pământurile țărănești de lucrul boierescului, trebuie a se face *despăgubire proprietarilor*.

6. *Câtimea de pământ de dat țăranilor de față și a celor viitori este aceea neapărat trebuitoare numai pentru subsistența lor și merge numai până la două treimi de moșie.*

7. Cu împrumărirea țăranilor *nu se țintește de a se dărâma cultura mare* din țeară. Drept aceea se pune în princip: Cultura *mare* engleză pentru boieri; cultura *mică* franceză sau flamandă pentru țărani, pe oricare moșie a țarei. Esistența culturii mari este asigurată în nevoile țăranilor care, avându-și numai pânea asigurată în împrumărirea, vor căuta de îndestulatul trebuințele lor celelalte prin lucru cu bani și liber în câmpiile exploatare de boieri. [1848: cuprinde numai frasa a doua: *Cultura marea țării*].

8. Așezarea pe fiecare moșie de un număr de locuitori în proporție cu întinderea ei și cu scopul general al exploatărei agricole; adică *numai până la două treimi să se întindă împrumărirea* și să rămâie cultura mare, pe a treia parte, în absoluta și libera exploatare a proprietarilor. [1848: lipsește adaosul dela cuv. *exploatației* până la fine].

9. Rărirea clăcașilor înghesuși la munte spre *colonizarea moșiilor nelocuite din câmpie* este necesarie; și aceasta aduce și pentru împrumărirea folosul de a se face cu mai puține sacrificiuri. [1848: Rărirea de bună voie a clăcașilor înghesuși; iar în loc: *din câmpie* etc., mai scurt: din vale, unde răscumpărarea pământului le va fi mai priincioasă].

10. Determinarea calității feluritelor pământuri și a prețului pentru câtimea ce trebuie a se lăsa spre chivernisala sătenilor într'o parte a moșiei și dela olaltă. Aceasta va formă o *proprietate comunală stălpită* și deosebită de aceea a proprietarilor rămasă la altă parte a moșiei. La fixarea *prețului* pământului prin experți, după împrejurările locale a fiecăreia moșii din fiecare județ, se va face abstracțiune de valoarea dată pământului prin munca țăranilor. ¹⁾ [1848; Lipsesc vorbele: *într'o parte a moșiei* etc.

¹⁾ Nota dela 1859, la acest punct: „Această condiție cuprinde idea de răscumpărarea boierescii de care am început a mă ținea după ce am fost isgonit din țeară, la 1848“.

până la *altă parte a moșiei* inclusiv. Lipsește și idea finală: *se va face abstracțiune* etc.].

11. Darea în stăpânirea clăcașilor a pământului afranșisat cu condițiile *asigurătoare integrității parcelei fiecăruia locuitor* în proprietatea comunei satului și *încheierea sinetului* de datorie a locuitorilor pentru prețul pământului pe care s'au improprietarit. [1848, art. 1 sună așa: Darea în stăpânire a pământului clăcașilor, cu condițiile asigurătoare integrității parcelei fiecăruia și comunei satului, precum ai garanția hotarului de integritate a pământului rămas proprietarului].

12. *Obșteasca hotărnicie a proprietății* boierilor și a țăranilor și înscrierea atât a valorii lor de folosință și de schimb, cât și a obligațiilor pasive ce grevează proprietatea fiecăruia în cartea cea mare a Statului, după sistemul prusian. Aceasta este neapărată pentru regularea averii boierilor și a țăranilor și are de scop de a servi la *înființarea creditului public*, a ipotecei și a *băncii naționale*, cum și a plății despăgubirii. [1848: *cum și* etc. lipsesc].

13. *Înființarea datoriei publice* pentru fondurile rescumpărate, determinarea chipului amorfirii sale și a timpului în care să se efectueze. *Înlesnirea prefacerei în valoare de circulație* sau în bani ori când ar avea trebuință proprietarul de a face aceasta trecând dreptul de capital și rentă către altă față.

14. Guvernul pus în mijloc între proprietarul creditoriu și clăcașul datornic. *Guvernul garantuind plata proprietarului* în munca și proprietatea clăcașului emancipat.

15. În guvern *un ministeriu de agricultură* reprezintă interesul proprietarilor boieri și țărani. El este însărcinat cu scoaterea și efectuarea valorii pământului dat sătenilor. *Acest ministeriu va organiza agricultura* spre a solicita, progresurile ei prin societăți agricole, inspectorii, inginerii agricoli, ferme modele și instrucția primară. [1848: vorbele *instrucția primară* lipsesc].

16. Transacția dela sistemul de astăzi a agriculturii, întemeiat pe regulament, la alt sistem de cultură, întemeiat pe bazele constituției, este necesarie; determinarea formelor ei.

17. În cursul transacției să se facă asigurarea de venitul de față al proprietarilor și închizășluirea de sporirea venitulului viitoriu al cultivei mari și mici.

18. În tranşacţie oare guvernul nu poate plăti cu munca săteanului datoria lui pentru pământ? De se va adopta acest principiu, guvernul ar putea lua muncă dela dânsii. Cei ce ar avea nevoie de dânsa, ar putea să o negocieze la bursă, de unde, prin o simplă formalitate, să o poată cumpăra şi arendaşul şi proprietariul. Guvernul, prin ministrul seu de agricultură, să fie socoteală lămurită atât celui ce dă, datornic fiind, cât şi celui ce iea, creditoriu fiind.

19. Guvernul, în tot anul, plăteşte socotelile fiecăruia şi, după trecerea de patru ani sau a timpului-tranşacţie, se soldează desfiinţând şi tranşacţia şi lăsând agricultura de a merge pe calea ce în acest timp i-au pregătit-o, asigurându-i viitorul în lumina oamenilor formaţi, în fermele-modele şi meniţi de a introduce uneltele şi maşinile agricole. [1848: fermele-modele şi în deprinderea practică. cu uneltele şi maşinile agricole, a argaţilor şi ipistaţilor].

20. Dacă, în timpul tranşacţiei, cu munca sătenilor şi cu banii lor, guvernul n'ar putea istovi plata pământului recompensat, atunci o iea asupra-şi de a răspunde proprietarilor. [1848: din contribuţia datornicilor].

21. Guvernul poate ocupa timpul clăcaşilor de eamnă în cărături de produse la depozitele din porturile comerciale ale ţerei; şi valoarea acestei munci, scăzându-se dela *creditează* a contei săteanului, trece la *datorează* a contei proprietarului. [Art. 22, *numai* la 1848: „Tot mecanismul răscumpărării pământului clăcaşului este întemeiat pe specialitatea inginerului, a contabilului şi înţeleapta cumpănire a ministerului de agricultură, însărcinat de a supune constituantei şi toate legile de poliţie rurală].

Articolele 17, 18, 19 şi 20 formează sistemul anonim de rescumpărarea boierescului¹⁾.

¹⁾ În *Question économique des Principautés danubiennes Paris. Libraire de Charpentier* 1850, p. 69 şi urm. N. Bălcescu vorbeşte despre opera inedită a lui Ionescu, care propunea un împrumut extern cu 5 la 100, cu ipotecă pe pământul a *racheter, dont le produit serait mis en circulation dans le pays au taux legal d'aujourd'hui, c'est-à-dire à 10 pour 100 au moyen d'une banque nationale: doublé par une émission de bills, il servirait au rachat des terrains: les paysans payeraient une annuité comprenant l'intérêt et l'amortissement, de manière qu'en vingt ans ils pussent rembourser le capital emprunté.* N. Bălcescu n'ar fi voit ca să devenim tributari capitalului străin; el găsi' capital suficient în bratele gospodarului; şi doră ca creditul n'cesar s.-l'organizeze statul.

Toate articolele acestea își aveau comentarul lor, în care se arată: organizarea creditului, înființarea unei bănci și împrumutarea de bani, pentru a plăti o parte din datoria sătenilor către proprietari.

Pentru a lămuri definitiv situația lui Ionescu în 1848, trebuie să mai adaog ceva privitor la darea sa de seamă din Septembrie 1848.

După punctul 3 Ionescu adaoge comentarul care urmează și care la 1859 a fost resumat cam scurt în punctele 4, 5 și 6, pe care, fiind interesante, le reproduc în întregime, și în forma de la 1848.

Comentarul punctului 1 și 2, la 1848, sună: ¹⁾

„Toată lumea poate vedea în prescripțiile verbale tipărite în monitor lupta ce am avut, când cu deputații proprietari, cari nu voiau a sfinți dreptul și libertatea muncii, când cu deputații clăcași cari nu voiau a sfinți dreptul și libertatea proprietății pământului. În această luptă *am învins* și în unanimitate s'au declarat de sfinte aceste două drepturi, de sfinte aceste două principii, de libere aceste două baze ale proiectului de lege ce aveam a redigia. Dobândirea acestui rezultat eră împiedecat de Regulament, de această șartă în care este vărsat cu îmbelșugare veninul omorâtor naționalității noastre, veninul vrajbei și al războiului celui dintre noi, care să ne sgudue în orice moment pacea și dreptatea, veninul acela care punând în mișcare patimile noastre, să le poată solicita de a se ivi spre a fi înghețate și înlemnite odată pentru totdeauna în paguba certărilor și în folosul împăciuitorului. *Pe acest Regulament l'am scărmanat*, am scos din el la iveală tot secretul său, și *atât sătenii* cunoscând robia în el, *cât și proprietarii* cunoscând abuzurile introduse prin el; *au ales aceia ce este național al nostru adică: libertatea și respectul muncii și al pământului, lepădând aceia ce este străin de noi, adică legătura silită și asupritoare pusă între muncă și capital.*“

Din raportul lui Ionescu din 1848 publicat în *Popolul suveran* mai rețin comentarul său despre discuția din comisiune.

¹⁾ După *Anul 1848 în principatele române*, vol. IV, p. 249 și urm., supt titlul *Compte-rendu (samă) de lucrarea comisiei deputaților sațeni și proprietari*, apărută întâiu în *Popolul suveran* din 7 Septembrie .

După ce formulează punctele 1 și 2, cum s'au primit, el continuă :

„Până aci lucrurile se realizaseră întocmai după cum le întocmisem ; toți se învoiră cu aceste trei principii, nimenea nu putea să aibă vre-un cuvânt de pricinuire. Cuvântul, cu toate acestea, se ivi din partea unui reprezentant al aristocrației feudale din veacul trecut ; al unui *seigneur de village*, însă atât feudalitatea cât și senioria, fiind potricălită de rugina ce le-a nimicit au fost din nou bombarduite din toate părțile de către deputații săteni cari cu crucea în mână făceau să piară, să se stingă dinaintea lor orice piedică, și așa Dreptatea triumfă pe pământ !

„Fiii întunerecului au început a lucra pe subt pământ ; lucrările lor isbucniau în palatul seanțelor prin mai multe cratere, în cari neputând scoate atâta lavă cât să astupe, să ardă și să mistuească, ca și pe altă Pompei, formată aici din inimile creștine ale Românilor, părăsi locul, lasă câmpul unde erau trimiși ca să se lupte pentru a se înfrăți. Această faptă se vede în prescripțiile verbale cu toate fazele. Neclintit din planul meu, incurajat de adesiile la Constituție, rostite și tăcute din partea tuturor deputaților, cu partea întâia a articolului 13 din Constituție, „*emanciparea clăcașilor*“, adoptată, pașii mai departe. *Soțietatea asigуреază dreptul proprietății cu condiția eșită din pactul social, de a subordina fiecare proprietar interesul său particular interesului public*, și din acest temei, soțietatea, Statul, ca reprezentant al interesului tuturor, are drept a cere dela particulari sacrificii atât de mari, pe cât este de mare și garanția soțială de care îi face să se bucure, prin urmare.

„4. *Principiul expropriației, în folosul binelui public, l'am asvârlit în sânul adunării cu toată puterea, nu numai de interes public, dar și de interes național, moral și religios.*

„5. Adaoge că am făcut aplicația acestui princip în chestiunea proprietății, așezând că improprietărirea clăcașului este un caz de interes public și apoi vă veți da cuvântul pentru care ședințele noastre trebuiau să fie tempestuoase. Toate logomachiile, toate tertipurile, toate amenințările au fost întrebuițate în potriva acestui princip care în sfârșit se primi cu felurite condiții și rezultatul a fost că sățeanul trebuie să se facă proprietar. La calomnia că sățeanul este invitat la omoruri, răspundeam cu

pacea și frăția. La calomnia că țăranul este sollicitat de comunism, sătenii toți răspundeau cuvântul de răscumpărare, sătenii însăfârșit s'au convins că constituția este în paguba nimului, și că de interesul lor este să ne răscumpere cu banii lor, batăr de și-ar vinde și cenușa din vatră! Cine va ceti prescriptele-verbale în care se desbătù acest princip, nu poate să nu fie ridicat în fiertătea sa de Român, văzând atâta bunătate și umanitate în inima săteanului român.

Deputații proprietari, în loc să întindă mâna frățească și dreaptă din partea lor, în loc să caute garanția venitului lor, caută scăpare, întrebând dacă expropriația este silită și îndatoritoare.

Deputații săteni au cumpănit gravitatea acestor două cuvinte, și, a doua zi, în cuvintele lor nu vedeai decât umilință, libertate, rugăminte de a-i împroprietări, strigând că nu cu sila, ci de bună voie, că nu este îndatoritoare expropriația ci de interesul amânduror părților, fiind-că nici proprietarii fără săteni, nici sătenii fără proprietari nu se pot înavuți; și că toată bogăția ese în țara Românilui din brațele sătenilor! Din brațele acelor cari acum cer milă și dreptate, și, cu banii în mână, cer pământ pentru hrana lor și a vitelor lor.

Nu sciu ce efect a produs explozia acestor sentimente țărănesci. Atât sciu că eu am început a mă vedeă însăgetat cu feluri de calomnii.

Focul mă încinse din toate părțile, nimeni nu interveniă, dușmanii și amicii ațâțau să stingă sau să aprindă războiul civil, ochii lor erau ațâțiti asupra mea ca asupra unui ațâțător de vrajbă și calomnia merse până acolo cât mă numiră: străin. Străin? Eu străin, în sânul nației mele? Eată aceea ce mi-a sfâșiat inima!

Eram disperat când mă gândeam la grozava răspundere ce pică asupra capului meu. Nu că doară îmi păsă de dânsul, capul meu eră jertfit nației! Cu ramura de măslin în mână, căzui sub osândă, și eată că mă văd și tras la a mă explica înaintea înierimei de către o persoană care, provocând explicații, insinuă și bănuela asupra lucrării cuprinse în cele cinci articole de mai sus. *Clubul regenerației* a ascultat expoziția, ce am făcut, a lucrărilor pentru consolidarea revoluției în articolul proprietății, și în

loc să mă osândească, mi-a întins mâna de frate și a doua zi, în seanța comisiei, amenințată de disoluție, văzui asistând pe acei ce se retraseră, ba încă și acela ce spusese clubului că și-a dat demisiunea de deputat proprietar, luându-și obicinuitul loc în ședință. Munca liberă, proprietatea respectată, tocmeala de bună voie adoptată, împroprietărirea țăranului cu despăgubire neîmpedată, toate acestea ne aduceau și la câtimea de pământ ce pot da proprietarii, precum și la ceea ce cer sătenii. Las de pomenit hărăzirile ce au urmat la întâetatea sătenilor și proprietarilor în răspunsul la aceste întrebări.

6. Punctul câtimei l'au deslegat întâi sătenii, cerând 16, 14, 11 și 8 pogoane de pământ, în felurite părți ale țării, proprietarii se îngrijiau de suma banilor ce li se face să ia : însfârșit dintre d-lor au eșit patru deosebite păreri și vestea încă și de alte păreri. Materia câtimei se desbătù, deputații proprietari iară se apucă de dat la o parte, străine duhuri zădăria, larma creșcă, pretențiile se înțepeneau, *șeful poliției mă blamă* de părtinitor în recapitularea discuției și în funcția mea. Da, aceste două cuvinte nu sunau pentru întâia oară la urechile mele.

La tot principiul ce puneam, mă vedeam oșfilând între două osânde; astăzi mă osândiau deputații săteni și repulsia mă împingea în idea lor cu oșilația în partea proprietarilor; mâne mă osândiau deputații proprietari și repulsia ce dau oșilației mă puneă în ideia lor de partea sătenilor; a treia zi însă, atracția și repulsia mă aduceau în centrul gravității, oșilațiile încetau, lucrurile sosiau în echilibrul lor cea dreaptă, și principiul se adoptă în unanimitate; iară eu continuam oșilațiile în alt princip. În principiul câtimei în seanța aceasta d'întâi, toți mă osândiau, împingându-mă în partea sătenilor. Discuția rămase a se continua în ședința viitoare și eșii din sală cu ochii plini de lacrimi, dară cu cugetul liniștit. Noaptea aduce sfat, zice Francesul, seanța se deschise a doua zi, tocmeala începù a se sbate și pretențiile mai scăzură, atât dintr'o parte cât și dintr'alta. Sătenii mai se pogoriseră la zece pogoane ale Regulamentului, când proprietarii dau vatra satului spre a se înființa comuna; iară unul din ei se suie cu datul până la șese pogoane.

Acum eram pe calea statornicirei, echilibrului, *pacea nu eră departe*, inima-mi bătea de bucurie văzând că se apropie și adop-

țarea principiului câtimei, când eată Locotenența Domnească se pune între trecut și închide marșa lucrărilor. Treaba mea nu este ca să dovedesc de am făcut bine sau rău, eu tot ce pociu înt'a-această întâmplare, este să-i mulțumesc pentru precurmarea atâtor necazuri și oboseli ce-mi ocupau chiar ceasurile de repaos ale nopții“.

Proprietarii munteni simțiau, firește, că „economul“ moldovean îi răstoarnă. El cerea, la nevoie, două treimi din moșia boerească¹⁾, dar ei oferiau, de ex. Pleșoianu: câte două pogoane de casă, siliște și islaz, la o „margine a moșiei“, iar pentru cellalt pământ: arătură, cositură, pășune, — învoială, țăranul plătind în bani ori în produse. Ce depărtare până la cele 8 pogoane (la munte), 11 (la podgorie), 14 (la câmp buș și roditor), 16 (la baltă), pe care le cerea popa Neagu, după ce se stătuse cu țărani în noaptea dela 16 spre 17 August! Proprietarii simțiau că Ionescu de-aceștia se apropia cu mijlocia sa de 12 pogoane și făcură tot ce putură, ca să-l scoată din afacere, și-l scoaseră!

Decretul cu No. 460 din 19 August, iscălit de Chr. Tell și I. Eliade, ceice chemaseră pe Ionescu la București, de N. Golescu și de I. Voinescu II, desființă comisia și promise că legea o va face guvernul!

Dar peste o lună, după intrarea Turcilor în București, idealul agrar luă, ca și celelalte ideale, drumul pribegiei, pe Dunăre în ghimii, în Ardeal, la Constantinopol.²⁾

Am descris pe larg lupta lui Ionescu pentru *expropriere* și *improprietărire* la 1848. Lupta eră grea; lupta îi fură nopțile; lupta îi storcea lacrimi; dar el nu se descurajă. Și de-aceea mă întreb: Din ce izvoare se alimentau puterile acestui țărănișm neînfricat? Din fericire izvorul este cunoscut.

Fără să aibă intenția de a se explica pe sine, Ionescu ni-l descoperi într'unul din cele mai fericite ale sale articole, din *Pruncul român* dela 2 Septemvrie.

Articolul acesta este un fragment bogat din filosofia sa socială; el are titlul: *Societatea de astăzi în comparație cu cea veche sau resbelul și pacea.*

1) Vezi și C. D. Aricescu, p. 101.

2) Vezi și Anexa a doua: 1848 *Principiile noastre pentru reforma patriei.*

Geniul societății vechi eră războiul; geniul celei nouă este pacea. „Societățile moderne caută a se înavuși: făcând tuneluri pe sub fluvii, ridicând canaluri pe d'asupra văilor, durând poduri peste înălțimile munților, sfărâmând zăvoarele de aramă ale marginilor țării, *unind neamurile de aceeași obârșie*, ridicând cotunurile păzite de vameși și înființând în nația germană Zollverein-ul și în cea română Moldovalachia, cu un cuvânt: așternând calea către *înființarea națiunilor omogene și către legăturile pacinice dintre toate puterile omenirii*“.

Chipul acestei lumi moderne îl face și-l preface știința modernă: fizica, chimia, mecanica, cu rezultatul lor, care este *producerea bogățiilor*. Eroii acestei lumi sunt: Arkweight, Bertholet, Lebon, Chevreuil, Stephenson.

„Instrumentul cel mai însemnat“ într'o astfel de societate nu mai este, firește nu mai poate fi soldatul subjugător, ca în anticitate, ci *omul*. Omul este instrumentul „cel mai de preț din toate mijloacele producerii bogăției și de aceea *economia politică* zice societății de astazi: Cultivatorii tăi jertesc milioane pentru a lucra ogoarele; manufactorii tăi nu se dau înlături dinnaintea a oricăreia cheltueli uriașe; comercianții tăi pleacă la drum, când marea este mai turburată și se duc la scopul lor în potriua vânturilor și a undelor pe care le supun sieși; caută de cultivează câmpul cel mai mănos, caută de unge mașina cea mai scumpă, caută de *îmbunătățește pe tatăl tuturor mașinelor*, dela care toate atârnă, fiindcă dela dânsul a eșit și prin dânsul lucrează. Această mașină este *omul*. *Omul trebuie scos din întunerec la lumină, din robie la libertate. Omul trebuie format întru a viețui în lumină și libertate, întru a agonisi prin muncă, nu numai pentru sine, dar și pentru societate*. Iată scopul societăților moderne, iată scopul la care ațintă și constituția română“.

Iată, pot adaoge eu, formularea lapidară pe care Ionescu a dat-o, la 1848, idealului său: pozitivism politic și economic, care se poate resumă în două vorbe: libertate și producțiune.

Emanciparea țeranilor români eră, așa dar, pentru el, numai cazul românesc al luptei universale pentru modernisarea lumii și trecerea ei spre o stare de pacinică fericire. El zicea: „Nația română, apucând pe calea păcii și a libertății, țintește la

a desvâli industria sa agricolă și națională; și prin aceasta a se pune în relație cu toate celelalte nații industriose“.

Ionescu eră om de lumea nouă; ură războiul; dar pentru asigurarea lumii noi, pentru triumful idealului său social el cerea războiul, războiul liberărilor din sclăvie, războiul într'adevăr strălucit, care, odată—nu va mai fi de nevoie.

Înălțimea de idei a lui Ionescu nu este cu nimic inferioară înălțimei de idei a celorlalți mulți tovarăși de revoluție dela 1848. Anul acesta i-a întărit chiar elanul pe care anii următori, ai exilului, nu l-au putut nici sfînge, nici micșora.¹⁾

18.

Despre viața în exil a lui Ion Ionescu avem date suficiente. Se găsesc în scrierile lui.

În *Vieța mea*²⁾ el povestește (și eu excerptez): Fiind arestat, după intrarea Turcilor în București (13 Sept. 1848), a fost și el închis la Cotroceni, apoi dus la Giurgiu și trecut peste Dunăre, *surghiun*: „*Vai de capul meu! Nu știam ce să fac, când iată că mă pomenesc cu unul din deputații țărănilor dela București, trimis de ceilalți, ca să-mi aducă bani de cheltuială, și să mă roage să mă duc la Constantinople și să susțin la împărăție emanciparea și împrăștierea țăranilor cu despăgubire*“. Buni la inimă, țărăni îl ajutau de drum; naivi, ei îi fixau un scop în care, atunci, el nu credea³⁾.

Dar, înainte de a pleca la Constantinople, el a mers în

¹⁾ Articolul citat se află retipărit în *Anul 1848 în principatele române*, vol. IV, p. 179—182. Cursul de economie politică ce-l începuse la București, în August 1848, susținea de sigur, aceleași idei. (*Loc. cit.*, IV, p. 14). Un articol special despre emanciparea și împrăștierea clăcașilor se găsește în acelaș volum la p. 209. Apoi în volumul V, p. 267, articolul patetic-religios despre sfințenia proprietății muncii și a pământului, scris paralel cu discuțiile comisiei agrare, dar cu ieșiri drastice contra proprietarilor cari sunt „în societatea noastră ceace e vulturul în societatea pasărilor“ și pe cari îi amenință cu „teribila resbunare“ a poporului, „poate și mai teribilă decât cea urmată în Galiția“.

²⁾ Pag. 8 și 9.

³⁾ Despre Ionescu în 1848, vezi încă *Anul 1848 și principatele române*, vol. V, unde este trecut printre cei 15-16 Români, cari cu orice chip trebuiau finiți la siguranță (p. 758) și unde Michelet îl înscrie printre patrioții cari sunt sufletul națiunii românești (p. 775).

Ardeal, unde a stat, precum vom vedeà, până la Februarie 1849.

Apoi se duse la Constantinopol.

Ion Ghica, ambasadorul revoluției, erà acolo. Ghica îl recomandă lui Noguès, care erà directorul și proprietarul *Jurnalului francez de Constantinopol*, al cărui colaborator ajunsese Ionescu.

O parte din revoluționarii români erau internați la Brusa. Ducându-se să-i vază, la întoarcere, agricultorul Ionescu se simți îndemnat să scrie ce a văzut în acel drum. În jurnalul lui Noguès apărură, deci (franțuzește): *Excursiunile agricole la Brusa*.

Miniștrii Turciei l-au cetit și l-au ajutat să mai călătorească și să mai scrie. Descrierile lui apărură în acelaș jurnal francez; și în reproduceri separate.

Resultatul practic, pentru autor, a fost că Turcii îl numiră membru al consiliului de agricultură „cu o leafă foarte mare” și, mai apoi, chiar director al școalei imperiale de agricultură dela Sfântul Ștefan, lângă Constantinopole.

De scris, însă, nu se lăsă.

Scrierile din acest timp sunt:

1849—*Excursion agricole à Brousse*.

1850—*Excursion agricole dans la Dobrogea*.

— *La Thessalie telle qu'elle est et telle qu'elle peut être*.

— *Excursion agricole dans l'Asie mineure*.

1854—*Compte-rendu du domaine de Réhid-Pacha*.

1856—*Etude sur le domaine impérial de Hairler Chifler*.

Înterupând aici povestirea *Vieței mele*, să completăm simplele ei știri cu date mai amănunțite, din alte scrieri.

Ionescu fusese în Tesalia, o studiasse, scrisese despre ea. Marele Vizir, care aveà în Tesalia moșii întinse, se interesă mai deaproape; iar Ion Ghica îl recomandă marelui Vizir, Reșid-Pașa,¹⁾ ca mare specialist și administrator potrivit al domeniilor din Tesalia. Se învoiră. I. Ionescu sosi la fața locului în 1 Martie 1853 și administră moșiile până la 1 Mai 1854, deci patrusprezece luni.

Depe urma economiilor la cheltueli și ridicăreii veniturilor, Ion Ionescu realiză un venit curat de 660211 piaștri, din cari lui i se cuveniră 10 la sută, deci 66021 piaștri. Vizirul a fost foarte mulțămit de așa venit superior celui ce-l încasă înainte.

¹⁾ *Compte-rendu de l'administration des Domaines de Son Altesse le Grand Vésir Réhid Pacha... Par I. Ionesco, Boukarest 1866, p. 14.*

Mai este de nevoie, să adaug că I. Ionescu s'a gândit imediat să facă școală agricolă și dreptate socială chiar și în Tesalia, unde mult avea de luptat cu minciuna și cu hoția? Dând țărânului tesalian respectul cuvenit, Ionescu îl aduse pe calea cinstei; judecățile sale nici nu le făcea singur, ci prin câte un consiliu de *codjabași* cinstiți, cari judecau delictele de poliție rurală; iar pentru asigurarea progresului ce-l înființă, întemeiă o școală menită să-i crească agenți credincioși și abili: A fost întâia școală de agricultură în imperiul otoman! ¹⁾

Un citat dintr'o scriere de mai târziu ²⁾ ne va lămuri și mai drastic cam pe ce muncă se așternuse I. Ionescu în Tesalia: „M'am ferit totdeauna de dobânzile cele mai mari cu care se desbracă muncitorii pământului. În Tesalia, cultivând cele 25 de moșii ale Sadrasamului Reșid-Pașa, din capul locului am desființat dobânda, *am dat bani muncitorilor, fără a le lua cea mai mică dobândă* și, identificând interesele cultivei mari cu ale muncitorilor, am dobândit rezultate surprinzătoare. Dela 250000 lei, cât aduceau moșiile cu arendarea lor și cât s'au garantat vizirului de bunul și vechiul meu amic Ion Ghica, m'am rădicat la 3 milioane venit pe an! *Preponderența muncii* în producerea agricolă cere a i se da o întâietate curmătoare asupra celorlalți doi agenți: asupra capitalului și asupra pământului; de aceea *tratarea cu dreptate și cu bunăvoință a muncitorilor este prima condițiune* de împlinit din partea celor ce caută succese în agricultură.“

Succesul agricol din Tesalia, datorit meteiului ce-l luase de bază, înseamnă, pentru Ionescu, un spor de mare încredere în meteiaj, pe care, de aici înainte, îl descrie totdeauna cu predicție.

Prietenia cu Vizirul se strică, însă, astfel: În anul întâiu Ionescu câștigase, personal, 100000 lei; în al doilea, 200000 lei. Eră bine. Dar el voiă să fie și mai bine, mai ales că, însurându-se acolo, la Perietos, unde locuia, va fi avut și nevoi mai mari: El ceru vizirului să-i plătească zeciuiala cuvenită și din lemnele ce le tăia pentru constructorii canalului de Suez; zeciuiala din 12000000 de lei ar fi fost o splendoare. Vizirul nu a voit; Ionescu l-a părăsit;

¹⁾ *Loc. cit.*, p. 16. Intermediarii financiari între vizir și Ionescu erau frații Abbott din Salonic. (Bancheri?)

²⁾ *Creditulu*, 1880, p. 80.

și peste câțiva ani veniturile viziriale scăzură iarăș la 200000 de lei pe an!

Vizirului trebuie să-i fi părut un vis acest episod economic așa de neașteptat, în timpul căruia ghiaurul îi sporiă mereu aurul ce răsăria din pământuri părăginite. Eră firesc ca Reșid să capete încredere în părerile economice ale lui I. Ionescu și să-l asculte și privitor la economia țării românești, precum vom vedea mai la vale.

19.

Înainte de a vorbi despre acele păreri, fiind vorba, în studiile „turcești“, despre Dobrogea, să ne oprim puțin la opera aceasta, de care, abia după 1877, erau să se apropie Românii.

Excursion agricole dans la plaine de la Dobrodja par I. Ionescu, ancien élève de Roville, Constantinople, Imprimerie du Journal de Constantinople 1850 este dedicată (din 1 Ianuarie 1851) chiar sultanului Abdul-Medjid, cu mari laude.

Paginele următoare (I—VIII) cuprind o critică a „industrii agricole care, până acum, în Turcia, a fost lipsită de studii speciale mai mult decât oriunde.“ Nu știm dacă sultanul va fi înțeles, ca Ionescu, cuvântul citat din filosoful englez Hume (agricultura este știința cea mai grea), dar de sigur a înțeles că autorul român spuneă despre lipsa de muncitori abili, de supraveghetori inteligenți și inițiați în metodele științei, care nimic nu poate face, dacă este lipsită de experimentare. Aceasta nu poate lipsi condițiilor agricole atât de fericite ale Turciei. Turcia aveă și condiții sociale priincioase muncilor agricole; autorul le înșiră (Biruri ușoare, respectarea minimului de existență: 200 dinari; etc). Dintre acele condiții rețin anume fericirea țăranului bulgar, despre care vorbise Slade, și calitățile morale ale țăranului turc, despre care Ionescu citează pe Lacroix și Blanqui. El însuși, I. Ionescu, este fericit că poate începe studiul agricol al Turciei cu Dobrogea.

Ion Ionescu și inginerul român Soranu plecaseră din Constantinopol la 16 Aprilie.

La Varna îi luă în minte adevărul că pentru bogăția Bulgariei și pentru a face drum spre Orient produselor Europei centrale, trebuiesc înmulțite condițiile între „toate punctele cele mai considerabile ale litoralului bulgăresc al Mării-Negre și ale Dunărei“.

După opt zile de studiu în Varna ei pleacă peste Hadikioi etc. la Pazargic, cam opt ceasuri departe de Varna. Cași până aci, și la Pazargic, „jena principală“ a agriculturii eră lipsa capitalului circulator ¹⁾.

După Pazargic, urmă: Balcicul, Cavarna, Mangalia, Constanța, de unde călătorii traseră proiectul liniei Constanța-Cernavoda. Proiectele comunicațiilor ocupă acum multe pagini ale scrierii.

Scrierea abundă — mai departe — în observări despre pământ, climă, topografie, populație — un amestec de 12 națiuni — dintre care, din 15764 de familii, româneștii erau 3656 în plășile Tulcea (1290), Isaccea (363), Măcin (591), Hârșova (496), Baba (674) și Constanța (242). Interesul vecinic al lui I. Ionescu țărănistul îl demonstrează *tabla sinoptică a statisticeii țărănilor români din Dobrogea*, care locuiau în 71 de sate, mai multe în districtul Varnei (41) decât în al Silistrei (30): în total 28031 de suflete ²⁾.

După aceasta Ionescu mai caracterizează sistemul economiei rurale în Dobrogea — mult pământ, puține brațe, multă paragină, multă economie de vite, adică: agricultura pastorală, cum o voiă și autorul în sistemul său, pe care și în această carte îl expune pe scurt, precis ³⁾. În astfel de împrejurări Transilvănenii veniau bucuros, „să dea valoare pământului neocupat“.

Acestora I. Ionescu le consacră un capitol special: *Les Mocans* (Mocanii), cu care scrierea se termină, după ce a mai expus și administrația, contribuțiile, dijmele.

Cartea lui I. Ionescu despre Dobrogea ni-l descoperă ca pe *întâiul* Român care a prevestit marea dezvoltare economică a acestei provincii. Călcând pe urmele Romanilor, el putea să asigure pe cetitori că drumul dela Dunăre la mare — Cernavoda-Constanța — este chemat să joace „un Mare rol în producțiunea și deci și în comerțul“ acestor regiuni. Vorbind despre Mocani, pe care-i știă veniți din Săcele, Săliște, Vale, Rășinar etc., el anticipă recunoaș-

¹⁾ Aici a întâlnit Ionescu Turci nenorociți, cari, aducându-și aminte de triaul cel bun din Brăila — plângeau cu lacrimi mari!

²⁾ Averele lor de vite eră: boi 35815, cai 10075, oi și capre 66050, bivoli 722, porci 7400 iar stupi 8720; în total 120062 de capete, aproape *cinci* de fiecare suflet de Român! — Adaog aici că față de cele 3656 familii românești, cele bulgărești erău 2214, deci mai puțin 1442!

³⁾ Pag. 94-95.

terea meritului pe care Ardealul erà sã și-l câștîge pentru românizarea Dobrogei. În cazul lui știința română, pusă pe neașteptate în fața faptelor omenești, plecă înainte oștirilor lui Carol I. ¹⁾.

20.

În capitolul anterior l-am arătat pe I. Ionescu în raport cu Turcii. Acum sã-l arăt în raport cu țara sa, ca exilat ce munciã, în străinătate, pentru viitorul ei.

Despre faptele acestea, pela 1880, Ionescu aveã de gând sã scrie încă. Adresându-se, anume, alegătorilor săi țărani, el se întrebã în 1880:

„Ce am făcut eu pentru voi *în străinătate* și în țară, adecã dela 1848 pânã la 14 August 1864?“ ²⁾ „Aceasta vã voi spune altã datã. Am avut *mult* de lucru, dar, în fine, am isbutit: *mulțãmitã fie ilustrului reformatoriu al imperiului otoman, marelui vizir Reșid-Pașã, care a fost sprijinitorul vostru* (Ionescu scrie cãtre țărani!), *mulțumitã fie marilor puteri ale Europei*, care, în convențiunea încheiatã la Paris, au pus, în articolul 46, îmbunãtățirea soartei voastre“.

Textul acesta discret mărturisește clar: Pentru a obține obligațiunea unei soluții a chestiei țărănești, impusã în urmã de convențiunea dela Paris (1858), a fost de nevoie ca marile puteri sã fie informate și de Români, și ca și Turcia sã fie bine informatã. Este sigur cã Ion Ionescu, pe care Reșid-Pașã îl cunoșteã intim din timpul administrării reușite a moșiilor din Tesalia, a informat *exact* pe vizir despre toate nevoile țărănimii; și cã l-a informat, de sigur, în scris, prin memorii.

De fãgãduiala dela 1880 Ionescu nu s'a ținut; și-i pãcat; dacã s'ar fi ținut de fãgãduialã, am fi aflat, probabil, amãnunte interesante. În lipsa lor, trebuie sã ne mulțãmim cu ce tot el a povestit altãdatã, curând dupã întoarcerea din Turcia. Povestirile acestea, mai vechi, se gãsesc în *Foaia de agriculturã practicã*, 1859, paginile 30, 138—139.

Deși pasagiul dela pp. 138—139 cuprinde cãteva repețiți, îl las întreg, de dragul naivei frumseți a povestirii.

¹⁾ În limba română lucrarea s'a publicat abiã la 1879, sub titlul: *Excursiune agricolã în câmpia Dobrogei de Ion Ionescu, vechiu elev al școlii dela Rouville București. Tipãriul Tribunei române, str. Bis. Eni. Casa Masar-Pașã.*

²⁾ *Dãrile de seamã*, p. 114.

Ionescu scrie :

„Prinși de Turci și închiși și apoi isgoniți din țeară *am petrecut în iarna următoare în munții Ardealului*“, adică în iarna 1848—1849.

Acolo, în munți, I. Ionescu a scris un memoriu despre chestiunea țărănească.

„Stăruitoarea îndemnare ce ne-au făcut d. Alexandru Goleșcu (Albul), acest sincer amic al fericirii țăranilor, m'au determinat a desvâli, *într'o scriere detaliată*, chestiunea țăranilor și sistemele de răscumpărare a boierescului“.

Scrierea aceasta este, de sigur, baza scrierii cu aceeași tendință și cu acelaș scop, publicată abia la 1858 în *Foaia de agricultură practică*.

Apoi, „desprimăvărându-se am plecat la Constantinopole spre a tipări scrierea cu 100 galbini dați de d. Login, țăran auriu din Zlatna, în munții Ardealului“.

Dintr'o notiță a lui C. D. Aricescu,¹⁾ care publică chiar o scrisoare a lui I. Ionescu, reiese că acesta plecase din munții apusenii înainte de 25 Februarie 1849, de oarece la data aceasta el se află în Semlin, în drum spre Constantinopole. El comunicase lui Aricescu titlul scrierei ce-o ducea cu sine: *Românul moșnean în țara sa.*²⁾

„Ajungând la Constantinopole am găsit reacția în toată puterea ei; și pipăind pământul am cunoscut că este de *interesul cauzei* ce aveam de sprijinit, de a amâna tipărirea și de a mă mărgini într'o lucrare *indirectă*“.

Cu alte vorbe, temându-se de reacțiunea pe care nu voia s'o mai întărite și el, prin scrierea sa sinceră și, întru cât susține soluțiile comisiei dela 1848, într'adevăr întărătătoare, I. Ionescu păstră manuscriptul și apucă pe alte drumuri.

„Pentru a isbuti în aceasta, am căutat să luminez, despre ce făcusem la București, chiar și pe acei ce ar fi putut să mă prigonească și să mă împiedece în lucrarea ce-mi propusesem“.

Iată cum începù el practic, nu ca publicist: „M'am înfățoșat

¹⁾ *Chestiunea proprietății desbătută* de proprietari și plugari la 1848. București, 1862, p. 127.

²⁾ Este interesant a ști că din scrisoarea către Aricescu reiese că I. Ionescu cunoștea descrierile amărâtei vieți țărănești pe care Constantin Goleșcu ni le-a lăsat în raportul despre călătoriile sale (1824—1826).

la d. Cor, întâiul interpret al ambasadei franceze, și i-am expus chestiunea țeranilor cerând sfat. D-l Cor mă sfătui de a mă adresa la marele vizir Reșid-Pașa, la care însuși mă și recomendui.

„Cu *un memoar* în formă de petiție mă adresaiu la marele vizir spuindu-i pricina isgonirei mele din țeară, îndreptându-mă de culpa pentru care eram espatriat și *îndemnându-l de a pune mâna pe chestiunea țeranilor mai înainte de a cădea aceasta în mâna Rușilor sau a Austrienilor*.

„Marele vizir mă recomendui lui Ismail-pașa, ministrul de comerț, căruia, asemenea tângându-mă, îi espusăiu chestiunea țeranilor.

„Ismail-pașa mă recomădui lui Aali-pașa, ministrul treburilor streine și lui Rusdi-pașa, ministrul de resbel; și prin acesta cunoscuu pe toți cei mai însemnați Turci din Constantinopole; și le dăduiu la toți convenita relațiune de starea țeranilor, așa încât *după un an* am âgiuns de *mi s'au cerut oficial*, de cătră Nuredin-bei, întâiul dragoman al Inaltei-Porti, un *memoar* despre chestiunea țeranilor“.

Acesta erà al doilea memoriu.

„Pe drumul acesta al memoarelor, publicitatea îmi erà cu totul nefolositoare. Inșă, ca să nu mă abat dela giuruința dată d-lui Login și Goleșcu, plecaiu la Brusa și scosăiu 10 copii depe scrierea chestiei țeranilor, pe care le împărțiuu pe la amicii politici. Una din aceste copii au avut și N. Bălcescu, care vorbește de dânsa în *Question économique des Principautés* și culege și materialurile de care aveà trebuință“.

Question économique este o scriere care a lămurit bine Apusul și-i atrase lui Bălcescu laudele marelui istoric Michelet.

„Una din aceste copii dădui lui Nurendin-bei, carele au însărcinat pe d-lui Alecu S. Catargiu, atunci membru biuroului de traducere, de a o tâlmăci din românește în franțuzește. Sfârșitul au fost că *miniștrii otomani s'au încredințat* de nevinovăția mea și de dreptatea causei țeranilor și m'au onorat cu considera-rea lor“.

I. Ionescu erà, așa dar, în Constantinopole un centru dela care, în lumea politică, pornià propaganda pentru desrobirea țaranului român din principate.

„Prin d. Nogués m'am făcut atât de bine cunoscut, cât Etem-

pașa, dascălul de franțuzește al Suțtanului, s'au interesat de soarta mea și a scrierilor mele și mi-au arătat drumul, ca să mă tânguesc și Sultanului de nedreptatea ce mi s'au făcut isgonindu-mă d'n țeară pentru sprijinirea ce am făcut chestiunei țeranilor“.

Aprobarea sau lămurirea Sultanului însemnă pentru Ionescu liniștea desăvârșită și puțința de muncă mai departe.

„In sfârșit miniștrii mă prezentă de director al școalei împărătești de agricultură: dar—oposiția ¹⁾ mă îndedecă de a funcționă. Mă folosiiu de opoziție și mă tânguii marelui vizir, carele, după raporturile lui Fuad-pașa, *îmi dădă deplină crezare de tot ce-i spuneam despre țerani* și făcù ca să și fiu numiț, deadrep-tul de cătră Sultanul, director shoalei de agricultură“.

Abiă numiț, o nouă controversă politică-diplomatică, îl turbură pe I. Ionescu, care povestește mai departe: „Între acestea sosi și Grigore Ghica Voevod și-mi făgădui a mă aduce în țeară spre a face în Moldova o shoală de agricultură. Preferaiu Moldova! Însă când la plecare, mă pomeniiu cu colonelul Mavrodin, trimis de Domnitoriu, spre a-mi spune că nu mă poate luă. Domnitorul îmi spusă oposiția făcută de principele Valahiei Știrbeiu prin domnul Titov, ambasadorul rusesc în Constantinopole“.

Știrbeiu-Vodă, dușman acru al tuturor revoluționarilor, își întindea astfel precauțiunile sale până în Moldova, invocând, contra lor, intervenția rusească!

„Aceasta mă adusă iarăși la chestiunea țeranilor și mă făcù a îndoi activitatea și apărarea de prigonire.

„Așezământul din 1851 îmi căzù în mână și—combătându-l—mă încredințaiu că miniștrii turci caută, în chestiunea dintre boeri și țerani, să împace, cum zicea Ismail-pașa, oiaia cu lupul“.

Oprindu-l pe I. Ionescu în Constantinopol, Știrbeiu și Ghica au făcut, fără să viească, un serviciu cauzei țăranești, deoarece, lumea mișcându-se înainte, veniră la rând și *conferințele dela Constantinopole*, în care se discută și marea chestiune socială a țeranului român. În astfel de situație a fost de folos ca și I. Ionescu, acum om de încredere al guvernului turcesc, să fie de față pe aproape.

El însuși continuă: „Esperiența așezământului din 1851 nu au cimentat dorita dragoste între oaie și lup; căci *această împă-*

¹⁾ Reacționară!

care nu eră cu puțință; și de aceea când se căută a se opri resbelul de Orient și se făceau conferințele în Constantinopole, pentru a se pune la cale viitorul Principatelor, au venit iarăși vorba la chestiunea țeranilor. *N-au lipsit apărătorii boierescului* depe lângă ambasadorii puterilor Europei, nici depe lângă miniștrii Înaltei Porți. *Însă acum se părăsisă idea de a se împacă oaia cu lupul și se căută de a se face dreptate. De aceea în conferință s'au unit cu toții de a pune în principiu răscumpărarea boierescului.* Memoarul ¹⁾ ce am dat cu acest ocazion l-am publicat și în *Jurnalul de Constantinopole*, și în deosăbi, și l-am împărțit pretutindene, pela presă și cabinete, dela palaturile împărătești și presa Europei până la scriitorii publici. Acesta este acela pe care și *Steaoa Dunărei* din Bruxelles l-au reprodus ²⁾.

Memoriul lui I. Ionescu și diversele lui stăruițe au fost o răscolire energetică a chestiunii. El eră un om acum bine acreditat, cu autoritate de specialist desinteresat, ca iubitor de adevăr, de bine și de dreptate; cuvântul lui cădeă greu în cumpănă tratărilor, din care — desigur și depe urma osteneților sale — ieși acel punct 17 al conferințelor dela Constantinopole, pe care îl citez întreg: „Relațiile între proprietari și țerani se vor regulă într'un chip drept și cât se va putea, prin învoeală. Beilicurile și *șerbiile personale*, ce mai există încă, fie supt orice numire, se vor declara de rescumpărabile prin o lege specială care se va decretă și execută cel mult până într'un an, așa cât să înceteze cu totul până într'un scurt timp“. Graba, cu care membrii conferințelor cereau legea specială a răscumpărării boierescului, ne îngăduie să conchidem la căldura și la greutatea argumentelor cu care I. Ionescu și cei de-o părere cu el trebuie să fi apărat cauza țeranilor români, căreia conferințele dela Constantinopole le admitea — soluția lor cea dela 1848!

I. Ionescu se laudă și pe sine, când, într'alt loc, vorbind tot despre Constantinopole, unde reprezentanții marilor puteri discutau de *răscumpărarea boierescului*, adauge: „*Acei mari bărbați*, de bună samă, fiind mai nepărtinitori și mai luminați decât noi, au cunoscut mai bine starea în care ne aflăm și au arătat mai

¹⁾ Al treilea ?

²⁾ Vezi Anexa a treia.

lămurit aceea ce este drept și folositoriu a se face"; și când el se arată mulțumit că art. 17 din memorandumul conferințelor din Constantinopol nu a propus, în locul boerescului, tocmeala liberă, ci răscumpărarea a însuși boerescului ¹⁾.

21.

După încheierea tratatului dela Paris, cam în acelaș timp sau deodată cu ceilalți emigrați, I. Ionescu se întoarse în țară, în Moldova.

Eră în 1857.

Eră *după* 7 Martie (23 Februarie) când, murind Teodor Balș, N. Konaki-Vogoride fu numit caimacam.

Eră tocmai în timpul în care, în Moldova, după oarecare greutate, se alcătuisse, în sfârșit, o comisie care să ia în posesiune acea parte de Basarabie pe care tratatul dela Paris ni-o întorsese.

Numirea *bey*-ului N. Konaki-Vogoride la scaunul de caimacam uimise lumea. Naționaliștii îl combăteau. Cine numai putea, se feriă de el. Totuși, vornicul Alexandru Cuza, viitorul Domn, reîntră, supt Vogoride, în armata din care demisionase din 1840 și fu atașat la statul major. Dacă Al. Cuza a dorit sau a primit o slujbă, pentru ce ne-am supără pe I. Ionescu, că a dorit-o? Totuși un efemer contemporan, D. Sc. Miclescu, i-a făcut, odată, din pricina aceasta, o aspră imputare. În realitate, la ce se reducea toată chestia aceasta?

După anexarea Basarabiei, încă supt caimacamia lui N. Konaki-Vogoride, Ion Ionescu, *doritor de a studia alcătuirea socială, economică și administrativă a coloniilor zise bulgărești*, a cerut voie să plece în teritoriul întors patriei și să examineze la fața locului constituția celor 40 de sate „bulgărești“. Pentru a i se înlesni studiul, el fu numit chiar *administratorul* lor. Undeva el își zise, mai apoi, chiar prefect de Bolgrad.

În Basarabia I. Ionescu găsi, lucrând activ, două propagande: una rusească, alta turcească.

Dascălii ruși, rămași pe loc, aveau ordin să îndemne populația să treacă în Rusia. În potriva lor I. Ionescu aduse dascăli români: 18 și deschise școale românești; dar aduse și dascăli bul-

¹⁾ I. Ionescu, in *Foaie de agricultură practică*, 1859, p. 30.

gari, pentru comunele bulgărești. Noul personal didactic nu mai avea niciun motiv ca să îndemne lumea să se strămute în Rusia. Apoi el scoase limba rusească din cancelariile comunale din care înlătură și portretele țarului Nicolae, în locul căruia așează pe Ștefan cel Mare! Pentru a tăia și legăturile financiare cu Rusia, se sili ca populația să retragă capitalurile comunale depuse în bănci rusești și să le depună la Banca națională a Moldovei, care tocmai se întemeia. „Adesea inima oamenilor este acolo unde se află și comoara lor“, observă Ionescu acolo, unde însuși dă toate lămuririle repețite mai sus de mine ¹⁾.

Propaganda turcească constă în liberarea de teșcherele pentru călătorie, date de un consul turcesc din Galați. I. Ionescu adună teșcherele, dăte ordin de rămas pe loc și pârî pe consul la București. Turcii rămaseră.

Astfel I. Ionescu combătù cu succes despopularea Basarabiei.

Petrecerea în Basarabia a întărit mult „țărănismul“ lui I. Ionescu. Aceasta se simte din publicațiile lui, care au urmat imediat și din aprecierile de mai târziu.

Dintre părerile acestea din urmă citez una: „Avem în coloniile româno-bulgare, din partea de Basarabie reîntoarsă Moldaviei, *organizațiunea comună cea mai admirabilă* care poate să fie“ ²⁾.

22.

În *Viața mea* I. Ionescu afirmă că întorcându-se, în 1857, a găsit întrunită „Adunarea consultativă“, adecă Divanul *ad-hoc* ³⁾

Divanul *ad-hoc* s'a deschis la 22 Sept. (4 Oct.) 1856; însă din 22 Iulie 1857 Ionecu căpătase învoirea censurei de-a redactă *Jurnalul* seu; iar în *Jurnalul* din capul locului începù a scrie despre *Besarabia*: când fusese deci în Basarabia? Între 7 Martie 1857, când N. Konaki-Vogoride este numit caimacan, și 22 Iulie, când Ionescu se află în Iași, așteptând să-și publice ziarul.

Jurnalul de agricultură foae periodică (lunară) începù să

¹⁾ *Tribuna Română*, n-ro. 82, din 14 Aprilie 1860 (Iași).

²⁾ *Țeranul român*, p. 93, v. și p. 108. Vezi, p. străinătate, extrasul din *L'Étoile du Danube (Bruxelles)*, 10 Aprilie 1858. Anexa a patra!

³⁾ Pag. 11.

apară la 1 August 1857 și încetă cu numărul din Noemvrie 1859. În anul al doilea (începând din Ianuarie 1859) titlul i-a fost *Foia de agricultură practică*.¹⁾

Cuprinsul practic al revistei, pe cetitorii cei mulți nu-i mai interesează astăzi. Pentru timpul său el eră, în legătură cu ultima știință, o încercare de-a face loc progresului apusean, cu care I. Ionescu se ținea în curent.

Dar, afară de cuprinsul practic și de moment, *Jurnalul* și *Foia* tratară chestiuni menite să înainteze dezvoltarea socială a țării: În anul întâiu I. Ionescu înfățișă țării organizarea *coloniilor agricole din Basarabia*, cu scopul evident ca să servească de pildă României de dincoace de Prut; în anul al doilea I. Ionescu expuse într'un studiu de lungi și importante amănunte chestiunea *împroprietăririi*.

Înainte de a ajunge la această chestiune, care, în anul al II-lea al gazetei, strâmtorește și micșorează materia de specialitate, jurnalul avu un incident neplăcut, cu *censura*. Urmarea a fost că numărul de 1 Iulie 1858, în loc să fi eșit în Iulie, „iesă acum în Noemvrie!“ (1858, p. 177). Supt alt regim (Ianuarie 1859), I. Ionescu a explicat cauza incidentului. Într'un articol din 20 Iunie 1858, despre Basarabia, el scrisese rândurile: „Un lucru se bagă de samă că în magazine, în loc să se afle grâu și secară, prin împrumutături, grâul se preface în secară și aceasta în orz. Lucrarea aceasta poate să ducă la un sfârșit de a găsi magazinele pline mai mult cu grăunțe pentru cai decât cu pâne pentru hrana omului.“ Se fură grâul și se puneă în loc secară, se fură secară și se puneă orz în „instituția de *aprovizionare*“, care eră magazinul de rezervă. Censura a suprimat însă delicatul text cu care se descoperiă grobianul furt,²⁾ de care, supt administrația rusească, la aceste magazine ale coloniștilor nu se pomenise.

¹⁾ Gerant al jurnalului a fost întâiu prof. N. Măcărescu, apoi P. Poni, care apare mai târziu și în *Tribuna română*, ca colaborator al lui Ionescu, cu un articol despre *comunism*.

Colaboratori a avut pe. Dr. A. Făutu, Dr. Negură, amândoi pentru igienă, Ioan Cuparencu, pentru medicina veterinară.

A avut 500 de abonați; abonamentul era 15 și 18 lei pe an. Pentru o coală (în 1000 exemplare) plătiă tiparul cu 10 galbini. S'a tipărit întâiu la „Buciumul Român T. Kodrescu fostul coleg de studii dela Academia Mihaileană și D. Gusti“, iar în anul al doilea la Goldner, tot în Iași.

²⁾ Vol. II, p. 13

Partea cea mai memorabilă a *Jurnalului* a fost, însă, studiul despre emanciparea țăranilor. Cu el ne vom ocupa mai amănunțit. ¹⁾

Discuția chestiunii țărănești în Divanul *ad-hoc* începuse la 15 Decembrie 1857 în comitetul boerilor; la sfârșitul lui Decembrie se discută cererile țăranilor.

În timpul discuției I. Ionescu luă contact cu membrii Divanului, dar, cum se pare, mai ales cu Vasile Mălinescu. Despre aceasta el zice, în *Vieața mea* ²⁾: Cu el „m'am împrietenit și *am discutat mult* despre facerea propunerii emancipării țăranilor din boeresc și improprietărea lor cu despăgubire. Și *cu toate că eră în propunerea aceasta și despăgubirea, n'au avut nicio trecere la acei ce aveau să ieie despăgubirea*“. Din acest text reiese că Ion Ionescu pledă lui V. Mălinescu și deputaților *ad-hoc* formula sa *dela 1848* și că aceștia *nu* i-o primiau. ³⁾

Supărat de greutățile ce întâmpinau ideile sale I. Ionescu începui, în jurnalul său de agricultură, o polemică energică, pe care o voiu urmări, acum, în extrasul ce urmează, și care—dacă editorul s'ar găsi—ar merită să fie retipărită în întregime.

I. În examinarea chestiunii țărănești, I. Ionescu pornește *dela mișcarea abiă schițată, dintre 1848 — 1851, și pusă din nou în discuție prin Convenția dela 7/19 August 1858. Fuseseră câteva încercări de legiuire, până la 1858; dar se vede că n'au fost bune, deoarece, altfel, nu s'ar discuta iarăși, zice el. Ca să reușască; „Legiuitorul trebuie să aducă rezultatul meditațiilor sale giuridice, economice, comerciale, politice, nationale și morale, spre a putea*

¹⁾ Dintre scrierile privitoare la agricultură însemn, totuși, ca plan mare, *Manualul de agrilultura poporeană*, pentru țerani și copii din școalele sătești, scris cu scop de a le înlesni vieața (p. 84 etc.). Predarea o pune în gura unui soldat bătrân care vorbește cu „dragii sei nepoți!“ Apoi *Despre câștig și pagubă*, după *Succes or revers* de Dombasle (profesorul dela Roville). Articolele mai mărunte pun temeiul amănunțit pe îmbunătățirea instrumentelor agricole vechi (plugul, grapa etc.) și mașinile nouă. Capitolul despre morală cunoaște și morală asocială! Buletinul noutăților agricole, comerciale și de economie casnică este permanent. În anul al II-lea *Manualul de agricultură poporeană* continuă, ocupându-se mai ales cu pământul. Se adaugă acum horticultura. Buletinele și capitolele de igienă continuă.

²⁾ Pagina 11.

³⁾ Dau aici încă o părere a lui Ionescu (1878) despre Mălinescu: „El eră un om cult, studiasse chestiunea în Germania și doriă *cu sinceritate* îmbunătățirea stării țăranilor, pentru cari căutase și adunase toate uricele și așezămintele vechi“. (*Dările de seamă*, p. 47).

face o lege care să fie, în adevăr, nu numai *temelia politică și națională a neamului românesc, dară și aceea a bogăției și puterii* statului Principatelor-Unite“.

Formula criteriilor lui I. Ionescu este completă. El vedeă vast.

Din multele păreri exprimate privitor la soluția de dat I. Ionescu induceă două tendințe contrarii : 1. Una, desființând simplu și curat boerescul, ținteă să facă, din săteni, proletari rustici (argați!), nestabili, mai periculoși decât chiar proletarii industriali din Europa apuseană. 2. A doua, desființând boerescul, voiă să asigure existența, bogăția și liniștea publică, dar și *renașterea, creșterea, înflorirea și consolidarea nației române*.

Din multele păreri, care-i cea mai potrivită și mai dreaptă ?

„Iată aceea ce simțim nevoie de a cercetă cu toată nepărținirea și cu toată dorința de a nu vătămă nice un interes“.

Liniștitor, I. Ionescu adoage : „Dărămarea *culturei mari*, consecință fatală, dar nu neînălăturabilă, a desființării boerescului, nu intră în gândurile noastre însuflețite de dorința de a desvâli *cultura mică*. Proprietățile mari de astăzi s'au înființat după principiurile economice, fără ca să se fi putut șterge de tot depe fața pământului românesc proprietățile cele mici. Asemenea se pot constitui, pre căi legale și tot după principiurile economice, proprietăți mici fără de a secă isvorul veniturilor fonciare ale proprietății mari“.

II. Impărțind lumea în *reacționari*, cari ar păstră un trecut „condamnat solemn“ și *progresiști*, cari caută un viitor fericit, el le strigă acestora : *Inainte ! Inainte* este principiul *economistilor* din societățile moderne. Dar *cum* vom merge înainte ? *Imbunătățind soarta țăranilor*“.

Trecutul a fost condamnat de noua constituție : Convenția dela 7/19 August 1858. „De aceea toți câți au de gând să păzească Convenția trebuie să fie, chiar și nevrând, răsturnători ; nu însă ai familiei și ai proprietății, ci ai corupției din familie și ai *abusurilor din proprietate*“.

Răsturnătorii aceștia nu pot fi numiți *comuniști*, cum îi numesc reacționarii. 1) Boerescul a fost, doară, răsturnat pretutind-

1) Ionescu amintește în discuția pe : Babeuf, Robespierre, Saînt-Juste, Rousseau, Owen, Saint-Simon, Fourier (*Filosofia miseriei*) și *Confesiunile unui revoluționar*.

deni în Europa; iar în Franța chiar de—nobili, în vestita noapte de 4 August 1789, în Austria, asemeni (la 1849); în Ungaria, asemeni; iar „în clipeala de față“ idea împrăștiării îl preocupă pe țarul Alexandru II, „fără ca pentru aceea M. S. să fie comunist sau socialist“. Și de-aceea, mergând cu timpul, „unanimă a fost și la noi, în iarna trecută, exprimarea dorinței Divanului *ad-hoc* de a se desființa privilegiurile de clasă, de a se dărâma boerescul“.

Desființarea boerescului va însemna că: „Proprietarul devine stăpân absolut pe pământul său și țăranii stăpâni absoluți pe munca lor“.

Dacă țăranii au cerut și cer o întindere de pământ „până la acoperirea de două treimi de moșie“ aceasta nu-i o cerere comunistă, ci isvorâtă din „datinile și obiceiurile țării, din uricile vechi și din așezământul în vigoare“. „Cererea aceasta nu *precede* din dreptul naturei, ci din *dreptul pozitiv*; ea se poate reduce la o chestie de drept: *Este proprietatea, la noi, un drept absolut sau condiționat?* Iafă întrebarea dela a carei răspuns atârână toată hotărîrea“. Dacă dreptul este absolut, boerii pot să dea ori să nu dea; dacă este condițional, adică: dacă proprietarii, *oricât de stăpâni ar fi*, sunt datori a da locuitorilor pământuri de hrană (și aceștia a le plăti prin dejmuri, clăci și zile de lucru), *desființarea acestor îndatoriri reciproce* (desființarea boerescului) ar atinge dreptul constitutiv al proprietății: Din condițional dreptul s'ar preface în absolut. „În această modificare folosul proprietarilor s'ar alcătui din paguba țăranilor, țăranii ar perde *dreptul la muncă*, drept străvechiu, care asigurază subsistența lor, înbelșugarea țării și liniștea publică; țăranii s'ar preface în o gloată de proletari umblând din loc în loc cu șătrile și nimernicind ca niște străini în țara lor“. De aceea țăranii au cerut pământ și patrie; „penfriu că *pământul este patria!*“

Țăranii au cerut cu *despăgubire*, cu răscumpărarea boerescului, ceea ce însemnă respect de proprietatea capitalului (egal aici cu: pământ). Ei voesc să *cumpere!*

„Această economică hotărîre nu este o utopie. *Brațele țăranilor sunt capabile de a creâ munți de aur și de argint*, cu care să se plătească boerescul cu asupra de măsură. Brațele sâtenilor

s'au rescumpărat de mult de boeresc cu aceea ce au plătit, prin muncă, peste chiria pământului evaluată, în regulamentul organic. Brațele sunt acele care au dat valoare pământului acestei țeri, care au rădicat venitul moșilor, au hrănit țeara, au îmbogățit pe locuitorii ei și au împlut visteriile statului. Ele, în sfârșit, s'au hotărit de a mai da încă, ca să nu jignească dreptul nimăruia. Și țeranul este om cași toți ceilalți oameni: Fie-i dară și lui iertat de a-și iubi familia, de a o respecta și de a o apăra. Țeranul a dobândit dela Atoputernicul trup și suflet, minte și sănătate; are nevoi, are trebuințe pe care le îndăstulează cu munca cea mai trudnică; fie-i dară iertat a cere respectul proprietăței sale; și a-și apăra capitalul subsistenței sale ¹⁾ fără a jigni pe acel al celorlalți“.

Nu, dar; nu-i comunism în acestea, cum n'a fost nici în propunerea lui V. Mălinescu ori Costache Negri, la Divanul *ad-hoc*, nici în comisia dela 1848. De-aceea, dar, mai departe: liniște cu pretinsul comunism; cei ce așteaptă împrumutarea, sunt numai, dar și „împreună cu toată gloata poporului nostru — naționali, politici și economici“.

III. I. Ionescu trece acum la analiza *părerilor Adunării consultative din Moldova*, care erau 9 (nouă), și care au fost lăsate în sarcina întâiei sesiuni a viitoarei Adunări legislative, care acum (în Februarie 1859) era întrunită. În prezența ei discuția era de folos; și putea să influențeze hotărîrea finală. Cu acest scop discută Ionescu.

A. Sătenii au cerut două treimi din pământ, cu răscumpărarea boerescului. I. Ionescu apăra cererea.

B. V. Mălinescu admise răscumpărarea boerescului, dar mărgini întinderea pământului la *status-quo*, favorisând pe proprietari și lăsând țeranilor numai pământul care, în acel moment, era la dispoziția sătenilor. Ionescu afirmă că aceasta propunere a *întărit* în țărâtime sentimentul că cererile ei sunt drepte.

C. Propunerea lui C. Negri Ionescu o discută pe larg.

Negri propusese „cumpărarea pământului în cătimea ce se lucrează astăzi de sătenj, pe socoteala lor și cu prețuri politice

¹⁾ Munca!

după calitatea pământului și după localitatea în care se află". Ar fi fost o tranșacție motivată de „urmările vătămătoare producerei și comerțului țerei“.

Negri avea și amănunte deosebite: Față de cererea *inalienabilității* moșiei țăărănești (răscumpărate) Ionescu opină contra restricției dreptului țăărănesc, admițând, însă, la caz, vânzarea „cătră o familie din sat sau cătră însuși obștia comunală“.

„Cât despre preț, acesta se regulează prin cerere și ofertă între schimbători, nu după valoarea intrinsecă. Valoarea intrinsecă, „a pământului și numai a pământului“, nu este cu puțință, căci „în prețul pământului intră și valoarea muncii“. Dacă s'ar plăti, deci, cu acest preț, ei n'ar plăti pământul, ci și valoarea muncii *lor*. Plătind *numai* pământul, prețul ar fi foarte mic. „De aceea mai covârșitor este prețul acela ce s'ar oferi proprietarului de moșie pentru răscumpărarea boierescului decât pentru plata pământului“. Din aceleași motive politice, ca și ale lui Negri, I. Ionescu preferă *răscumpărarea*.

Iar când Negri propune vânzarea *facultativă*, până în 15 ani dela „punerea ei în lucrare“, Ionescu protestează: Ar fi nedrept și asupritor!

Ionescu discută apoi, real, câteva exemple de preț, cu prețioase lămuriri pentru cunoașterea aceluia timp (1830—1860), cu lămuriri care înfrâng propunerea de preț a lui Negri. Devenind apoi popular, Ion Ionescu conchide în discuția cu Negri: „Cu douăzeci de galbeni, ce dă țăranul astăzi în muncă și în rodul muncii, în trei ani poate cumpără de veci pământul pe care se hrănește. Cu zece ani mai în urmă l-ar fi putut cumpără numai cu doi ani de muncă; și cu douăzeci de ani mai în urmă l-ar fi putut cumpără de veci numai cu munca unui singur an. Ținerea stărei de astăzi a lucrurilor este dară irevocabil condamnată atât de dreptate, de ispită și de știință, precât și de cele șapte puteri ale Europei“.

D. *Propunerea majorității comitetului proprietarilor mari* cerea desființarea sistemului actual; într'un termin oarecare — „alcătuirii de bună voie“; iar pentru ceice nu s'ar supune liberei tocmeli o lege inspirată de respectul proprietății și stabilirii sătenilor. În sensul acestei propuneri, săteanul scapă de munca silită

și de pierderea rodului muncii; însă Ionescu se întreabă dacă poporul a ajuns la puțința materială de a se lipsi — fiind deplin liber—de protecția unei legi?

După o descripție frumoasă a bogăției agricole a cultivei mari (boerești),¹⁾ Ionescu indică *singurul* ei izvor, munca sătenilor vărsători de lacrimi de sânge: Săteanul producător în cultura *mare* nu are timp și prilejul bun de a-și vedea și de cultura sa *mică*. „Țeranul, neputând a se împărți de odată în două ogoare, au părăsit pe unul“. Țeranii au mai priceput, însă, și alți: *în plata arendeii cu lucrul*, deodată cu munca, dăseră și rodul muncii, de „trei ori mai mult decât se convenia să deie“—conform legii regulamentului.— Cum? Iată cum, scrie Ionescu, repezind un calcul, făcut și înainte, de el, de Bălcescu, de A. G. Goleșcu: „Un țeran plătește pe an pentru patru fâlci de pământ o chirie atât de mare cât numai cu dânsa lesne ar fi putut găsi să cumpere de veci o falce de pământ! Cu legea în mână, țeranii ar fi îndrituiți să pretindă îndreptarea tocmeii rele ce li s'au impus cu putere, cum și înapoarea de ceea ce li s'au luat în curgere de 28 de ani mai mult peste aceea ce au trebuit să plătească. Rodul muncii țeranilor alcătuește o sumă atât de urieașă cât, de s'ar vinde toate moșiile, totuși proprietarii nu s'ar putea răfui de aceea ce au luat numai până acum *mai mult* peste aceea ce li s'au convenit să iee, *după principiul regulamentului*. Această sumă se sue la 3,108,000,000 lei (trei mii de milioane și mai bine).“ „Aceste învederate asuprairi au stârnit pe toți, din toate părțile, de au strigat să se dărime boerescul“.

„Și totuși, acum majoritatea comitetului proprietarilor mari, ceriau—și mai multă muncă!

Și de aceea, *pentruca munca să fie cât mai multă*, ceriau tocmeii libere și înlăturarea dela țeran a protecției și controlului statului, pentruca fiecare proprietar mare să dicteze condiții, să facă — fiecare îndeosebi — legi!

I. Ionescu retuză, deci, tocmelele așazise „libere“.

Polemica aceasta a lui I. Ionescu, p. 27-29, face inima cetitorului să bată.

Țăranul cere, așadar, răscumpărarea de boeresc.

Boerescul este șerbie personală; șerbia personală dă, însă,

¹⁾ Pag. 26, coloana 1.

drept necontestabil asupra pământului; boerescul este îndatorire la munci silite; ȋăranul cere răscumpărarea lui de boeresc — cuvântul este scos din realitatea vieţii naţionale şi este de preferit cuvintelor: „emancipaţie“ şi „împroprietărire cu despăgubire“.

Dar de ce o voiă ȋăranul, de ce pledă pentru ea I. Ionescu?

„Dărâmarea boerescului — continuă acesta — trage după sine perderea veniturilor fonciare; răscumpărarea boierescului, din contra, asigurază cel puţin venitul *legitim* al proprietăţii fonciare. În adevăr, prin răscumpărare se prefacă o parte de capitalul de fond, ce dă o rentă mică, în capital pecuniar, ce dă 'o dobândă mare, cel puţin de trei ori mai mare decât renta. Această transformare face din măsura rescumpărării boerescului *reforma care mulţămeşte mai bine interesele*, fără de a atinge drepturile şi foloasele cuiva.“

Boierescul — trebuie să cadă, însă, „cu condiţie expresă ca să nu se întunice dreptul cel străvechiu“ al ȋeranilor; altfel, rezultatul va fi: proletariat, nemulţămire, răsvrătire.

Succesorul boerescului trebuie să fie meteiajul (cultura în parte), nu tocmelele agricole libere, aşazise „libere“.

Istoria proximă a economiei româneşti a apucat, însă, tocmai pe drumul contrar, *nu pe cel arătat de Ionescu*.

Aşadar, răscumpărarea boerescului cu respectul şi al dreptului ȋărănesc de a se hrăni pe pământul străvechiu — este cererea. I. Ionescu o motivează şi *social*: Soluţia aceasta garantează şi moralisarea familiei. Poporaţia *numai* astfel se va putea înmulţi; numai astfel patria va avea apărători, ca şi în trecut, căci: „Hrana poporului şi apărarea patriei au fost totdeauna foarte strâns legate între sine. Strămoşii noştri ziceau: Dela armă la sapă, dela sapă la armă! Contrar trecutului eroic, trecutul imediat, cu şerbia, a spart satele, a stricat familia. De-aceea, înapoi, spre dreptul la pământ al ȋeranului, spre dreptate.“

E. *Propunerea minorităţii proprietarilor mari* desfiinţă răsplătirea prin lucru a pământului, ceriă o regulare definitivă, care să împace ambele părţi şi o lege care să desvălească acele principii. I. Ionescu regretă că descoperirea principiilor se lasă — adunării legislative; minoritatea dărâmă, deci, fără a clădi! Acum (1859) ea este în adunare, în plină realitate; să lucreze deci! Pentru că „*organisaţia socială este basa ce dă putere*“; şi „*de*

aceea fiecare Român trebuie să fie mai întâiu pentru reformele sociale și apoi pentru cele politice". Dacă clasa de sus are nevoie de organizare politică, cea de jos are mai întâiu de cea socială. Fonda ce s'au organizat de politici contra socialiștilor, de liberali, naționali și progresiști, cum se zic, în contra economiștilor, nu țintește la altă fără numai la a împiedică sau a înăduși îndestularea celor mai naturale și mai legitime dorințe-ale acelor ce caută, în dislegarea cuestiei sociale, o soluție care să ne facă de a auzi și noi cuvintele: Peste puține ați fost, peste multe veți fi". De aceea, deci, I. Ionescu stăruie ca minoritatea liberală, națională și progresistă să înoapă prin a pune baza edificiului social al țării, nu prin a clădi — politicește — dela vârf spre temelie.

Toată istoria contemporană a dat dreptate lui I. Ionescu, contra sfatului bun al căruia s'a început, totuși, dela vârf!

F. Costache Roșet Tețcanu nu s'a unit nici cu majoritatea, nici cu minoritatea. El desființa boerescul, da țeranului, de veci, loc de 15 prăjini, de casă, în sat; iar pentru locul de hrană îl făcea pe țaran arendaș perpetuu, revizuiind contractul din 12 în 12 ani, dar nu peste cele două treimi ale moșiei. Eră o semi-împroprietărire favorabilă alcătuirii comunelor; cât pentru rest Ionescu îl refuză, ca împovărător, deoarece: „Când roadele pământului nu se vor face, cu ce va plăti țaranul sărac, și fără de capital de bani, arenda pământului? „Arendășia merge în țări cu capitaluri, cu comerț agricol, cu iarmaroace, cu inteligență în lucrarea pământului; sistemul este bun, dar la noi nu este aplicabil. Și cele numai "15 prăjini" sunt o slabă compensație, de refuzat, deci, deodată cu tot sistemul.

G. Propunerea majorității oomitelului proprietarilor mici — neiscălită de niciun nume celebru — fixă „prețul folosinței anuale a pământului“, substituia munca prin bani, eră o „metamorfozare în boieresc“. Aceasta nu împacă nici interesele proprietarilor, nici pe ale țaranilor. Plătindu-se renta în bani, pierdeau proprietarii; țaranii, prefăcuți din puntași în embaticari, sacrificau dreptul lor istoric. Și atunci, întreabă Ionescu, cine poate primi ca pentru a sătura generația de azi, să caute a desmoșteni pre însurăteii viitorului și a prefăce generațiile viitoare în turme de proțetari? Ionescu mai are o considerație: Dacă s'ar admite o astfel de propunere, banii ar deveni, la sat, foarte necesari și scumpi;

cămătării ar năvăli în sate, ca *subașii* turcești în satele din Turcia; și vai ar fi și de țăranul român, ca și de cel turcesc! În formă lapidară Ionescu respinge propunerea zicând: „Embaticul propus trage după sine subașlicul“.

H. În comitetul proprietarilor mici s'a ivit o opinie separată a unuia *Zaharia*, care a cerut păstrarea *statului-quo*, cu o „modificare în obiectele ce reprezintă schimbul folosinței între agenții producerei agricole“. I. Ionescu combate „curajul“ lui *Zaharia* deschizând încă o polemică contra stărilor regulamentului organic și a regulamentului dela 1851, care impuseră țăranilor o muncă de trei ori mai mare decât adevărata rentă a pământului. Principiul *statului-quo* este egalitar, e drept; dar în aplicare el a făcut loc abuzului celui mai nerușinat. Dar abuzul crește totdeauna din vicii ale legilor. Paginile, scrise popular contra lui *Zaharia*, sunt o nouă vestejire a trecutului care trebuie să rămâie — trecut.¹⁾

I. *Propunerea minorității comitetului proprietarilor mici* — între ei C. Hurmuzachi — cere o regulare cu termen de doi ani, prin „alcătuiți de bună voie:“ prefacerea muncii în bani, arendășie, împroprietărire; libertatea strămutării dela o moșie la alta; iar pânăla elaborarea legii celei noi, să se urmeze după legiuirea din 1851. Lui Ionescu propunerea îi pare „o reproducere corigiată și adăogită a socotinței majorității proprietarilor mari“. Din critica ingenioasă a lui Ionescu, după care libertatea strămutării este o vorbă goală uneori — când țăranii s'ar învoi cu toate condițiile, tocmai ca să nu plece, — periculoasă alteori, — când nu s'ar învoi și ar sparge satele plecând, ca odată, în Serbia, Bulgaria, Dobrogea, în Rusia și Turcia —, reiese că C. Hurmuzachi acordă „șansele cele mai folositoare intereselor proprietarilor“. Apoi... tocmeală liberă, acum, se poate, înainte de răscumpărarea boerescului?! Tocmeală liberă între *rob* și *boer*?! „Libertatea absolută cu proletarismul rustic, cu spargerea satelor, cu desmoștenirea locuitorilor de drepturile conservate și în legiuirea în vigoare ne aduce a ne îndoi noi înșine de așa libertate și a ne întreba: *La ce mai este bună libertatea fără de dreptate?*“

Terminând astfel critica *economistă* a părerilor exprimate în Divanul *ad-hoc*, I. Ionescu se resumă, *pronunțându-se pentru*

¹⁾ Frumos se discută și cazul *secelnicilor*.

propunerea deputăției sătenilor de a se rescumpără de boeresc, act dovedit de experiența Europei ca cel mai drept și mai rațional. Conciliind drepturile, Ionescu formulează trebuința de moment așa: "Rescumpărarea boierescului să se facă de către țeranii de față, în întinderile de pământ mărginite de așezământul în viçoare. Proprietarii să exerceze dreptul condițional de proprietate pe toată întinderea de pământ ce va rămâne nedată locuitorilor de astăzi și care trebuie să se dee, tot prin răscumpărarea boierescului, în folosința generațiilor viitoare până la acoperirea a două treimi". „Aceasta este singura părere care răspunde cu mulțumire la toate trebuințele noastre economice, politice și naționale. Cu adoptarea principiului răscumpărării, așa cum l-am enunțat pentru generația prezentă și pentru aceea viitoare, producerea țării se găsește cu desăvârșire asigurată în toată întinderea ei."

Urmările reformei astfel concepute ar produce un viitor caracterizat astfel: Prin prefacerea unei părți de capital fonciar în capital pecuniar, *proprietarii* ar dobândi mijloace de a-și plăti datoriile; de a începe cultura mare fără ajutorul muncii silite, deci prin mașini; de-a fi capitaliști, pentru a întreprinde lucrări publice și a întemeia credite. Și *țeranii*? — „Răscumpărarea boierescului va ațâța un entuziasm de dragoste și de devotament în grămada țeranilor mai presus de toată semăluirea. Muncitorii se vor mâneca cu noaptea în cap la lucrul emanației și a răscumpărării lor; și se vor lăsa a se conduce la trebi mari de cătră acei cari, fără a-și jigni câtuși de puțin interesele, ar intră cu toată sinceritatea în calea dragostei și a păcei, în calea, în sfârșit, a înfrățirii românești. Întrucât au ținut această virtute strămoșască, Românii au fost tari și respectați de toată lumea. *La frația, dară, românească trebuie a ne întoarce iarăși, dacă dorim din toată inima ca să asigurăm renașterea și desvălirea în putere și bogăție a neamului nostru. Să ștergem odată lacrimile și suferințele fraților noștri săteni, cari atât au fost asupriți și amărâți, cât desființarea boierescului și, prin urmare, împroprietărirea lor merită a se face chiar și fără de despăgubire*“.

IV. Până aici scrierea lui I. Ionescu are unitatea impusă de chiar locul unde se rostiseră părerile discutate de el; de-aici ina-

inte scrierea se desface în articole fără strânsă legătură între ele, expunând când literatura chestiunii, când păreri produse de oamenii faptelor practice. Pe rând autorul analizează pe N. Bălcescu (*Despre starea soțială a muncitorilor plugari în Principatele române în deosebite timpuri*); expune *Părerea lui moș Ilie* din Doljăști, un țăran cu stare odată, scăzut însă de regulamentul organic: apoi *Părerea unui proprietar din Valahia*, care ceria în loc de boeresc dijma îndoită. (Se explică aici ce este: dijma, dijma îndoită și meteiajul); urmează *Un proiect dat de C. N.* (cred: Negruzzi), care vorbește între altele, firește, despre cadastru în fiecare județ și în toată țara (tabla cea mare din capitală, la Arhiva statului); *Opinia d-lui I. G.* (Ion Ghica); *propunerea lui B. G. S.* (?) înainte de 1848; apoi idea revoluției dela 1848 în Valahia, despre care s'a vorbit mai sus de-ajuns; propunerea lui Eni cojocăru, deputat al țăranilor în Valahia la 1848; a deputaților țăranilor moldoveni înainte de ședințele divanului *ad-hoc* (1857): „Vom da aceea ce o țeară va găsi de cuviință”; încă odată anul 1848 cu: părerea unanimă a deputaților țărani din Valahia; opinia lui A. G. Golescu; părerea Înălțimei Sale Grigorie Ghica Voevod, care combătea articolul 17 dela conferințele din Constantinopole și care a fost memoriul Î. Sale trimis și conferințelor dela Viena (1855); pe Ghica-Vodă, fiindcă-i Vodă, I. Ionescu îl combate amănunțit, sever, spunându-i limpede: Cine nu e cu noi este în contra noastră, și este, deci, partisan al peirei neamului românesc; în sfârșit vine și părerea lui V. Boerescu din cunoscuta sa scriere despre *România după tratatul de Paris*; și părerea lui I. Eliade-Rădulescu, din *Conservatoriul (Proletariul în România)*, care-i este simpatic; și părerea lui I. B. (Ion Brătianu), care a făcut „apostasie” dela ideile din 1848; și N. Istrati, cu broșura sa dela 1858; apoi George Botez, I. Gheorghiu (din Bacău) și Grigore C. Iepureanu; P. Opreanu; D. Bolintineanu în *Dâmbovița (Despre libertatea satelor și a sătenilor)*. Toate aceste reproduceri, resumări, comentarii, polemici dovedesc că Ion Ionescu făcuse din *Foia de agricultură* organul de luptă al *țărănișmului* pe care el îl simția personificându-se în sine și pe care-l susținea contra oricui, probă înlăturarea critică și îndrăzneală și demnă a Înălțimei Sale Ghica-Vodă, pe care-l scobora la

treapta de adversar social și economic al poporului românesc ¹⁾.

Dar nici atâta nu erà de ajuns. După ce tipărește—Septembrie 1859—mesajul domnesc către comisia permanentă din Focșani, căreia Vodă Al. Ioan Cuza îi cerea „a grăbi pregătirea proiectului legii cuvenite“ agrare, I. Ionescu reîncepe discuțiile, de astă dată iarăși unitare, deoarece ele se adună împrejurul unei singure teme: *Rescumpărarea boerescului*.

Cinci sisteme se propuseră: al lui I. Ionescu—„acel făcut în Zlatna la 1848 și cunoscut lui Nicu Bălcescu“—; al lui N. Bălcescu; a lui A. G. Goleșcu (Negru); a lui V. Boierescu; sistemul anonim (al—?), făcut în iarna trecută (1858—1859).

Sistemul lui I. Ionescu l-am expus la istoria anului 1848, când s'a produs și când erà să fie discutat în întregime, dacă ședințele comisiei presidate de el nu s'ar fi suspendat brusc.

Ca o ultimă lovitură, în Octombrie 1859, I. Ionescu publică și memoriul amănunțit: *Chestiunea țaranilor sau mai bine afranșisarea proprietății prin emanciparea țaranilor de D-lui V. Place*, ²⁾ *consul francez în Moldova*. V. Place, care erà o autoritate, venià tocmai la timp. Un d. Cornea (proprietar mare) atacă pe Place într'o broșurică, contra căreia îl apără Ionescu, dar fără să subscrie. ³⁾

Cu această indirectă apărare a propriilor convingeri se sfârșește, în *Foia de agricultură practică*, o discuție întinsă, frumoasă, care făcù din foaia aceasta, o faptă națională de întâiul rang; care-l ridică pe I. Ionescu până la înălțimea de *economist național* ascultat cu băgare de seamă, iubit mult de amici, temut de adversari, deși — precum vom vedea încă — el nu le erà un adversar de moarte, deoarece el nu cerea stingerea cu desăvârșire a proprietății mari.

24.

Polemica agrară a lui Ion Ionescu avù un răsunset vuitor. Ea îi atrase, precum vom vedea, și o condamnare la închisoare în mânăstire. Aici arăt numai celălalt efect, al *înduplecării proprietarilor spre emanciparea robilor lor*. Proba ne-o dă un

¹⁾ Vezi anexa a cincea.

²⁾ Scris: Plăsu!

³⁾ Pag. 183-184.

proprietar hotărât să nu mai aștepte legea, C. Roset Tețcanu, care, în 4 Aprilie 1860, îi scria lui Ionescu:

„Cunoscând că D-Voastră *sunteți unul din cei întâiu ce ați profesat marele prințip al emanțipărei locuitorilor muncitori de pământ și l-ați zis fățăș într'o vreme când, poate, o asemenea teorie de mare folos unui stat treceă ca o crimă în ideea egoistelor rătăcite interesuri ale unui particulariu; și fiindcă tot acele principiuri păstrez și eu din mica copilărie, adecă dorința de a vidè odată pe muncitorul de pământ proprietariu fericit și tare, pentru însuși siguranța și înflorirea țerii noastre, și chiar și pentru adevăratul interes al proprietăței, de a rămâneă odată sigură și fără nicio condiție a celui ce ar aveà-o, căci fără o asemenea deplină siguranție nici credit, nici cultivarea ei, precum trebui, (nu) poate fi; lăsând a mai zice încă de catastrofele ce pot naște din o asemenea stăpânire de proprietăți încurcate în niște condiții cu muncitorii de pamânt, încât lasă într'o nesiguranță și pe unii și pe alții, în tot felul, am socotit să mă adresez la D-Voastră cu arătarea dorințelor mele în asemenea chestie“. (Urmează planul său)¹⁾.*

Să se observe data scrisorii Tețcanului: Aprilie 1860: cinci luni după apunerea jurnalului care publicase polemica lui Ionescu. Cuvintele și hotărârea Tețcanului plecau, de sigur, dela această polemică.

25.

Jurnalul de agricultură a dispărut din trei cauze. Întâiu: Aveà puțini abonați și cerea jertfe. A doua: Dela 1 Iulie 1859 Ionescu fusese numit director al statisticeii, care-i da mult de lucru. A treia: La 10 Mai 1859 apărù, în Iași, ziarul *Tribuna română*, redactat de Nicolae Ionescu, fratele mai mic al lui I. Ionescu, faimosul orator, viitor ministru de externe în 1876/77. Ziarul *Tribuna* a fost o gazetă excelentă; iar Ion Ionescu colaboratorul său principal și, de sigur, și cel mai matur. Pentruca să se poată ocupa de *Tribuna*, Ion Ionescu părăsi foaia de agricultură. Acum, deci, intrucât chestia țărănească ne interesează mereu, în *Tribuna* îl vom urmări pe întrepridul țăranist.

Așadar: În 1 Iulie 1859 o ordonanță domnească cu n-rul

¹⁾ *Tribuna română*, Iași, Joi 14 Aprilie 1860.

174, îl numi pe Ion Ionescu — *director* la direcția centrală a *statisticei*.¹⁾

Misiunea lui eră să conducă, în Moldova, întâiele lucrări de „*catagrafie*“ serioasă, sau, cum zicea Domnul țării, Al. Ioan I, de statistică potrivită cu importanța reformelor care se așteptau. Ca culegere proximă Domnul doriă: imediata *catagrafie* a locuitorilor și' a venitului fonciar.

La acest început al statisticei moldovenești I. Ionescu adeseori revine cu mulțămire, ca la o operă care a dat rezultate bune și imediate. El revine însă, mai mulțămit decât oriunde, în raportul său către congresul internațional de statistică, dela Haga, 1869.²⁾

În raportul citat Ionescu mărturisește că pentru activitatea sa statistică și-a luat de model operele lui Moreau de Ionnès și ale successorului său Legoyt. Și aici el aplică vechiul său obicei de-a se călăuzi de autorități științifice recunoscute.

Ionescu a putut sfârși culegerea statistică; dar rezultatele complete le-au despoiat și le-au publicat succesorii săi: C. Negruzzi și Gusti.

Totuși, câte ceva a publicat și el; *Tribuna română*, al cărei colaborator eră și în care s'a vorbit adeseori despre statistica moldovenească, a tras foloase din funcțiunea lui I. Ionescu, care i-a comunicat date prețioase, ca sprijin pentru discuțiunile financiare de care, în acest timp, Ionescu se ocupă cu pasiune, cu pricepere și cu o stăruință admirabilă.³⁾

26.

Pe când se află director al statisticei—având leafă 2500 lei pe lună — I. Ionescu, acum om fără griji materiale, se gândi să propage gratuit, prin graiu viu, teoriile sale financiare, sprijinite acum și pe statistica țării.

În Iași existau pe-atunci trei facultăți: filosofică, literară, juridică și teologică. Profesorii erau oameni ca: Simion Birnuțiu, N. Ionescu, P. Suci, G. Apostoleanu, O. Teodori, Micle, Pangrati.

¹⁾ *Tribuna română* din 12 Iulie 1859, p. 3.

²⁾ *Rapport du délégué officiel du gouvernement roumain au septième congrès international de statistique sur les progrès statistiques accomplis en Roumanie depuis le dernier congrès de Florence jusqu'à celui de la Haye. 1869*, p. 7.

³⁾ Vezi de ex. n-rii 29, 31 etc. etc. Vezi în special, datele despre venitul fonciar, în n-rul 39. p. 3.

Se propunea dreptul: roman, privat și public, civil, penal, comercial, internațional. Un curs de economie politică și finanțe nu există. Ion Ionescu se oferă să-l fie gratuit. Oferta i se admise; și un decret domnesc din 19 Septembrie 1859, îl numi profesor de economie politică, finanțe și contabilitate. ¹⁾ El începù bine.

Însă abia ținu trei lecțiuni și profesorul gratuit iù — destituit! Începuse în 20 Octombrie; lecția a III-a o ținuse în 25 Octombrie: mergea iute bogatul profesor, dar o intrigă îl poticni. În „înăltele regiuni guvernamentale” se strecuraseră bănueli relative la intențiile profesorului, căruia, de precauțiune, i se luă repede prilejul de-a combate depe catedră.

Supărat, neînțelegând încă bine ce se petrecuse în sferele guvernamentale, Ionescu a publicat, din memorie, resumatul lecțiunilor sale; ²⁾ și a provocat pe toți ascultătorii cursului să-l rectifice, dacă li se va părea că resumatele sale nu sunt exacte. Astfel el ceri, pentru stăpânire, un spectacol care să o convingă că era nevinovat.

94 de persoane din toate ministerele și din toate clasele societății ieșene fuseseră înscrise la cursul lui Ionescu; niciuna nu a rectificat nimic. Este, deci, sigur: intervenise o cabală! Cabala voise să înfățișeze pe Ionescu ca revoluționar, ca spirit seditios; și reuși. Autorul cabalei îl descoperi Ionescu mai târziu: chiar ministrul de justiție Dim. Sc. Miclescu fusese omul care solicitase suspendarea cursului. ³⁾

Cabala pare a fi fost întemeiată pe o comică ignoranță a ministrului. Anume: În lecția a III-a se explicase înțelesul istoric al cuvântului *fisc*. „La început, la Romani, se numia *paner*, în care se strângea veniturile date de particulari pentru a se face cheltueile publice. Acest *paner* se purtă și se aducea de un *magariu* în tesaurul public. La Romani principele luă veniturile aduse în *paner*, în *fisc*; și de aceea tesaurul principelui se numia *fisc*, spre a se deosebi de tesaurul public, ce se întrebuință de senat. După supunerea senatului, tesaurul public au intrat, în *fisc*. Fiscul au agiuns a fi adaos popoarelor subjugate care, cu nedreptate, erau siluite și spoliata în folosul fiscului. De aceea ne vom păzi a întrebuință acest termen de *fisc*, ca unul ce

¹⁾ *Tribuna română*, 19 Sept. 1859, p. 1.

²⁾ În *Tribuna română*, nr-ii 46 și 47.

³⁾ *Tribuna română* nr-ul 82, din 14 Aprilie 1860, p. 3—4.

aduce aminte trecutul, adevărată o stare de lucruri când poporul se socotea ca o turmă de pe care se căută a se lua două piei și vom întrebuița pe acel de finanțe" — Ministrul a descoperit în textul citat compromițătoare aluzii la—Domnul român, la „fiscul“ român! Dovada: Aducându-și aminte de Miclescul său, I. Ionescu, vorbind aiurea despre sine, ¹⁾ mai comunică ceva despre cabala aceluia, care—așa se pare—interesase, în chestie, și pe ministrul de finanțe: „Un ministru de finanțe s'a. scândalisat auzindu-mă esplicând sutelor mei de auzitori originea cuvântului *fisc*. Ministrul, *interpretând reu măgariul* sau catârul care purtă panerul numit *fiscum*, în care se puneau dăjdiile ce oamenii da Domnitorului, *l'a luat zis în pilda lui*. El a agravat pozițiunea mea interesând în susținerea demnității sale de visternic și pe o altă *înalță persoană* căreia i-a raportat că vorba *zisă* de mine: *Peștele dela cap se împute*, s'ar raportă la dânsa. Nici măgariul, nici peștele n'au avut loc a fi luate drept aluzii în țeara noastră, unde n'avem nici fisc, nici domnitor cu fisc. Noi avem tesaur public“ și astfel *fiscul* răsturnă, de pe o catedră iremediabil văduvită, un om care acum purea zice despre sine că și în slujbă „a avut curajul opiniilor sale“.

Totuși, cursul lasă urme.

Intâiu: Ca bază a discuțiilor libere, expuse de profesor fără a le fi scris, aceste luase pe autorul francez Ioseph Garnier, pe care îl și traducea. La 31 Ianuarie 1860 traducerea eră tipărită până la coala a VIII-a; la 11 Februarie până la a IX-a, la 17 Martie până la a XII-a; ²⁾ în luna Martie Garnier apărură; și *Tribuna* îi făcū o dare de seamă, în n-rul 78, din 27 Martie. ³⁾

Al doilea: Profesorul se simți obligat să continue în scris cursul pe care nu-l mai putea vorbi. Îl scrise, deci, în formă de articole

¹⁾ *Țeranul român*, p. 3.

²⁾ Relativ la *Elemente de Finance de Ioseph Garnier*, profesor la școala de poduri și șosele din Paris (editate de T. Kodrescu și D. Gusti), Iași, 1860, o notiță depe contrașpagina titlului arată: „Aceste elemente de finanțe s'au tradus în românește de d. Ion Ionescu, pentru îndemânarea auzitorilor *cursului seu public*, din Sf. Trei-Ierarhi, de economie politică, finanțe și contabilitate“. (Pp. 206). Despre aceste elemente observ că au avut asupra lui I. Ionescu o influență, care se simte până în cuvântările sale din parlament.

³⁾ Anunțuri bibliografice „*Tribuna română*“.

de ziar, în *Tribuna română*, al cărei redactor devenise de la 31 Decembrie 1859, pe care o redactă până la 22 Maiu 1860 și în care, și după aceea, a putut publica orice a voit.

Titlul colectiv al articolelor scrise după destituire a fost *Studii asupra finanțelor*. Subtitlurile au fost: *Împrumutul, Ideile visternicului Moldovei, Memoriul d-lui ministru de finanțe, Planul visternicului Moldovei, Budgetele*. Articolele financiare dinnainte de destituire fuseseră: *Despre bancă, Creditul, Elementele creditului, Sistemele de credit, Banca Moldovei, Economie în cheltuelile armatei*.

Fiind vorba despre I. Ionescu este aproape de prisos să mai spun că numele și operele economiștilor celebri apar mereu: I. B. Say, Bastiat, Passy, Droz, Garnier, Courcelle-Seneuil, etc. întăresc cu citate alese expunerile economistului român.

Acesta începuse cu *banca*, fiindcă un nou consorțiu, un sindicat: M. Kogălniceanu, En. Alhaz, V. Place (consulul francez), P. Mavroieni, A. Henig, Al. C. Moruz și L. Teremin (consul prusian), foști acționari ai nenorocitei bănci Gr. Ghica-Nuland (Dersau; 7 Maiu 1856), ceriau să înființeze altă bancă. Ionescu se aruncă asupra celei falite (falite din cauza capitalului *mic* și întreprinderilor *mari*) și asupra celei în naștere arătând ce-i trebuiește țării: Acesteia îi trebuiau *bănci agricole, credit fonciar*. Banca română cea nouă se anunță, de altă parte, oneroasă (dobândă 9%, amortisări 3% și termine scurte, când renta proprietăților eră 7%!) Omul acesta, Ionescu, deveniă neplăcut și speculațiunei capitaliste.

Trecând — după destituire — la economia cea mare a țării și la reflexul ei bugetar, pe care-l caracterizez aici numai cu două cifre: la 28 Februarie 1860 datoria Moldovei eră de 11.923,479 lei, iar la 18 Marie 1860 de 18.765,444 — cea ce însemnă că ministrul M. C. Epureanu „trăgea de moarte“, I. Ionescu puneă popular întrebarea simplă: „Acum încotro o să plecăm? înainte sau înapoi? Înainte este contribuția generală, egalitatea înaintea dărilor, *după avere*; înapoi este impozitul indirect și egalitatea pe capete. Inainte sunt dările directe, moderate și simple; înapoi sunt acele indirecte, grele, încărcate, multiple și împilătoare.“¹⁾

¹⁾ *Tribuna română*, 10 Dec. 1859, p. 3 (Impozitul).

Impositul direct și sporit îl ceriau datoriile, pe care Ionescu voia ca țeara să le plătească cu biruri, nu cu alte împrumuturi. „Datoriile nu se plătesc vârandu-ne în altele, mai grele“. „*Noi nu avem nevoie de bani, ci avem nevoie de minte*“, scria el axiomatic. Și ceria ca consecință, ca Moldovenii să se asocieze în banca *lor*, ca ei singuri s'o înființeze; *ceria*, adică, o *mobilizare a capitalului național*. „Capital mare avem; și pentrucă nu-l știm prețui, nu știm să-l punem în mișcare, stă viu ca mort în mânele noastre.“¹⁾

Plecând de la astfel de principii, încheigate într'o dialectică suverană pe materialul practic în care se îmbracă, Ionescu ajunge a scrie clasică răfuire a planului visternicului Moldovei,²⁾ pe care-l răstigni pe zece coloane scrise ușor, elegant. Eră, zice Ionescu, capitolul cel mai greu. În statele constituționale, adică în acele în care reprezentanții poporului se bucură de supremul drept de suveranitate, de a consimți și de a legitima dările, se obicinuește a se cercetă mai întâiu care sunt nevoile necesarii și legitime pentru a se statornici, în țeară, securitatea și dreptatea, pentru a se desvăli naționalitatea și libertatea, pentru a se face ca să înflorească morala și avuția publică“. El ceria *bugetul moral și productiv!* Acesta eră cel moderat. „La moderarea impositului căutând a agiunge, financiarii au dovedit că venitul public crește când impositurile sunt ușoare și mici.“ (Huskisson în Anglia, 1825). Insușindu-și procedeul, Ionescu cercetează dacă se poate admite ca bugetul Moldovei să se urce, deodată, dela 22 la 50 de milioane, cum plănuia M. C. Iepureanu, prin biruri grele. Ionescu îi opunea ca necesare: impositul pe venitul averii mișcătoare și nemișcătoare, cel mult 10%; taxa pe timbru; exploatarea domeniilor statului, *doborând*, de altă parte: capitația, patentele, cei 16 lei de șosele, taxa de export pe grâne și vite, vămile și darea pe rachiou. „Poate că se va părea mult zece la sulă din venitul curat a fiecăruia. Dacă multul sau puținul este acel ce-l cerem pentru toți deopotrivă, *în conformitate cu principiul egalității înaintea dărilor*.“ Principiul este sever, suveran; Ionescu, supus lui, trebuia să doboare și să propuie un sistem nou și democratic.

¹⁾ Tr. r. 31, I. 1860, p. 3.

²⁾ Tr. r., 5. III. 1860 (No. 72).

Articolele financiare făcără din *Tribuna română* o gazetă foarte cetită. Aceasta nu-i conveniă guvernului. ¹⁾

Și de sigur nu-i conveniă nici altă parte a activității acestui publicist ager. Partea aceasta eră a luptei pentru *principiul egalității drepturilor politice*.

Câteva articole ale lui cercetară dreptul electoral, stabilit de convenție (1858), un drept întemeiat pe oligarhia teritorială — este cuvântul lui Ionescu, din nr-ul 1 chiar! In continuarea criticei (nr-ii 3, 4 și 5) Ionescu își aduce, firește, aminte de „plebe“ și de „desmoșteniți“ — aceștia erau „obștia“ din vechime — și *cere dreptul de vot pentru ei*, pentru cei ce acum au motiv a privi indiferenți la ce se petrece în luptele elestorale. Modest încă, Ionescu cere numai *reducerea censului*, indicând că reducerea de-acum este numai trecerea la *votul universal*. ²⁾

Ochii democratului egalitar erau foarte bănuitori. Odată el îl încolți chiar și pe M. Kogălniceanu, care, contra părerii lui M. C. Iepureanu, nu voiă să acorde lefi membrilor din comisia centrală dela Focșani, pentruca acolo să nu poată ajunge „cei săraci, dar capabili.“ ³⁾

27.

Chestiunile mari ale țării, discutate totdeauna interesant de Ionescu, nu-l făceau să piardă din vedere interesele speciale ale agriculturii, ale specialității sale.

Cu prilejul luării moșiilor chinovicești, se iviă o înlesnire pentru a creă o *fermă modelă*, cerută încă de regulamentul organic! Cu nr-ul oficial 5552, din 16 Iulie 1859, ministerul Moldovei îi ceru lui I. Ionescu părerea sa privitoare la înființarea fermei. Ionescu răspunse; scrise un proiect, mare, armonic; și îl

¹⁾ Ce incredere aveă I. Ionescu in talentul său financiar ne arată un text, scris de el la 10 Iunie 1861 din București, relativ la greutatele bugetului (*Tribuna română*, No. 121, p. 2): „La un concurs pentru un plan financiar cel mai rațional și mai potrivit cu resursurile și trebuințele noastre, am aveă mare dorință a luă și noi parte, mai cu seamă pentrucă am aveă mulțamirea de a ne măsură noi, pământeni, cu un străin, cu finanțiarul ce consumă pe an, numai el singur, birul a mai bine de 2000 ferani birnici!“

²⁾ *Tribuna română*, Nro. 6. p. 2, col. 2.

³⁾ *Loc. cit.*, p. Nr-o 2.

publică și în *Tribuna română* (nr-ul 51, 3 Dec. 1859 și 52, 10 Dec. 1859), supt titlul *Necesitatea unui institut de agricultură în Moldova*.

Imitând Roville-ul, autorul primia să devină arendașul moșiei pe care să se deschidă ferma-modelă, cerând doară ca câștiul să-l plătească după vinderea recoltelor.

Pentru școala de agricultură, împreună cu ferma, el ceria cinci profesori: de agricultură și economie rurală, de botanică cu aplicațiile ei, de matematică, de medicină veterinară și de științele fizice și himice cu aplicațiile lor. Elevii (200), dela 15 la 20 de ani, ar fi studiat doi ani, pe cheltuiala statului. Toate cheltuelile s'ar fi ridicat la 410.000 lei în care se cuprindeă firește, și tiparul anuarului cu titlul *Analele agriculturii române*.

Idea dospia în minister.

Dar abia în 1860, în 24 Maiu, Adunarea ascultă raportul ministrului despre viitoarea fermă.¹⁾ Raportul cu nr-ul 4794, datat 4 Maiu 1860, era al lui M. Kogălniceanu, ca ministru al cultelor și al instrucțiunei.

Ferma s'ar fi întemeiat pe moșia Cărligul cu Icoșenii, lângă Iași, directorul fermei ar fi trebuit să iea și sarcina de director al școalei de arte și meserii din Iași, pentru ca să poată controlă fabricarea mașinelor agricole.²⁾ Condițiile de concesiune a moșiei nu erau, îpsă, favorabile lui Ionescu. Ziarul său le rumește chiar oneroase.

Ferma nu se întemeia.

În loc, ca să se așeze la Cărligul, Ionescu plecă la Bucurăști.

De ce? nu văd absolut limpede.

Uua din cauze va fi fost—poate—greutatea condițiilor fermei ce voise să întemeeze.

A doua va fi fost o neplăcere judecătorească, avută depe urma redactării *Tribunei*. Asupra acestei cauze ne lămurește *Anaforaia divanului domnesc*, pe care ministerul justiției, cu data 22 Noemvrie 1860, o trimisese ziarului, ca să o publice obligatoriu, conform legii de presă (§ 43), în fruntea foaii. Foaiia preteri să dispară, decât să publice astfel de acte. Dar trebuind să apară

¹⁾ *Tr. r.*, No. 98, p. 3.

²⁾ *Tr. r.*, no. 100 (16 Iunie, 1860).

iarăși, la 16 Aprilie 1861, apărü cu *Anaforoa!* Cauza fusese, așadar, această: Incă din Maiu 1859, un C. Murguleț, dase gazeta în judecată. Chemat și venind, I. Ionescu depuse o scrisoare a unui G. Bottez, care mărturisiă că el a scris articolul încriminat și cerü scoaterea din respundere a gazetei. Curtea respingând incidente, trată procesul la 28 Septemvrie 1860 și condamnă pe amândoi împlicinați, pe G. Bottez ca autor, pe I. Ionescu ca redactor responsabil: „Și prin urmare, tapta domniilor-sale fiind aplicabilă la § 45, articolul 8, din legea presei, Curtea princiară au otărit ca pe Domnii Bottez și Ioan Ionescu să se trimită la o mânăstire de călugări pe timp de cincispreze zile“. Iscălită curtea: A. Catargiu, A. Donici, Leon, P. Manu, C. Vârnav, Paladi, A. Manole, Director, C. Cerne, capul secției, T. Cerne.

Copia sentinței, supuse Măriei Sale Domnului, are data 5 Octomvrie 1860.

Și totuși, atacul contra prefectului de Bacău—C. Murguleț—fusese îndreptățit și moral! ¹⁾ Acesta fusese demascat ca om care nu aveă loc între „oameni noi la legi nouă“, cum îi ceruse M. Kogălniceanu, care de curând, eră tocmai ministru al treburilor din lăuntru, adecă șeful lui C. Murguleț!

Și-a făcut sau nu zilele sale de mânăstire, I. Ionescu? De sigur. Deoarece el însuși este acel contribuabil Ioan Ionescu, despre care tot el scrie din București, într'o corespondență de la 10 Iunie 1861, ²⁾ că, înainte de a fi expedit la mânăstire, „din prefectură în prefectură, ca vagabonzi“, și-a plătit birul de lei 40 și parale 8 și contribuția șoșelelor 16. El plătise la 7 Decemvrie, luând chitanțe în regulă. Decl la mânăstire trebuie să fi fost pornit în 7 ori 8 Decembrie 1860.

Dar sosî și a treia neplăcere, pe care I. Ionescu însuși o povestește în *Viața mea*. ³⁾ Eră a doua condamnare la mânăstire. El zice: Boerii, văzând „că își pierd munca de boieresc s'au supărat cu toții și în contra mea; și în 1861 m'au dat în judecată sub nume de agitator, fiindcă susțineam în presă emanciparea țărănilor; ba încă au și isbutit, de m'au condamnat la închisoare în mânăstirea Neamțului pe trei luni. Călugării însă

¹⁾ Tr. r., n-ro 93.

²⁾ *Tribuna romând.* No. 121, p. 2.

³⁾ Pag. 11.

m'au primit acolo cu mare dragoste, aflând cauza pentru care am fost osândit la mânăstirea lor; ei mi-au dat cai și trăsură, de mă preumblam în toate zilele și *mă duceam și prin sate, unde spuneam și țărănilor cele pentru care am fost osândit pentru binele lor*. Scăpând din pedeapsă, m'am întors la Iași și mi-am continuat propaganda prin jurnale“.

Într'o introducere¹⁾ I. Ionescu revine pe scurt la ciudata întâmplare. „După opt ani de deștărare, întorcându-mă în țeară, am continuat lucrarea începută la 1848; și de-aceea am fost prigonit, judecat, osândit și închis în mânăstirea Neamțul; dară n'am încetat a susțineă desființarea boerescului până ce nu s'au s'au desființat. Și s'au desființat prin legea dela 14 August 1864, lege zisă rurală“.

29.

Sătul de închisori și destituiri, temător că slobodul său condeiu propagator de adevăruri democratice nu va mai fi tolerat, directorul statisticei moldovenești își luă lumea în cap; apucă pe vechiul drum al Focșanilor; și se opri la București.

În *Vieța mea* bătrânul saltă peste toată epoca aceasta trecând deadreptul dela a. 1861 la a. 1864, deși nici un motiv nu aveă ca să treacă.

Este sigur că încă înainte de 16 Aprilie 1861 I. Ionescu se află ajuns și așezat în București, de unde, pentru numărul din acea zi, a trimis *Tribunei române* un articol despre *proiectul de buget pe an. 1861*²⁾ Tot ale lui trebuie să fie — stilul și ideile, și unele *fapte* relatate, ne silesc a admite că sunt—toate corespondențele din București apărute în aceiași *Tribună* în numerii următori.³⁾

În București I. Ionescu a fost colaborator al ziarului *Reforma* și al *Independenței*.

În *Reforma* a început să scrie din 18 Maiu 1861. Acolo, prisionierul dela Neamțul a publicat, împărțită în câteva articole, o

1) La *Dările de seamă către alegătorii colegiului al IV de Roman*, 1885, pagina III.

2) Nr-ul 197.

3) Nr-ii 112, p. 1 (5 Maiu); 114, p. 1 (12 Maiu); 115, p. 2 (20 Maiu); 116, p. 1 (20 Maiu); 117, p. 1 (23 și 26 Maiu); 120, p. 1 (12 Iunie) etc.

monografie a mănăstirei Neamțului, iscăbind *I. I.* și ocupându-se întâiu cu *Scoaterea limbei românești din mon. Neamțul.*

Monografia aceasta, deși este scrisă în grabă, este un izvor de preț pentru Istoria acelei mănăstiri.

La *Independința*, care a fost o continuare a Dâmboviței lui Dimitrie Bolintineanu, I. Ionescu a scris despre finanțe, cum spune el însuși în *Țeranul român*, unde (la început) arată că spiritul politic al ziarului, schimbat în *Independința română*, nu l-a mai mulțămît și că, din cauza aceasta, l-a părăsit, întemeindu-și propria sa foaie, *Țeranul român.*

Colaborarea aceasta îl atrase tot mai adânc în lucrările opoziției liberale din București. În curând el ieia parte, în 11 Iunie 1861, la una din demonstrațiile cu resunet ale aceluia partid, pe care avusese grija s'o anunțe prealabil fratelui său, care redacta, în Iași, *Tribuna română.*

„Măini, Duminică, este zioa sfântă, este zioa aniversară a revoluțiunei din 11 Iunie 1848, zioa, cum îi zice *Românul*, a reinvierii naționale“, scria Ionescu către *Tribuna.*

Acea zi eră să însemneze mult: Partidul liberal hotărisă să iasă în „câmpul libertății“, pentru *întăia oară* după trecerea de după trecere de treisprezece ani, ca să serbeze, cu poporul capitalei, o zi mare, la Filaret. Scena: piramide la intrare, două; steaguri tricolore; o statuie a libertăței; imprejurul pieței, o masă rotundă, fără sfârșit cu pâine, carne și vin pentru peste 2000 de oameni; în centru muzica militară, la extremități lăutarii. Cesar Boljac începù a vorbi despre unire și sfârși cetind o petiție către Vodă, cerându-se: unirea desăvârșită prin întrunirea ministeriilor și a camerelor, spre a da o lege electorală care să producă o adevărată reprezentanță națională. Vorbi apoi și C. A. Rosetti. Și se începù cu subscrierea petiției.

Serbarea răspundeă unui curent popular serios: Toată lumea cereă unirea desăvârșită cu reforma electorală.

Ministeriul conservator, nervos în clătinare, deveni provocator. Se vorbiă de-o încercare de revoluție, care nu se făcù. Poliția și procurorul intrară în acțiune. Cercetați fură: E. Carada, I. G. Valentinean, păr. Grigorie, Petrini, Dimitrescu, (I. ?) și — *I. Ionescu*, eroul nostru, despre care, în București, se răspândise știrea că plecase la țară, ca să vie asupra capitalei cu 6000 de țărani!

Incidentul ni-l arată pe Ionescu bine apropiat de partidul liberal; însă în felul său.

I. Ionescu era un om care ținea întâiu cu sine, cu ideile sale; apoi cu ceice le susțineau în viața publică, în parlament. În special, acum, după schimbarea ministerului pe care, ca publicist, și el îl slăbise, el da probe că rămâne — *el*, independentul *el*. În 28 Iulie 1861 el scria¹⁾:

„Cu venirea principelui D. Ghica la putere, luptele noastre intră într’o *nouă fază*. Până acum *privilegiații* aveau majoritatea în comisiunea centrală și în Adunare; aveau regula de conduită de a nu veni la putere și de a și face toate interesele prin *oamenii noi*, din cari, agiungând la putere, unii se îmbătară de dânsa și căutară să se menție făcând toate concesiunile cerute de majoritatea Adunării. Pretențiunile, însă, exagerate ale acestei majorități, neputând fi satisfăcute pe deplin de oamenii ce s’au strecurat la putere, au silit-o — în fine — de a veni ea singură, ca să-și facă și să-și caute de interesele sale. Până acum am avut miniștri *liberali în teorie și reacționari în practică*, astăzi însă avem miniștri, și în practică, și în teorie, contrari principiilor art. 46 din convențiune; până acum am avut în ministerii oameni răi cu gânduri bune, astăzi însă avem oameni buni cu gânduri răle și desaprobrate de marea majoritate a locuitorilor țării.“

Acestor oameni I. Ionescu le ceria, totuși, proiectul de lege rurală conformă art. 46, dar era sigur că ei vor vota o lege conformă intereselor lor, „ca să-și asigureze creșterea venitului lor fonciar *cu paguba cultivatorilor săteni*. „Acolè, acolè așteptăm să vedem pe ministerul cel nou: Face-va dreptate în țeară?, da-va Românilor, desmoșteniți de străini, dreptul lor de autonomie?, *deslega-va chestiunea proprietății* după cum au deslegat-o și nobilii din Franța în noaptea dela 4 August 1789, prin răscumpărarea dejmei, a corvelei și a embaticului, sau va face aceea ce s’a făcut în trecut? Timpul a sosit, ca să vadă toată țeara, toate marele puteri ce au semnat convențiunea, până întrucât boerii noștri au înțales exigințele timpului.“

Este evident că I. Ionescu avea politica sa și că și-o spunea cu toată independența, despre orice, față de oricine.

Dela o vreme veni la putere M. Kogălniceanu. I. Ionescu îi

¹⁾ *Tribuna română*, nr-ul 131, p. 1.

vorbi, adică îi scris și lui franc și tare: ¹⁾ „Deși am intrat în regimul constituțional prin formă, precum vezi, suntem foarte departe încă de dânsul prin fond.“ Și acum dările cresc peste resursele existente; legi se aduc, dar legea fundamentală: *constituțiunea* nu se aduce, deși însuși M. Kogălniceanu au fost zis că trebuia adusă încă dela 24 Ianuarie 1859, când s'a realizat unirea!²⁾

În astfel de împrejurări I. Ionescu *simția că trebuie să încerce a fi el însuși și în publicistică*. Se și hotări și, neavând mijloace multe, scoase săptămânal *Țeranul român*, una din cele mai bune reviste ce-a apărut vreodată în limba românească.

Țeranul roman. Edițiune abdoamară. Jurnal politic, economic, literar și comercial, a apărut în 12 Noembrie 1861 și a durat pînă în 17 Martie 1863.

Redactorul, știă că o va duce foarte greu într'un timp în care nici ziarele „cele ce există nu se pot susține“; dar — „totuși, semnele ce au început a se ivi despre sosirea, în fine, a timpului în care *să începem a lucra cu serioșitate la reorganizarea statului român*, la aplicarea salutarelor principii din convențiune, la schimbarea legilor vechi cu care nu suntem mulțumiți și, la crearea legilor nouă, care să îndestuleze trebuințele noastre, ne-au făcut să credem că un jurnal, *care s'ar ocupa mai mult cu chestiunile de reforme din lăuntru*, mai mult cu acele relative la *organizarea noastră soțială* decît cu chestiunile politice, cu care s'au ostentit pînă acum oamenii, ar avea oarecare șanse de reușită, ar putea fi susținut de toți oamenii care doresc în sinceritate să lucreze la *adevărata regenerare și prosperitate a neamului român*“.

Se știe că pentru Ionescu regenerarea trebuia să înceapă cu *emanciparea țeranului*; de-aceca el declară că va fi organul interesului special al țerănimei, al *producătorilor*; dar că se va ocupa și cu interesele consumatorilor.

„Cu această intențiune *ridicăm sus numele de țeran și punem în fruntea foaei noastre!*“

Programul eră:

1. *Țeranii să devie cetățeni și liberi prin improprietărire cu despăgubire.*

2. *Unirea ambelor ministere supt alesul dela 24 Ianuarie.*

¹⁾ *Tribuna română*, No. 165 din 13 Ianuarie 1864.

²⁾ Exact greșala dela 1918-1921!

3. *O lege electorală foarte întinsă.*

4. *Oștire regulată, rezervă și gloate armate.*

Dintre punctele programului citat, cel mai puțin dezvoltat a fost al 3-lea. Îl atinge în treacăt; nu-l tratează monografic. Dar, într-o notiță, se publică niște date, care sunt tragicomice: Ion Canta se alesese la Cahul cu — 2 voturi și Adunarea Moldovei îl validase! C. Negruzzi (sciitorul) se alesese la Ismail cu — 3 voturi și fusese validat! În două locuri, doi „reprezentanți“ s’au ales cu câte *un* vot; o alegere a fost anulată, dar alta nu, deoarece de astă dată eră vorba de N. Docan! ¹⁾).

Aici este o distanță frumușică între 1860 și 1920, cu al său vot universal! Altădată ziarul arată cum în jud. Mehedinți 159 alegători primari aleg 1 deputat, iar 17 (proprietari mari) 2 (câte unul din 9)! În total, în țara întreagă erau 5090 de alegători! Ei făceau firește, *politică de clasă* astfel că *Țeranul român* a putut să le zică: ²⁾ „Însă țeara ca și națiunea română, nu este compusă numai din cinci mii de alegători, nici numai din cinci mii de *privilegiați* de stare de a arunca dările asupra celor cinci milioane de suflete“.

Cu punctul al 4-lea, privitor la oștire, *Țeranul român* se ocupă ceva mai stăruitor, dar nici cu acesta nu prea mult. El aprobă reforma încercată de Domn cu ajutorul generalilor Florescu și Macedonschi și a Francezului Leclerc. Însă, într-un cât armata ajunsese a întrebuișă a patra parte din buget, el cerea economii, criticând, în special bugetul pe 1863 ³⁾).

Curentul *unirei* și faptele produse de el *Țeranul român* le urmărește cu toată atenția și obiectivitatea. Manifestările Domnului Al. I. Cuza, Ionescu le comentează cu respect; întârzierile comisiei centrale dela Focșani le regretă; lipsa de entuziasm la un 24 Ianuarie o descopere; dar se bucură, iarăși, când ministrul Gr. Balș, ia măsuri de unificare financiară, *etc.* Este într’adevăr *român* țeranul acesta!

Discuțiunile relative la chestiunea *improprietăririi țeranilor* fac gloria *Țeranului român*: Nimic nu-i scapă din ce se află în legătură cu această chestiune.

¹⁾ *Țeranul român*, p. 56.

²⁾ Pag. 89.

³⁾ Pag. 39; H. 366 și 373.

După ce aruncă o privire retrospectivă în articolul *Ce s'a făcut până acum*, ziarul anunță că va începe discuția proiectului de lege rurală alcătuit de comisia centrală dela Focșani. Discutând el știa că este din cei puțini cari vorbesc pentru celce nu aveă unde să vorbească, deoarece acei 5090 de alegători erau de-ai altei clase, pe când țeranul eră mut, cum cu durere arată Ionescu la 26 Nov. 1861 :

„Numai Țeranul român tace; căci țeranii români n'au nici parte, nici noroc. Toate plugurile umblă, zice doina cea duioasă, numai plugul țeranului șade în băătăură. Și cu toate aceste, numai țeranul duce năduvul zilei și suferă arșița soarelui! Pentru dânsul nu e nici dreptate, nici libertate, dar nici egalitate înaintea legilor și înaintea dărilor. Sperăm că Provedința, care atâta l-a cercat pentrucă l-a iubit, va face, în fine pentru dânsul ce a făcut și cu Iov.“¹⁾

După ce publică, așadar textul proiectului „Centralei“ — cum se zicea pe scurt — Ionescu analizează *Spiritul proiectului de lege rurală*,²⁾ și ajunge la concluziunea: „Spiritul proiectului de lege rurală este și bun și rău totodată. El este bun pentru țeranii depe domeniurile statului și rău pentru acei depe moșiile particularilor.“ „Reul țărănilor depe moșiile particularilor se poate neutralisă prin emigrarea lor pe moșiile statului; însă pustierea și paguba ce vor aveă particularii din această emigrare și spargerea satelor cine o va neutralisă? Improprietărirea pe vatra și imașul satului? Dar apoi aceasta *cine nu pricepe în ce spirit este făcută?* Omul săracul n'are nevoie numai de imaș pentru vite, el cere mai întâiu de toate pământul trebuitor pentru hrana sa.“ Acest pământ țărăniil vor căută pe moșiile statului; și astfel spiritul rău va fi primejdios chiar acelora, pe care i-ar servi, dar pe care mai mult îi va păgubi?

În articolul următor: *Cultura mare și mică* I. Ionescu arată cum cultura mare atârnă de cea mică și cea mică — prin trebuința de izlaz — de cea mare; și cum sporind cea mică, cea mare trage foloase și are deci un interes vital ca cea mică să se înmulțească. De aceea I. Ionescu nu desființează cultura mare ci zice:³⁾

¹⁾ *Țeranul român*, p. 17.

²⁾ *Loc. cit.*, p. 29-30.

³⁾ *Loc. cit.*, p. 45-46.

„O cultură mare, după modelul celei din Anglittera, este aceea ce dorim a se întemeie în țară de către proprietarii noștri, cu ajutorul capitalurilor lor și a brațelor *libere* ale țăranilor. Și o cultură mică, după modelul celei din Franția, din Belgia și depe țărmurile Rinului, *mărginită însă în fărâmare ea*, este aceea ce dorim pentru cultivatorii noștri, țărani emancipați și împroprietăriți cu despăgubire pe pogoanele ce legea în vigoare le acordă.“

Proprietății mari Ionescu îi dorește capitalul de care are nevoie și celei mici libertatea și siguranța prin — emancipare;

În articolul tocmai citat I. Ionescu zugrăvia *idealul științific* dela 1852. A curății din cale orice idee s'ar fi opus realizării idealului eră toată grija lui; a zorii reforma eră tendința lui cea mai vie. De aceea auzind de-o eventuală amânarea discuției asupra proiectului, el se supără și scrie—contra *liberalilor* — un articol fulgerător, pe care-l reproduc într'o anexă¹⁾.

Proiectul original admisesese împroprietărirea pe domeniile statului, pe-ale așezămintelor bisericești și publice, nu și pe ale particularilor. Chemând la pământ pe țăranii de ori unde s'ar afla, proiectul putea să provoace o părăsire a satelor și o mutare în masă pe moșiile arătate. Ca să-i reție pe țăranii, proprietarii ar fi fost siliți a împroprietări și ei pe cei dispuși să rămâie²⁾. Ionescu formulează scurt rezultatul ce-l bănuiește.

„Împroprietărirea, deci, indirectă și silită a țăranilor pe moșiile particulare este *scopul* proiectului de lege rurală“. Însă, Ionescu „nu admitea *sila* în serviciul marelui idei“; el nu admitea mijloace „diplomatice“, ci numai sincere, directe. Numai astfel s'ar putea ajunge la prefacerea dreptului *condițional*. actual, un drept *absolut*, după ce împroprietărirea pe pământul proprietarilor s'ar fi făcut cu despăgubire justă.

Cu proiectul de față, cu mișcarea indicată executată, țărâni-meia s'ar fi grămădit pe moșiile statului, care—dându-le ei—și-ar fi luat puțința de-a mai face cultură mare, după I. Ionescu, totuși, *trebuitoare* încă, „măcar pe o a treia parte din întinderea moși-ilor sale“, ale statului. Deci proiectul „Centralei“ eră și contra țăranilor, și contra proprietarilor și contra statului! Aceasta eră

¹⁾ Se pare că, dintre liberali, numai *Dimitrie Brătianu* eră contra amânării falacioase a camerei oligarhice. Vezi anexa a șasea.

²⁾ *Loc. cit.*, p. 54.

sigur. deși proprietarii se gândiseră „să tragă spuză numai pe turta lor“.

Analizând *Întocmirea teritorială a satelor* ¹⁾ I. Ionescu regretă miopia de a se da loc estin de casă, grădină și izlaz nu și de hrană. Ca să ai sat, trebuie să dai locul de hrană: Eră simplu; migrațiunea țerenească în Basarabia, Serbia etc. o dovedia; dar cei cu „spuza pe turtă“ nu vedeau.

Procedura comisiei centrale ²⁾ nu eră numai mioapă; ci și contrară convenției (1858) care eră, atunci constituția noastră. Contrar art. 46 al convenției, proiectul nu scădea greutățile țeranilor; proiectul ar fi trebuit să se conformeze art. 46 ori să fie — și mai modern decât convenția. Nu a făcut, însă, nici una nici alta!

Fără a insista mult — capitolul devine prea lung — relativ la preț și la procedura despăgubirei, citez numai câteva rânduri:

„Cât despre *plata* despăgubirei statului pentru pământul ce va da țeranilor, nu zice nimic pozitiv poectul de lege rurală. Acest deșert se poate âmplea prin punerea în lege a principiului: *Chiria anuală, ce o dau astăzi țeranii, să se capitalizeze spre a respunde cu dânsa dobânda și capetele fondului pe care s'au împroprietărit*“.

„O societate de *credit fonciar* poate interveni, mai ales pentru particulari, spre a plăti cu dânsese capetele și dobânda“.

S'ar fi plătit, prin credit, jumătate din preț și restul în curs de 6 ani; creditul acesta *ad-hoc* ar fi durat 12 ani; în cei din urmă 6 ani el și-ar fi încasat avansurile făcute.

Proiectul ajunse în sfârșit, în discuțiunea Adunării legislative. Adunarea îl mai strică încă!

Ce a fost bun, în proiect, s'a lepădat,—strigă I. Ionescu în 11 Martie 1862. Secțiile șterseseră tot capitolul care „permitea împroprietărirea țeranilor (cu despăgubire) pe domenurile statului“, înmulțind astfel numărul proprietarilor mici. Această ștergere însemnă a „*persecuta cu turbare*“ împroprietărirea, adaoge Ionescu. Adus la ordinea zilei, proiectul fú amânat, pentruca cei interesați să se mai înțeleagă încă: dreapta (conservatoare) să se înțeleagă cu stânga (liberală). Proiectul de *transacțiune*, scos acum din conștiința și din interesul de clasă, eră foarte nefavorabil țeranilor.

¹⁾ *Loc. cit.*, p. 69.

²⁾ *Loc. cit.* p. 77.

El le luă ȣeranilor dreptul de a avea cuvenitul pământ de hrană acolo unde se nășteau. „În contra acestui drept pare că sunt îndreptate *astăzi* încercările *tuturor reprezentanșilor celor din dreapta și din stânga din Adunarea din dealul Mitropoliei*”, afirmă, opiniei publice, Ionescu.

„Un *singur* reprezentant a rămas în picioare pe lângă ideile de dreptate, pe lângă drepturile moștenite *ab antiquo* de către ȣeranii noștri. Și acesta este domnul *Dimitrie Brătianu. Dumnealui nu a iscălit compromisul* de a plăti ȣeranii în bani sau în muncă și de a-i lipsi de dreptul la muncă, de dreptul așel ce au ȣeranii de a luă pământ pentru hrana lor până ce vor ajunge a posedă două treimi din întreaga întindere a moșie”.¹⁾

După aceste penibile momente I. C. Brătianu și C. A. Rosett își dau demisia din cameră; și discușia curge înainte, fără ei, până la 11 Inie, când proiectul se admite cu grele modificări, deși contra lui vorbise însuși Mihail Kogălniceanu.

Pentruca țara să știe ce s'a petrecut în cameră, *ȣeranul român* tipări toate discursurile însemnate care se rostiseră contra proiectului (Kogălniceanu, Apostoleanu), dar și pentru el Barbu Catargiu, (Gr. M. Sturza); și tipări și legea *votată*, dar—nesancșionată.

Pentruca idealul astfel călcat în picioare de o Adunare de reprezentanși ai unei oligarhii de 5000 de indivizi să nu fie întunecat, I. Ionescu reînvie—încă odată,—a doua oară din parte-i—toate discușionile relative la chestiune, începând cu actul lui Constantin Mavrocordat (1746) și terminând cu toate procesele-verbale ale comisiunei agrare dela 1848, un *memento* ager pentru cei buni și drepti cu ȣeranul.

ȣeranul român se ținū de cuvânt: ce-a făgăduit a împlinit, deși a avut să lupte cu mari greutateși, cu greutateși care îl siliră să-și întrerupă odată aparișia: dela 6 Mai până 6 Septemvrie 1862.

ȣeranul român mai are, însă, și o altă importanșă: Este—în acel timp—cel mai complet ziar (septămănal) al intereselor economice ale țerii, al *tuturor* intereselor, El nu face numai politică agrară, ci discută, cu amănunte însemnate, agricultura însăși (pro-

¹⁾ *Loc. cit.*, p. 143.

punând mereu îmbunătățiri); el discută comunicațiile de apă și de uscat *Drumul de fer, Dunărea, Plutirea pe Prut* etc.), fiind ajutat și de Ion Ghica; discută condițiile de înflorire ale comerțului; și, ca floare a tuturor stăruințelor, finanțele statului, care erau o mare durere națională și al căror studiu eră, acum, o predilecție a lui I. Ionescu. Discutând finanțe, el cere înlăturarea unui regulament, care îngăduia cheltueli extraordinare, nevotate de Adunare (regulamentul Iepureanu): Între 20 Iulie și 1 Dec. 1862 se cheltuiseră astfel 3. 160. 270 lei!—retuză datoria „flotantă”, care tocmai se ivise și la noi; arată principiile unui budget sănătos (impozit egal, moderat, strâns regulat, și concentrat într'un *unic impozit pe venit*); combate pe rând părțile învechite ale rutinei fiscale și apăsarea claselor de jos; pretinde un recensământ de basă nou —la 1862 se lucră încă pe temeiul celui dela 1853! —; cere economii bugetare și de aceea o despărțire clară între budetul statului și al comunelor—ironic întrebă el: pentru ce în bugetul *statului* sunt 815.427 lei pentru pompierii din București, când ei operează numai din comuna București? *Țeranul român* lămuria astfel magistral chestiunile economice și financiare la ordinea zilei.

Asupra acestor date și discuții *Țeranul român* scoborî însă și o zare de luminoasă discuție superioară, politică și economică. Dela 22 April 1862 înainte o serie de articole (*Ce este economia politică? — Deosebirea între economia politică și politică, Părțile Ec. pol., Trebuințele, Libertatea, Sociabilitatea* etc. etc.) deschide acele zări, după care I. Ionescu alergă cu pasiune.

Țeranul român a avut și norocul de-a vedea adunându-se în jurul său un cerc de scriitori aleși. Dintre economiști veniră I. Ghica 1) și P. S. Aurelian, dintre gramatici și literați: I. C. Maxim, Pantazi Ghica, Nicolae Filimon, Petre Ispirescu, care iscălește încă numai *P. I.* Cu astfel de spirite, *Țeranul* devine scânteietor, cald.

Țeranul român a fost o revistă cu interese *universale*. În privința aceasta, el a fost un model spre care țărănismul modern ar trebui să se întoarcă ca spre o pildă de imitat ca *universalitate, avânt și metodă*.

Din timpul în care I. Ionescu redactă *Țeranul român*, rețin scurt câteva știri despre vieața sa.

1) Rețin, din acesta, articolul despre *Misiunea poporului român!*

În Noemvrie 1862 *Asociația lucrătorilor tipografi*, una din întâiele roade românești ale ideii de asociație (1858), îl alese, cu unanimitate, președinte ¹⁾. Vicepreședinte eră—Petre Ispirescu.

O atracție enormă pentru el a fost expoziția dela Londra, despre care el a scris de câteva ori în ziarul său. Pentru ca să poată merge la expoziția dela Londra, I. Ionescu a primit ca un număr de amici să subscrie sumele necesare, numai ca el să aibă prilej a studia „partea relativă la agricultură și în deosebi mașinele și instrumentele agricole“. Drept mulțumire acei domni au primit în dar *Țeranul român* (n-rii 9—15), broșat ²⁾.

După ce s'a întors, pentru a ajuta agricultura mare, el deschise o agenție de mașini agricole, în Noemvrie 1862 ³⁾.

32.

Evenimentul proxim cel mai important din vieța lui Ionescu a fost *împăcarea lui cu Cuza-Vodă*, pe care-l combătuse din tabăra liberală, fără ca el să fie un liberal fanatic, ca C. A. Rosetti, de pildă.

Ca specialist agricol Ionescu dădea lui C. A. Rosetti un ajutor modest, ținut de *el* în limite modeste, în *Românul de Duminecă* (Martie 1864—Iulie 1864). În acest *Român* I. Ionescu a scris, în 3 Maiu, articolul de fond: despre lovitura de stat dela 2 Maiu. Articolul se termină categoric:

„Guvernul care a spart, fără ca să fi fost făcut, mai ales noua lege electorală, a călcat în picioare Convențiunea, a sdorbit regimel de guvern constituționale și și-a dat pe față dorința ce are de a ne cârmui ca pe niște vite, cu puterea boldului, iar nu cu cuvântul și cu legea, după cum am cerut noi și după cum și toate puterile Europei s'au invoit în Convențiunea ce am făcut. *Ș'acum, cine va trăi, va vedea*“.

În 7 Iunie Ionescu vorbiă încă, foarte transparent, cu alușii la M. Kogălniceanu, despre capul lui Moțoc, care fusese un ministru „viclean“. În acelaș *Român de Duminecă!*

Părerile acestea din *Românul de Duminecă*, erau oare de-

1) *Țeranul român*, p. 291.

2) Coperta din 1862 a *Țeranului român*.

3) *Țeranul român*, p. 264.

săvârșit sincere? Simt că trebuie să pun această întrebare și că ea trebuie rezolvită. Se și poate rezolvi.

Enorma mișcare politică preparatoare a loviturii de stat I. Ionescu o urmărise pas cu pas și o descriesese în corespondențele sale interesante pe care *Tribună română* i le publică în Iași.¹⁾

Ionescu era un constituționalist încarnat. Și fără să-și deie anume silință, el vede constituționalicește. Și vede complet.

De astă dată — prin 20 Martie 1864 — el era de părere că situația politică a ministerului lui M. Kogălniceanu era „singulară cu totul din punct de vedere constituțional: țăria sa *extra-parlamentară* fiind cu atât mai mare cu cât pozițiunea sa în sinul Adunării era mai slabă.

„Tendința *democratică-rustică* a cabinetului, Ionescu nu o socotea realizabilă; și nu o credeă nici dreaptă în exagerarea sa: „În țeară nu sunt numai țerani; și puterea nu se cade să fie numai în mâinile țeranilor. Un „Domn *numai* al țeranilor nu se poate.

Dar relativ la legea agrară nu avea nicio rezervă. Ea trebuia să se facă! Îi sunase oara.“

Cași M. Kogălniceanu, Ionescu socotea legea drept „expresivă cea mai moderată a unei nevoi adânc simțite de țară.“²⁾

Dela 16 Martie, când se depusese proiectul, pânăla 29 Martie ideea împrumutării o primiseră toți oamenii politici. Acum se certau pentru *câtul de pământ* și pentru *preț*. Delegații Adunării (Ioan Brătianu, Ioan Ghica, Vasile Boerescu, Lascăr Catargiu și Dimitrie Cornea), secțiunile întrunite secrete, consfăturile particulare fierbeau capitala cu aprinderea lor. „*Numai țeranii nu se adună, numai iei, bieții, nu se sfătuesc!* Și cu toate acestea asupra soartei lor, pentru împărțirea pitei lor, se fac toate adunările boerilor din București!“

Ionescu regretă, mai departe, că niște convorbiri ale lui M. Kogălniceanu cu delegații au avut un rezultat trist; și observă, cu frică, că dreapta se pregătea să ia puterea, ca să împiedece legea cea dreaptă: Critica ce-o face, acum, ideilor dreptei dovedește că Ionescu se apropia tot mai mult de guvern său, mai bine zis, de Domnul Cuza.

¹⁾ Dela nr-ul 185 înainte.

²⁾ N-ro 187.

Eră, de sigur, cea mai sinceră apropiere ce se putea închipui. Desfăcându-se din clar-obscurul politic *liberal*, și el se făcu *cuizist*.

Într'o zi, din 1864, Cuza-Vodă îl chiamă pe Ionescu pe neașteptate și îl întreabă despre toate cele ce priviau pe țerani. ¹⁾

Moment interesant: I. Ionescu și Alexandru Ioan I, la sfat, despre partea țeranilor. Eră isteț, din partea Domnului; și o prea măgulitoare răsplată a luptei publicistice, de partea lui Ionescu.

Resultatul să-l spună Ionescu însuși, cu vorbele sale:

„În ziua când Cuza-Vodă, ușoară să-i fie țărâna!, au desființat boerescul și au împrărietărit țeranii, am încetat de a-l mai combate, m'am închinat lui; și am intrat și în diregătorie — ce au făcut-o înadins pentru mine — de inspector general de agricultură și am lucrat la realizarea împrărietărită și la îmbunătățirea agriculturii.“ ²⁾

Pentru I. Ionescu eră cert că cel ce determinase pe Al. I. Cuza, să admită legea din 14 August 1864 a fost amicul său — Costache Negri. ³⁾

Îngrijit mult ca legea să se aplice bine, Costache Negri a făcut apel la vechiul său amic I. Ionescu, rugându-l să primească „a umbla prin țeară și a privigheă aplicarea legii.“

Resultatul privigheii: „La 1 Aprilie 1865 mai toți țeranii erau împrărietăriti“ ⁴⁾.

După abiă *oft* luni ale legei rurale.

Recunoștiința către Vodă Cuza — pentru fapta lui epocală și de sigur și pentru prilejul ce i l-a dat de-a colabora cu succes la o astfel de faptă — a rămas în inima lui I. Ionescu totdeauna caldă, vie, activă. De câte ori nu-l pomenea el pe Cuza cu toată duioșia, cu toată părerea de rău ce-l scutura adânc?! Odată sentimentele lui isbucniră în propunerea ca fiecare județ să-i ridice lui Cuza câte un monument de „vecinică pomenire de recunoștință către acel mare Domnitor care i-au scăpat (pe țerani) din robia boerescului“ ⁵⁾.

„După alungarea lui Cuza-Vodă din domnie n'am putut să

¹⁾ *Vieța mea*, p. 12.

²⁾ *Dările de seamă cătră alegatori*, p. III.

³⁾ *Agricultura română dela Bradu*, p. 25.

⁴⁾ *Loc. cit.*, p. 25.

⁵⁾ *Dările de seamă* p. IV.

o mai duc mult timp în funcțiune, ci *am fost silit a mă retrage*, mai ales că și camera deputaților depe atunci au desființat, la votarea bugetului, funcțiunea ce ocupam“¹⁾.

Inspectoratul agriculturii se înființase — în 28 Noembrie 1864 — sub ministerul lui Constantin Bosianu.²⁾ Nu știu care este anume nelegiuitul ce l-a desființat.

Munca pe care I. Ionescu a desvoltat-o ca inspector general al agriculturii a fost colosală.

Eră în puterea vieței de 46 ani; și a maturității ca om politic și ca specialist — de-o lungă pregătire, pe care anume am expus-o amănunțit, pentru ca la acest loc să pot așeză despre el un cuvânt simplu și de mare laudă: El muncise mereu, de dragul muncii, oricând, oriunde; astfel momentul cel mare îl găsi deplin pregătit, fără să se fi pregătit anume pentru el. Nu prea este obiceiul nostru, al Românilor, a lucra astfel!

Costache Negri și Alexandru Ioan I au fost, de sigur, desăvârșit mulțumiți cu faptele lui Ionescu, pe care le vom descrie acum pe rând.

I. Înainte de împrumut, deci încă în vederea vechiului sistem al culturii mari, Ionescu scrisese, încă în *Românul*, o serie de articole de folos pentru arendași:

Arenda moșiiilor sau povățuirii pentru proprietarii ce-și dau moșiile în arendă, de Ion Ionescu, vechiu elev al Fermei-modele dela Roville, Partea întâia. București. Tip. C. A. Rosetti 1864, este, cum spune și titlul, iar mai clar pagina 173, numai o parte dintr'o lucrare mai mare.

Partea întâia tratează *estimațiunea arendei*, care are o *afinitate de materie cu chestiunea clăcașilor și mai ales cu despăgubirea* ce se cădea a li-se da, cu despăgubirea care și atunci, înainte de legea rurală, preocupă pe toată lumea. Tendința eră să convingă pe proprietari să „nu ridice prea sus pretențiunile d-lor în materie de despăgubire“.³⁾

Isvoarele citate sunt: *de Gasparin (Fermage)*, carte veche (1828), dar des editată; H. Passy, cu cartea sa despre sistemele de

1) *Dările de seamă*, p. IV.

2) *Loc. cit.*, p. 114.

3) *Pag.* 175.

cultură și influența lor asupra economiei sociale; păreriile lui Quesnay, Ricardo, Smith, Bastiat despre rentă — pe care cărticică o desbate amănunțit, amestecând printre ei și instinctiva formulă a lui Popa Neagu dela 1848; chiar și vechiul Englez Arthour Ioung (1741-1820) cu al său bun *Povățuitor al arendașilor*; toate acestea arată că și de astă dată I. Ionescu își înarmă scrierea lui bine, ca să poată convinge pe proprietari ¹⁾.

Dacă ar fi terminat lucrarea, partea a doua ar fi conținut planuri de îmbunătățire — despre care, de altfel, vorbise într'un alt șir de articole publicate în *Românul*; îmbunătățirile ar fi provocat creșterea arendei, Partea a treia ar fi tratat despre alegerea arendașului, cu care prilej am fi căpătat, desigur, portretul cel mai autentic al arendașului din România, Partea a patra și a cincea ar fi tratat despre contracturi și executarea lor.

Scrierea aceasta trebuie privită ca un *adieu* zis configurației agricole vechi a țării, încă nu și arendașilor cari și după 1864 au stăruit în obiceiul exploatării țăranilor.

II. Una din problemele cele *mari* cu care inspectorul general al agriculturii începuseră să se ocupe acum febril a fost: a *exposițiilor* agricole, ca îndemn al producției și al selectării între producători.

În 1865 el puse la cale expoziția și concursul de pluguri dela București. Apoi urmară Iașii. Dela 1867 până la 1869 urmară județele Râmnicul-Sărat, Tecuciu, Putna, aceasta cu o expoziție de vite și cu alergări de cai (1868, toamna ²⁾).

Ce s'a petrecut cu aceste prilejuri s'ar putea urmări în presă. Ar fi lung și inutil. De aceea, afară de descripția citată, mai însemn numai *Itinerarul expoziției naționale dela Moși* ³⁾ de vite, de flori, de legumi, de produse agricole și industriale (*București*) 1865, o broșurică de 32 pagini, scrisă de el. Ionescu făcea

¹⁾ Părerile lui I. Ionescu eră că situația agronomică a țării noastre, la 1864 împingeă *iresistibil* spre estimațiunea *parcelară* a arendeii; și că numai arendașii o puteau produce, numai ei fiind în stare a aprecia exact rodul holdelor (Pag. 123 și 124).

²⁾ Vezi descripția lor în volumul despre jud. Putna, la fine. Despre Iași a raportat tot el scurt în broșurica *O aruncătură de ochiu asupra expoziției naționale dela Frumoasa de Ion Ionescu, inspectore generale de agricultură. Iașii 1865*. Printre esponanți au fost: Petre Carp, Gheorghe Asaki. Frumoasa este o monastire.

³⁾ Deschisă ia 20 Mai 1865, într'una din casele lui I. Eliade-Rădulescu.

parte din comitetul de organizare; dar din acest comitet de patru inși numai P. S. Aurelian a lucrat împreună cu el, întocmind vreo 15-16 secții!

Anticipând însemn și broșurica despre *Agricultura franceză la expozițiunea universală din 1867* (pagina 65), unde România a fost rău servită de comitetul ei: „România n'a luat niciun premiu de cele mari!“¹⁾

III. I. Ionescu nu uita, însă, că supt suprafața agitată a expozițiilor și concursurilor trebuie să așeze temelii serioase agriculturii.

În Ianuarie 1865 I. Ionescu, inspectorul general, are o satisfacțiune: Ministrul de interne M. Kogălniceanu, întemeindu-se pe raportul unei comisii de trei specialiști: A. Slătineanu, A. Holban și Litivski, aprobă *Proiectul de cultură pentru exploatațiunea moșiei Pantelimonul*, care se și tipărește, supt acest titlu, în imprimăria statului. (Pagina 207).

I. Ionescu propunea înființarea a trei ferme: O fermă experimentală; o fermă model pentru îmbunătățirea culturii mici; o fermă model pentru cultura cea mare.

Pentru ferma experimentală ceria 30 de pogoane; ferma o alipiă școalei de agricultură. Problemele ei sunt fixate clar și complet din punct de vedere al trebuințelor naționale.

Pentru ferma a doua ceria 10 pogoane și 10 prăjini (pentru casă și grădină): acesta eră întinderea „suficientă“ pentru o familie țărănească și vitele sale.

Pentru ferma a treia ceria tot restul moșiei, după ce se va fi dat însă țăranilor toate pământurile ce le acordă legea rurală.

„Precât ne-a permis știința și arta ce posedăm în lucrările agricole, am căutat să propunem un plan de cultură care ni se pare a fi cel mai în armonie cu o agricultură rațională și cu *trebuințele țerei noastre*“²⁾.

În proiectul *Pantelimonului* I. Ionescu concentrează o gândire îndelungată. Cu Pantelimonul el se ocupase mult, în *Țeranul român*³⁾.

IV. Urmară, acum, pe rând cele trei mari volume de anchetă

¹⁾ Pag. 63.

²⁾ Pag. 202.

³⁾ Pag. 21, 60, 293, 316, 325, 346, 385.

agricolă, de critică sinceră și de povățuire serioasă spre un viitor mai bun, mai productiv, mai civilizat.

1. *Agricultura română din județiulu Dorohoiu. De Ionescu Ionu, inspectoru generalu de agricultură. Bncuresci. Imprimeria statului 1866. Cu motto: Scribitur ad narrandum* ¹⁾.

2. *Agricultura română din județul Mehedinți. De Ion Ionescu, inspector general de agricultură. Bueurești Imprimeria statului. 1868. (Pagini 772!)* ²⁾

3. *Agricultura romana din judeciulu Putna. De Ion Ionescu, inspectoru generalu de agricultura. Judeciulu Ala III. Bucuresci. Imprimeria statului. 1869. (Pagina 568!)*

Tendența cea de căpetenie a celor trei volume este: să expună țării starea reală în care se află și să arate mijloacele de-a trece, după împrumțărire, dela un trecut barbar la un viitor cinstit, greu de întemeiat.

Ca să poată fi real, Ionescu a căutat să știe tot, să vază tot: de aceea a cercetat sat de sat, neobosit, însemnând mereu informațiunile, care au apărut apoi, în cele trei volume, ca o grindine de cifre, de nume, de amănunte, în descrieri. Cazul acesta agricol s'a petrecut, în istoria țării noastre, o singură dată: acum, cu Ion Ionescu,

El, firește, caută întâiu *efectele legii rurale* și modul aplicării ei. Aplicarea ei numai din astfel de cărți amănunțite se poate cunoaște. Mehedințiul, de pildă, a fost o regiune de luptă acerbă între țerani și proprietarii cari își reservară locurile cele bune și isgoniră pe țerani depe locurile avute până acum și bune ⁴⁾. La *Corzu* (plasa Dumbrava): „Claca s'a desființat într'un fel și s'a reinființat în altul.“ La *Smadovitia* (aceiași plasă): „Aici sătenii schimbați din locurile lor cele bune, îmbunătățite și prin cultură, au luat altele pline cu buturugi, pe care-i scot, spre a-și deschide locuri de hrană, zicând, cu toate acestea, că sunt mulțumiți: Și ce ar putea face, dacă chiar n'ar fi mulțămiți?“ La *Balta-verde*

¹⁾ Scrisă în 1865. Vezi p. 509.

²⁾ Scrisă în 1866. Vezi p. 477, 479.

³⁾ Scrisă în 1868 (Vezi p. 367 și 532) și în 1869. Prefața are data 29 Oct. 1869.

⁴⁾ Vezi de ex. paginile 450, 475, 479, 492 — 493, 513, 527 — 528, 629 etc.

(pl. Blahnița): „Și aici, *ca mai pretutindene*, clacașii s'au schimbat din locurile cele bune și li s'au dat altele, rele!“.

„*Ca mai pretutindene* — !“

Firește, dacă degetele celor două mâini nu se sfârșesc numărând pe proprietarii cinstiți, pe care I. Ionescu îi laudă ori unde îi găsește; firește, dacă, vorbind de proprietari progresiști abia găsește 10—12 în tot județul 1); firește, dacă cei mai mulți arendași semănau cu *Dimitrie Burileanu*: La *Deveselu*, lângă *Burila-mare* (pl. Blahnița), D. Burileanu luă dela săteni: „din toate semănăturile de cereale, din două una, pusă în magazie; asemenea și din porumb; pentru cânepă și in, câte 2 galbeni de om; erbăritul 7 sfanți de vita mare, de oaie 1 sfanț și $\frac{1}{2}$ oca de brânză; fânul, pe jumătate, cărat și îngrădit sau 40 sfanți pogonul; pentru vii 18 sfanți de pogon, 7 sfanți de pivniță, 7 sfanți de erbărit, un puiu de găină, o vestilă de struguri; pentru mărăcini și buturugi câte 18 sfanți de nume, pe an; a transporta, fiecare nume, câte 4 kile la schele; pentru topitul cănepei în bălți câte trei zile de lucru; pentru un cazan de făcut rachiu câte 24 sfanți; pentru conace 2 galbeni; pentru paie ce vor ține pe moșie, câte 4 zile de lucru; și pentru fiecare stup câte o zi de lucru; de fiecare nume câte trei găini. Această învoială a fost depusă la primărie și—*fără să fie primită*—este executată“. Sătenii propuseseră: din trei una; câte 2 zile de lucru de vita mare sau 3 sfanți și câte 1 galben de pogonul de vie și de cânepă; și câte un transport de 1000 oca la Dunăre! — Acelaș arendaș se întinse și la *Pristolulu* (pl. Câmpul), unde erau 335 de clăcași: „Pământurile date de către arendașul ce eșia din moșie, s'au schimbat de cătră acel ce a intrat, d. D. Burileanu, dându-le, în locul pământurilor bune, altele rele. Această călcare de lege i-a nemulțămît pe săteni și i-a făcut să reclame. Dar, odată cu schimbarea pământurilor, arendașul nou a luat dela oameni pământurile lor lucrate și gata numai de cules. Această nedreptate a păgubit și a nemulțămît foarte pe săteni, precum ar nemulțămî pe oricine, care s'ar videă *despoiet* de averea sa“. 2) Firește, dacă așa, eră, țăranii aveau de ce să treacă în Serbia, unde fiecare om

1) Pag. 150.

2) Pag. 671.

căpătă pământ, lucrând oricât pământ voia și plătind bir, în bani românești, în total 27 sfanți. ¹⁾

Nici în j. Putna legea rurală nu s'a aplicat sincer: ²⁾ „Cultivatorii săteni, și putem zice: toți cultivatorii săteni de prin satele răzeșești, au rămas neîmproprietăriți, precum au rămas foarte mulți și din satele proprietarilor mari și de mijloc. Aceasta ne autoriză a zice că în j. Putna legea rurală nu s'a aplicat cu toată sinceritatea cuvenită. „Intr'o caracteristică generală, Ionescu, descopere, în Putna, altă robie egipteană, identică cu a lui D. Burileanu din Mehedinți: ³⁾ „Nimeni alții nu sunt mai mult interesați decât arendașii și proprietarii mari, ca proprietarii mici și foștii clăcași să aibă o neconținută lipsă de bani și o nevoie atât de mare cât să fie siliți a-și da munca lor mai pe nimica. Nevoia cultivatorilor a fost prea mare în timpul lipsei ce a bântuit județul în acești depe urmă trei ani, ⁴⁾ pentruca să fi rămas vreun proprietar sau arendaș care să nu-și fi făcut o bună proviziune de muncă, pe mai mulți ani. Sătenii s'au acufundat în datorii de plătit cu munca și unii, mai ales cei cu familii numeroase, s'au afundat până într'atâta cât au pierdut și însăși speranța de a se mai putea plăti vreodată. Am adunat fapte, din mai multe locuri, care ne arată că omul cu munca lui, disponibilă în cursul unui an, nu este în stare a plăti nici măcar dobânda capitalului luat cu împrumutare, căci și dobânda se plătește în muncă, ca și capitalul. Intr'această stare, omul împovărat cu dobâzi vede crescând datoria cu toată dobânda ce a rămas neplătită, cu toată munca ce n'au fost chip să o poată face. Sunt oameni cari au murit fără ca să fi putut plăti datoria lor; văduva, însă, și copiii lor sunt *inhățați* ca să muncească și să plătească! Copiii sătenilor, în cazul de față, chiar nemoștenind nimica, tot sunt considerați ca moștenitori și apucați ca să plătească, să muncească pentru datoria părinților lor! „Dintre boerii mari ai j. Putna, Ionescu citează pe unul bogat de tot — avea 80.000 de fâci! — pe *Al. Balș* (Adjud), pe care-l fixează ⁵⁾ în patru rânduri: „La Greci și

¹⁾ Pag. 531.

²⁾ Descrierea j. Putna, p. 84.

³⁾ P-g. 99-100.

⁴⁾ 1866-1869.

⁵⁾ P-g. 407.

Jidani, sătenii din Bârcioaie fac pe an numai 30 de prăjini de prașilă pentru o kilă de popușoi, când la d. Al. Balș fac și 4 prăjini de secere și dau și 4 zile de lucru“.

Din amănuntele citate se simte destul de limpede cu ce interes și cu ce suflet a colindat Ion Ionescu satele pline de dureri.

Totuși, privirea îi rămase limpede și pentru restul vieții economice, pentru marele rest al acestei vieți, pe care căută să o vază și să descrie în particularitățile sale regionale. Ce este înțelegerea regionalistă se pricepe ușor din două afirmațiuni generalisatoare: In j. Mehedinți, care ar fi putut hrăni, o populație de trei ori mai mare, recoltele le da — ploaia și timpul, nu pământul;¹⁾ in j. Putna, cu pădurile în care nici piciorul nu intră, cu satele rău compuse, specificul este via și irigațiunea.²⁾

Din toată bunătatea naturii și din toate sălbăticiile omului — pe care numai un neîntemeiat orgoliu național conveni a-l numi bun și numai bun — I. Ionescu se întoarse cu convingerea că țara are nevoie de o cultură agronomică urgentă, prin: școale de agricultură, ferme-model, expoziții, concursuri, asociațiuni și prin creditul care lipsia. Colindând Putna el s'a gândit mult la o bancă fonciară și la *băncile sătești*.³⁾

V. In Noemvrie 1869 Dimitrie Ghica, ministrul agriculturii, comerțului și lucrărilor publice, considerând „neapărată trebuință ce este d'a se înzestră școalele de agricultură cu cărțile necesare învățământului elevilor“, hotărăște să publice o întreagă *Biblioteca a cultivatorului român*.

Întâia carte din această bibliotecă a fost *Lețiuni elementarii de agricultură făcute la școala normală-primară din București de Ion Ionescu, inspector general de Agricultură* (București, 1870).

Prefața (din 4 Dec. 1869) ne spune că acea școală normală a fost cea „înființată de curând de Carol I.“

După I. Ionescu, în această privință un premergător al lui Sp. Haret, *învățătorii trebuiau să conducă pe săteni și „in căile cele de progres și de înflorire ale agriculturii.“*

1) Pag. 4.

2) Pag. 194.

3) Pag. 201, 203-206, 396. La Mehedinți, p. 493. — Vezi o probă, din aceste monografii, în Anexa a șasea.

Cartea aceasta este — în sfârșit — sistemul, pe care la 1845 nu-l putuse da în *Calendarul bunului cultivator*, opera pe care, la 1861, o scosese în a treia ediție sporită mult, până la 600 fețe și o tipărise în București. *Calendarul* I. Ionescu nu-l socotește desființat, deoarece el trimite încă la el (*Leccióni*, p. 18 și 496).

Leccióni se bazează pe o muncă de 30 de ani, despre care I. Ionescu mărturisește (p. 494): „Am lucrat destul la îmbunătățirea agriculturii țării, în curs de 30 de ani, pentruca să avem dreptul a zice cetitorilor: Iată ceea ce este al nostru, iată care este rezultatul observațiunii și a experienței noastre;” și pentru ca — să nu deie drept al său ce nu eră al său, I. Ionescu adaugă și izvoarele literare ce-a întrebuințat, fără a le înșira pe toate, întrucât unele au fost citate în cursul *Lecciónilor*¹⁾.

Agricultorul de astăzi nu se va întoarce, firește, la cartea din 1869 a lui I. Ionescu; manualele moderne, voluminoase, bogate, excelente îl vor mulțumi deplin. Însă agricultorul român de astăzi și de ori când va ceti cu pietate paginile în care I. Ionescu se da întreg nației sale, ale cărei interese le susțineă cū pasiune, ale cărei stări le descriă dintr'o observare științifică îndelungată; în care I. Ionescu a depus un material, peste care nici omul politic, nici istoricul nu poate trece fără să-i arunce o caldă privire: Descripțiunile stărilor românești sunt uneori medalioane de concentrare stilistică. De aceea eu voi cită, ca exemple: Portretul țăranului român, zugrăvit la paginile 10—13; clima României, p. 64—66, Calul românesc, p. 295; Boul bușan, p. 308—309.

Partea politică a agriculturii este suprimată din cauza caracterului de manual didactic al *Lecciónilor*. Totuși, în partea a IV-a a cărții, unde este vorba de câștig, I. Ionescu, care știe că agronomii boerești caută „cel mai mare câștig posibil” fără, prea

¹⁾ Autorii citați la p. 494-495, ca izvoare principale sunt: Mathieu de Dombasle, fostul său profesor și călăuză perpetuă, C. de Gasparin, pentru care are o mare stimă, I. Bodin, Emile Jacquemin, Victor Rendu, Lefour, A. Ysabeau, modelul mai apropiat al *Lecciónilor*, F. Massee, Victor Borie, Gossin, Emile Jamet, E. Leconteux și Al. Bixio (*Maison rustique*).

— Autorii citați în corpul *Lecciónilor* sunt: Cato, Varro, Columella, Palladius, Ampère (*Cercare asupra filosofiei științelor*), Cantemir-Vodă (*Descripția Moldaviei*), poetul Virgiliu, Malaguti, Magne, Rossi, care i-a fost profesor, I. B. Say, Ad. Smith, Malthus, Prințul Nicolae Sutz (Notițele statistice), Saintoin-Leroy (d. contabilitatea agricolă).

multă considerare la țăranime—, dă sfatul *general*: Să se deschiză ochii în fața situației create de legea dela 1864. și să se conchidă: „Economia rurală trebuie să vorbească limba timpului seu. *A moderà pe cei îndrăzneți, a încurajà pe cei fricoși*, iată rolul ei. La toți trebuie să le arate scopul; și la toți trebuie să le arate și mijloacele de ajuns la scop. Cel mai mare mijloc din toate este *revisuirea sistemelor de cultură*, este o *nouă repartițiune a puterilor agricole*, este o nouă proporțiune în lucrarea pământului, a muncii și a capitalului din punctul de vedere al trebuințelor și al resurselor epocii. *Trebuie să înțelegem odată că emanciparea muncitorului de munca silită a dărâmat sistema de cultură obicinuită în țară și că sub regimul libertății și a conștiințelor sale nu mai putem țineà sistema veche de cultură*. În căile nouă în care au intrat România, *prin libertatea dată țăranilor*, particularii și guvernele sunt datori a lucra spre advenirea unui alt ordinii de idei *în urmărirea câștigului*“ (p. 447). *Lecțiunile* aveau, deci, și menirea de-a colabora la „advenirea“ noilor idei de adaptare la noua configurație agricolă a țării; ele erau, în sensul arătat, o carte de—viitor!

34.

Suprimându-i-se postul de inspector al agriculturii, pentru ca numărul cuziștilor să scadă cu încă unul dintre cei mai vrednici, I. Ionescu—eliminat de unde eră mai necesar—a trebuit să se cugete la—pâinea de toate zilele. Legislația agrară și cariera sa îi indicară mijlocul de-a-și câștiga, cinstit, pâinea și liniștea bătrânețelor, în preajma cărora se află.

Târziu după împroprietărirea, țăranilor — moșia Bradu, trup din Drăgești, fostă a episcopiei de Roman (comuna Călinești) se estimează și se vinde fraților Ion și Nicolae Ionescu, în 10 Iunie 1869, cu preț de 41.050 lei. Dar deplin plătită, moșia a intrat în proprietatea perpetuă a lui Ionescu abia la 1881, Ianuarie 31, când ministrul finanțelor, a iscălit, actul de vecinică stăpânire ¹⁾.

Ce s'a petrecut la Bradu, I. Ionescu a povestit într'o carte 200 de pagini; *Agricultura română dela Bradu*.

Românul, adeseori odiosul ziar al lui C. A. Rosetti, atacase pe I. Ionescu contestându-i rezultatele dela Bradu. „Nu-i nimic la

¹⁾ *Agricultura română dela Bradu*, p. 10-11.

Brad, nu s'au făcut nimic la Brad sunt cuvintele redactorului... Ce este și ce s'au făcut la Brad?, iată ce arăt în această carte. *Este cea întâiu carte ce se scrie în felul acesta despre o moșie din țeara noastră.* Ar fi de dorit ca să vie și altele după dânsa, căci sunt multe moșii în țeară, care ar merita să fie descrise, pentru ca să vadă lumea ceea ce este bun și de folos și așa să serve la toți de învățătură“.

„Acesta este scopul ce l-am avut în vedere scriind această carte“.

Ce s'a petrecut la Brad se povestește în nouă capitole, dintre care fapta economică modernă, a lui I. Ionescu, o desvîltă cap. V-VIII, în care străbate energic tendința mărturisită la pag. 41: „Așteptând ca țaranii să ajungă a face agricultură progresivă, eu continuu să li-o arăt“. Ca să li-o arăte supt ochi chiar și celor mai îndărătnici dintre ei, ferma-model Ionescu a așezat-o chiar la marginea drumului celui mare! Trecătorii țerani puteau să admire astfel rezultatele îngrășărilor; văzându-le și azi și mâine „unii din ei au și început a duce și ei gunoiu la ogoarele lor“. Dar acesta este numai un exemplu. Altele, mai frumoase, urmară. Se povestesc în cele trei subîmpărțiri ale capitolului V. (Exploatarea moșiei Bradu): *Pămîntul, Capitalul, Munca.*

De exemplu:

1. „Când am venit la Brad, am găsit 23 fâlci în imaș și fânaț și acum am ajuns a aveă 20 de fâlci de imaș și 20 de fâlci de fânaț. Dar cu cât sporjam pămîntul păstoriei, cu atât micșoram pe acel al plugăriei. Și cu toate astea astăzi și pămîntul plugăriei este mai mare de ce eră, când am venit la Brad. L-am sporit distupând în deal pămîntul depe care am tăiat pădurea. Din pămîntul distupat am dobândit roade atât de multe cași din pămîntul fermei-modele înoit prin îngrășări. Astăzi am ajuns a aveă 50 fâlci de țarină și 40 de fânaț și imaș și trebuie să ajung a aveă mai mult pămînt întrebuițat în păstorie decât în plugărie; căci *urmez povățuirile ce le dă Jaques Bujault* cultivatorilor francezi, când le zice: Dacă vrei grâu, fă fânaț, hrănește vite; vita aduce gunoiu, gunoiul grăunțe și grăunțea — bani!“

2. Mașinele, a căror introducere I. Ionescu a agitat-o întotdeauna, lucrau pe mica-i fermă model trasă de-o iapă și un ar-

măsar! În total el aveà, pentru îngrășarea fermei de patru fâlcii — câte $1\frac{1}{2}$ cap de vită de fiecare falce (=6 vite!).

3. Dar în cultura mare? Aici I. Ionescu se întovărășii cu țeranii, așa ca și țeranii să profite. El urmează (p. 47):

„În cultura mare trebuie să am mai întâiu boi de jug cu cari să lucrez pământul și apoi vite cu care să-l îngrăș; și eu nu am nici vite, nici boi; și cu toate acestea lucrez pământul. Cum? *Cu țeranii!* Precum cu țeranii prășesc popușoii, secer grâul, cosesc fânul, asemine tot cu dâșșii ar și pământul. Dar ca să poată ară pământul, țeranii trebuie să aibă boi, și la Brad, când am venit, nu erau decât șase perechi de boi. Cu șase perechi de boi nu se ară 50 de fâlcii de țarină. Ce eră de făcut? Am luat cuvenitele măsuri, pentruca să fac ca țerașii să aibă boi și am ajuns de astăzi țeranii dela Brad au 22 de perechi de boi! Le-am dat imaș, ca să-i văreze și pentru aceasta îmi fac arătura de toamnă; le dau paie și strujeni și câteva stoguri de fân, pentru ca să-mi facă arătura de primăvară. *Imbinând interesul meu cu al muncitorilor țerani*, au ajuns de nu au nevoie să am eu boi de jug. *Asemine resultat nu se vede nicăireea în țeară:* Ceeace se vede este că pretutindeni s'au împușinat numărul boilor țeranilor, la Brad însă au crescut, s'au îndoit, s'au întreit, s'au împătrit chiar de ceea ce erau când am venit la Brad. Boii țeranilor mănâncă imașul și îndată ce se cosește iarba, mănâncă și fânașul. Cevă mai mulf, îndată ce secer grâul, vitele lor pasc miriște, îndată ce se culege popușoiul, vitele lor pasc, ciocălăiște și așa am ajuns a vedeà că nu este om la Brad care să nu aibă cel puțin un cap de vită. Pentru păscutul miriștei și a ciocălăiștei țeranii nu plătesc nimica, vitele cu băligile ce lasă pe miriște și ciocălăiște răscumpără măncaarea ce capătă.

„Așa pentru lucrarea de arătură din cultura mare dela Brad nu ecte nevoie să am eu boi de jug; — și neavând boi n'am nici pluguri, nici care, nici mașini și instrumente, ca în cultura mică. Un singur instrument agricol au fost silit să fac și să-l dau cu împrumutare țeranilor; și acesta este—grapa. Am făcut zece grăpi Valcourt, cu care țeranii amănunțesc pământul și îngroapă sãmânța de grâu și de popușoi ce se seamănă: și la grăpi am ajuns de mai toți țeranii și-au făcut grăpile lor; și, așa ale mele au ajuns de stau astăzi mai toate sub șură.

„Și așa cu țeranii lucrez pământul din cultura mare, cu dânșii ar, cu dânșii prășesc, cu dânșii secer, cu dânșii treer și pentru aceasta *și ei și eu suntem mulțămiiți*“.

Este evident, că I. Ionescu devenise întâiul țeran între țeranii vecini cu moșia sa; și că, dela el, rezultatele științei agronomice treceau la țerani, cași vedeau cu ochii ce bun părinte sosise în mijlocul lor.

Vedeau și financiar: Când I. Ionescu sosi în Bradu, prețul muncii eră mai nimica; prăjina de prașilă costă 25 și 30 parale sau 25 bani; un argat, pe an, luă 35 lei! Ionescu, în ciuda vecinilor, ridică prețurile! când—la Călinești 1) — a luat din trei părți una, țeranii au năvălit d'n toate părțile, așa că într'o zi, sosind pe câmp, Ionescu, a găsit lucrând peste 100 de pluguri țărănești. El esclamă: „Iată ce rezultate admirabile aduce tovărășia, asociațiunea capitalului cu munca în' exploatarea pământului!“ Și la Brad—cum o expuse el într'o scrisoare dela 1885—, „această *asociațiune* este ultimul cuvânt al producerei agricole, fără de a împilă și a desbracă pe țăran de rodul muncii sale“. (Pag. 57).

Ce s'a petrecut la Brad, *ca amănunt agronomic*, interesează, firește, mai ales pe agricultori. Eu aici, scriind pentru un public mai mare, însemn încă numai acestea: I. Ionescu descrie ferma-model, descrisă, de-altfel și în alte publicații mărunte și într'un raport oficial din 1876 2). Apoi se dă o descriere a *Școalei de agricultură dela Bradu*, fondată în 1871, cu 3 cursuri de învățătură elementară pentru analfabeți; de teoria agriculturii, pentru absolvenți de școală primară; de agricultură practică. Ministrul de agricultură (G. Gr. Cantacuzino) și secretarul general al ministerului de instrucție (C. Esarcu) se grăbiră să recomande,

1) Arendă!

2) Descrierile mai mărunte se găsesc în broșurile: 1) *Resultatul anteului an de cultură a școalei private de agricultură dela Bradu* (1871), de Ion Ionescu, fondatorul și directorul școalei. Roman, 1872. (8 pagini reproduse din gazeta *Uniunea liberală*).

2) *Calendarul visitorului a' școalei de agricultura dela Bradu, în 1871* de Ion Ionescu, fondatorul și directorul școalei. Iași, 1871.

3) *Școala particulară de agricultura seu orfelinatul agricol dela Bradu*. (21 Maiu 1870).

4) *Școala particulară de agricultura dela Bradu. Regulamentul lucrărilor și a' studiilor*. (20 Iulie 1870). Cursul școalei începă la 25 August

prin circulare, școala dela Brad. Însfârșit I. Ionescu întemeie și o casă de păstrare școlară.

Bogăția de informațiuni, de apucături metodice, de zel de-a răspâdi cultura progresivă—cum îi place lui I. Ionescu a o numi—, sprinteneala cu care este scrisă această carte ne face să regretăm că nu este la îndemâna tuturor și să-i dorim o retipărire într'o ediție a operelor alese ale fecundului autor.

35.

Agricultura română dela Bradu a fost concluziunea celui din urmă studiu al necesităților agricole ale țării, raportate în cele trei volume despre Dorohoiu, Putna și Mehedinți.

Altă concluzie, a fost — în țara noastră bogată dela natură și săracă din nedesăvârșirea omului — îngrijirea de întemeierea creditului agricol.

Despre creditul rural Ion Ionescu a scris, la 1875, o broșură: *Creditul Ruralu* ¹⁾.

Contra robiei banilor, în care țeranii căzuseră, cădeau mereu, el cerea *desființarea legii tocmelelor agricole și organizarea creditului*, așa ca sătenii să scape de creditul exploatatorilor de moșii cari le ceriau împrumutul, înapoi, *în muncă*, plătită și aceasta cu un preț *sub* valoarea ei. Angajându-și mereu munca, pe prețuri scăzute, mulți săteni ajunseseră de nu-și mai puteau plăti, cu munca nici impositile. Ionescu atrăgea atenția asupra creditului personal din Scoția și asupra celui popular înființat, în Germania, de Schultze-Delitzsch. „Sătenii așteaptă cași ologul din Evanghelie, ce stă pe malul apei, ca să se pogoare îngerul Domnului“. — Pentru a mulțami toate așteptările, Ionescu cerea statului cel puțin 33 de milioane, câte un milion de județ, pentru ca desrobirea financiară să înceapă prin „*banca sătenească*“, care ar lucra cu câte 12 la sută (1875!).

La 1880 I. Ionescu revine în altă broșură, *Creditulu* ²⁾. Broșura este mai sistematică, decât întâia; pune principii generale; dă exemple de bănci streine; și termină cu propunerea „*băncei*

¹⁾ Pag. 32.

²⁾ București, 1880. Pag. 96.

sătenești"¹⁾. Proiectul de lege (care-l publică) pentru asociațiunea *cooperativă* a sătenilor de cruțare și credit" este, cum însuși zice, rezultatul studiului ce a făcut în cele două volume ale manualului practic publicat de Schulze-Delitzsch, pe care l studiază cel puțin dela 1875. Conducătorul acel faimos manual, Ionescu indică bazele creditului cooperativ: „Am îmbrăcat ideea emancipării poporului din robia banilor în hainele de gală și legalitate usitate în Germania. Presentată supt această formă și supt numirea de *Asociațiune cooperativă pentru cruțare și avansuri*, ideea poate să pară mai îngrijită, mai spălată și mai peptenată decât cum se presintase în cameră supt numirea de *bancă sătenească*. Dar, ori supt o numire, ori supt alta, acelaș scop se urmărește“.

Camera amânase luarea în considerare a proiectului băncii sătenești, deși pricepea că — din exploatarea prin bani munca nu se poate emancipa decât printr'o organizare solidă a creditului, deși I. Ionescu anunță că va tot bate la uși până ce se va deschide²⁾. Respectul ce-l avea pentru muncitor și muncă, îl făcea să ceară și mai stăruitor „libertatea muncii înainte de toate“, prin creditul care, pentru săteni, eră de nevoia cea mai mare.

36.

Vieța dela Bradu rodia bine pentru țerani. Faima lui Ionescu se lăgia mereu, se întemeia tot mai solid. La 1876 el culese rodul muncii sale:³⁾ „Fiind așezat la Brad, țeranii din colegiul al IV-le, din Roman, m'au ales deputatul lor în Cameră, în 1876.“

Noul deputat, vechiul luptător — acum om de 58 de ani — avea mare respect de *soveranitatea poporului*, căruia i-o sugera totdeauna, repețind mereu: Viu iarăși să vă dau seamă de cum am exercitat, „în numele Domniei-Voastre, *partea de soveranitate*

¹⁾ Cuprinsul boșurei, pe titluri, este: Ce este creditul? Ce este banca? Banca națională de Moldova. Camăta. Ce este creditul fonciar? Banca de Veneția. B. de Amsterdam. B. Londrei. B. Franciei. Băncile din Scoția. Proiect de lege de asociațiunea sătenilor. Banca sătenească.

²⁾ I. Ionescu eră tare în chestie, căci studiase cu toate mijloacele. El citează (afară de Sch.-Delitzsch) pe: Molinari, *L'Economiste français* (revistă), Ion Ghica, Royer, Charles, Barre, Wolowski (din auzite la curs?), Blenqui.

³⁾ *Vieța mea*, p. 17.

ce vă este acordată prin constituțiunea țerii.¹⁾“ Poporul îi da lui deputatului, puteri, nu el poporului. De — suveranul seu, trebuia să aibă, deci, grijă.

Intăia grijă i'a fost ca legea din 1864 să fie, în sfârșit, realisată. Resultatele finale ale legii dela 1864 „Ionescu le-a expus într'un discurs de cameră la 1878 (25 Februarie)²⁾. După el „*în spiritul legii a fost de a nu se lăsa nimeni fără pământ de hrană;*“ dar, în realitate, din 881929 de familii rurale s'au împroprietărit numai 406898, adică nici pe jumătate din câte se aflau.

Această stare trebuia îndreptată.

De aceea, fiind (1876) deputat, „îndată după sosirea sa în București s'a presintat la ministrul de finanțe cerând ca să se plătească polița trasă asupra domeniilor statului de către marele Cuza-Vodă“, care, cruțând drepturi asupra proprietății particulare, le-au transmis asupra domeniilor statului pe care „*trebuie să se împroprietărească însurăței și ceilalți săteni ce vor fi rămas fără pământuri.*“³⁾ Resultatul: „Alegătorii mei săteni mi-au spus că n'au simțit nimica. că nu s'a făcut nimica.“

În a doua sesiune deputatul a cerut iarăși să se facă dreptate.⁴⁾

În zadar!

Atunci el făcu interpelarea din 25 Februarie 1878, la care, în sfârșit, ministrul de finanțe răspunse că Ionescu a „contribuit să-l lumineze și pe el“ și nu se mai opuse ca înainte — ministru era I. C. Brătianu —, iar camera admise cu unanimitate ca art. 5, 6, 54, 55 din legea rurală să fie împliniți: Era vorba de 42000 de însurăței, pe care politica proprietărească a țerii îi ținuse afară de lege.

A doua grijă era tot atât de veche în gândurile lui Ionescu; era grija de creditul agricol. De astădată ea luă (1876) forma unei propuneri ca o *bancă sătenească* să se întemeeze. 67 de deputați sprijiniau propunerea.

¹⁾ *Dările de seamă către alegătorii colegiului al IV de Roman din partea deputatului lor Ioan Ionescu (de la Brad). Unu volume. Iassii. Noua tipografie a defunctului D. Gheorghiu 1885. Pagina 15, 81, 144 etc.*

²⁾ *Loc. cit.*, p. 48 și urm.

³⁾ *Loc. cit.*, p. 4 și 56.

⁴⁾ Pag. 18 și 56-57.

În zadar!

Ionescu reveni la acest mijloc de scăpare „din robia banului”. „Cămătarii și ceice speculează, prin bani, munca voastră, s'au sculat cu toții împotriva mea”, raportă el țăranilor (1880). Banca, atunci, nu se făcù. ¹⁾

Săgețile lui Ionescu nu cruțară, deci, pe nimeni; nici pe *noii privilegiați*, de care, adăogea el, „să vă feriți ca de niște pui de năpârcă;” ²⁾ nici statul, care a reînființat claca, dar claca cătră stat, județ și comună; ³⁾ nici pe prietini cari nu-l ajutau să obție pentru țărani binele trebuitor.

Ionescu reveni cu toată energia la predilecțiile sale de la 1848.

Pela 1880 Ionescu perdù răbdarea. Înfățișându-se (1881) la darea de seamă făcută țăranilor, el isbucni în acuzațiuni grele:

„In fața voastră, ca înaintea lui Dumnezeu, viu și mărturisesc că starea țerii este departe de a fi aceia ce trebuie să fie. *Legile făcute pentru binele vostru nu s'au aplicat*; pământul hotărit de legea rurală a se da la însureței s'au dat numai la unii, dar nu la toți; pământul hotărit de lege a se vinde la țăranii ce au nevoie să cumpere, nu s'au vândut. Și apoi, *când n'aveți pământul vostru, ca să-l munciți și să vă hrăniți, să ne hrăniți și pe noi pe toți, cum are să vă meargă bine?* Legi sunt făcute, ca să se vînză pământ, ca să aveți cu ce trăi; dar *miniștrii nu le-au pus în lucrare, nu fac nimic pentru binele vostru.*” ⁴⁾

Revolta lui continuă, la 1883, în darea de seamă cătră țărani: ⁵⁾ „Încep prin a vă arătă că n'am putut face mai nemica pentru voi, n'am isbutit să capăt nemica din ceea ce am cerut pentru voi. *De aceea nici în mesagiul de disolvare a camerei nu s'au zis un cuvânt măcar pentru voi, ca și când voi nici n'ați mai fi pe lume, cași când voi n'ați duce greul pământului în această țară, cași când n'ați fi voi acei ce vă dați vieața pentru apărarea țării, acei ce vă dați munca pentru ținerea ei; ceice vă iau totul n'au găsit de cuviință să puie în gura Domnitorului Țării un cuvânt măcar și pentrn voi.*”

¹⁾ Loc. cit., p. 5, 32—34, 115.

²⁾ Pag. 17.

³⁾ Pag. 22.

⁴⁾ Pag. 133.

⁵⁾ Pag. 160.

„Bani vi se cer meren și în toate zilele. Dar vouă ce vi se dă? Nimic!”

Acum, îndată, căzù și o vorbă despre „*masca liberalismului*”.

I. Ionescu atacă și mai departe: societatea constructorilor, în care intraseră și miniștrii („Ați înțeles?”), fabrica de hârtie, căreia i s'au dat pădurile de milioane, ca să le taie, acolo fiind și miniștri („Atâta-i destul, ca să înțelegeți”) fabrica de zahăr cu privilegiuri care lovesc în libertatea comerțului. În ajunul unei epoci, care atunci răsăriă și care acum își vecuește excesul de exagerare a lăcomiei capitaliste, Ionescu conchideă (1883): 1) *In locul boeriei de pământ începe a se face, a eși la meidean, boeria de bani și guvernul de astăzi dă ajutor acestei boerii.*

Precum boeriuul cel vechiu s'au făcut boer căpătând de la Domn pământ și cultivându-l cu munca voastră, a țeranilor clăcași; asemenea și *boerii de bani, ce încep a se face* în ziua de astăzi, ieau banii dela guvernul țerei. Boerilor acestor noi, neputând guvernul să le deă pământ, le dă bani. Și știți de unde se iau banii? Din visteria țerei, din munca noastră a tuturor”.

Cuvintele acestea însemnau ruptura cu un partid, în care intrase iarăși cu nădejdi și care-l elimină despoiat de orice ilusie.

Aceasta-i trista istorie a deputatului I. Ionescu de la Brad, care adaoge, simplu, filosoficește: 2)

„După aceasta țărani nu m'au mai ales sau, mai drept vorbind, *nu au fost lăsați liberi*, de guvern, ca să mă mai aleagă”.

37.

La 14 Octomvrie 1884 Ion Ionescu se despărți de alegătorii săi publicând *Un sfat dat întreg corpului electoral al țărănilor*: 3)

Fraților săteni!

Eu nu vin să cer voturile voastre la alegerile de față; dar tocmai pentru aceasta me simț dator către voi toți membrii corpului electoral al țaranilor, iar mai ales către voi cari, la alegerile din urmă, ați stăruit într'un nobil curagiu, ca se mă tri-

1) Pag. 163.

2) *Vieaja mea*, p. 18.

3) *Dărite de seamă*, p. 192—193.

meteți în adunarea țării ca reprezentante al vostru. Pe lângă aceasta, o viață întreagă ce am consacrat-o întru apărarea cauzei voastre și a interesului celui mare al emancipării voastre de toate robiele ce vă apasă, îmi pune datoria astăzi mai cu seamă să ve dau un sfat bun.

Pe când alegătorii din celelalte colegiuri electorale se adună, se sfătuesc, se pun la cale și plănuiesc cum se și alege reprezentanți mai proprii de a le apăra interesele lor de tot soiul, și curate și necurate, numai voi nici nu faceți comitete, nici vă adunați ca să vă consfăuiți, pare că numai voi nu v'ați cunoaște că în adunarea țării aveți dreptul și datoria de a vă trimite reprezentanți cari se caute interesele voastre.

Se cuvine oare ca voi se lăsați ca alții se caută de voi și de ale voastre? Nu se cuvine, nu este drept ca se suferiți și una ca aceasta.

Eu am simțit, că acum mai mult, de cât ori când, acei cari în trecut s'au îndesat se vă represinte, n'au fost în stare să se represinte nici pe dânșii și au ajuns în mâna puterei numai niște instrumente de apărare asupra tuturor și de asuprire nelegiuită chiar în exercițiul dreptului acestuia de alege... Prin comitetele ce și înființază dispun de voi fără de voi și fără de știrea voastră, Ei, au aruncat sorți asupra cămeșei voastre, ca asupra aceleia a mântuitorului iumei, și conspiră ca se vă impue prin silă sau prin înșelăciune candidații supuși lor. De aceea vin ca să vă dau un sfat, să vă puteți apăra, de uneltirile și intrigile lor și să risipiți dinaintea voastră această negură a corupțiunii și a minciunii.

Acei ce nu se sfătuesc cu voi chiar pentru binele vostru, n'au cugete curate pentru voi. Sunt niște farmazoni de alegeri cari voesc să pue sub aripile voastre ouăle lor, ca voi să scoateți puii de corb, care să vă scoată ochii.

Nu vă lăsați, frați săteni, nu vă lăsați, ca să fiți jertfa unei conspirațiuni care are de scop nu numai să vă batjocorească, să vă desbrace de drepturile voastre, dar să vă facă ca cu mâna voastră să le dați puterea de a vă răsturna din înălțimea drepturilor voastre suverane.

Voi sunteți partea cea mai însemnată a puterei țării, voi plătiți dările cele mai însemnate; voi dați mulțimea fiilor voștri

pentru oastea țarei, voi sunteți cu numărul și cu puterea de producere partea cea mai însemnată a averii și a puterii țarei, iar în faptă, chiar și după legea nouă, aveți numărul cel mai mic de reprezentanți în Adunările legiuitoare ale țarei.

Nu mai stați, fraților, la îndoială. Dacă veți alege ca în trecut, tot în starea de astăzi aveți să rămâneți, și tot ca în trecut aveți să pățimiți.

Eu adevăr, zic vouă, că dacă nu vă veți deștepta ca să alegeți de ai voștri și pentru voi atunci răul ce va urma va fi mai mare și mai amar, căci voi cunoscându-l mai dinainte l-ați lăsat se vecinicească spre nenorocirea voastră. Sfatul meu este acesta: se nu ve alegeți reprezentanți pe cei recomandați de sus sau de jos, și să vă deschideți ochii, să alegeți voi bărbați cari în Adunările țarei să fie buni pentru voi, iar nu numai pentru sine-și și pentru asuprirea voastră.

38.

Scârbit de lumea politică I. Ionescu se închise în Bradul său, ocupându-se numai cu lumea sa: ca să-i fie aproape, în 1882, a adus moaștele tatălui său și ale mamei sale și, într'o ladă de fer, le-a îngropat lângă fereastra bisericii; ca să continue opera lor, a restaurat biserica și a făcut clopot nou, clopotniță nouă; a îngrijit de muncitorii săi iubiți; de animalele sale, care-i erau dragi cași oamenii. Și eră astfel îndestulat și liniștit la bătrânețe.

Copil fiind, un cal Bunduc, fusese pasiunea lui. Acum pasiunea-i eră un Bălan, care venise la Bradu în 1870 și muri la 1883, în 3 Aprilie. „Ce mare părere de rău am avut, când Bălan mi-au lăsat sănătate! Cu Bălan m'am servit în curs de 4 ani, cât am căutat moșia Călinești. Ajungând la locul unde lucra oamenii, descălecam și-l dam în paza unui om. Dacă omul îl scăpă nimeni-l mai putea prinde. El se întorcea la Brad și intră în grajd; iar de eră ușa închisă, sta la ușă. Acolo numai putea omul să-l prindă și să mi-l aducă, ca să mă întorc acasă. Făcând Bălan, în toate zilele, aceste drumuri se deprinsese ca, după ce descălecam, îl lăsam neșinut de nimene și el mă așteptă. De multe ori, numai strigam: Bălane, Bălane, și el vinea la mine, de unde-l lăsasem, îl încălicam și mă întorceam acasă. Ne deprinsesem și eu cu dânsul, și el cu mine. Când eră în grajd, legat la esle cu

căpăstru, de strigam: Bălane, el rupeă căpăstru și vineă; și după ce-l desmierdam, se duceă înapoi la grajd. De aceea l-am ținut a Brad până ce a murit de bătrânțe și l-am îngropat, ca pe un servitor fidel, între pomii dela poarta schitului, dinspre Siret“.

Iubind ce mai rămăsese prin împrejurul său, Ionescu mai trăi vre-o opt ani; și muri și el în 1 Ianuarie 1892, în vârstă de 73 de ani și șase luni.

Economia națională, organul lui P. S. Aurelian, îi scrisese un necrolog de 7 1/2 rânduri, care se terminau, ce-i drept, așa: „*Suvenirea sa va fi vecinică între Români*“.

DE ADAOS

După terminarea manuscriptului, în cursul tipăririi. am mai găsit despre Ion Ionescu știrile care urmează:

1. Cursul pentru funcționari contabili la girarea veniturilor statului, autorizat cu nr-ul oficial 8151 a fost anunțat în *Monitorul Oficial* al Moldovei la 8 Oct. 1859. Programa cursului a apărut, tot în *Monitor*, la 19 Oct. 1859. Aici Ionescu își numește și autori recomandați: Iaclot, *Dapia scriptura*; D. P. Marțian, *Economia politică*; Garnier, *Elemente de econ. pol.* (franțuzește); și Blanqui, *Abrégé des éléments d'éc. pol. à l'usage des écoles primaires*.

2. Idei despre ferma-modelă proiectată la 1846 se găsesc în concursul pe care Scarlat Vârnav (birnic) și I. Ionescu (profesor) l-au publicat pentru recrutarea unui profesor de botanică și de medicină veterinară: Vezi *Gazeta de Transilvania* (Brașov), 22 Iulie 1846, p. 234. Concursul s'ar fi ținut la Brașov, după întoarcerea lui Ionescu din „explorația agricolă ce au întreprins în Europa“. *Gazeta* mai arată (p. 237—238) că Scarlat V. Vârnav se obligase să depună un capital mare pentru întocmirea fermei pe o moșie mare din Sudul Moldovei. Ferma ar fi imitat Roville-ul lui Dombasle. Contractul dintre I. Ionescu și Sc. Vârnav are data: Paris, 25 Iunie 1846.

A N E X E

ANEXA INTĂIA

Românii nu sânt comuniști

Emancipația și improprietărea clăcașului trage din întuneric la lumină, din robie la libertate, din sărăcie la bogăție pe toți lăcuiitorii țerii a cărie liniște, îndestulare și apărare este asigurată în brațele libere a Românului agiuns moșnean în țeara sa.

Această reformă *soțială* n'au plăcut acelor ce speculau simplitatea și ignorața omului, acelor deprinși a răpi rodul muncei țeranului și pentru aceea văzurăm în București uneltirile boerilor în contra revoluției. *Boerii au primit revoluția politică în folosul lor și s'au coalizat în contra revoluției soțiale*, încât la 19 și la 30 Iunie isbucni reacția cu costituția în mână, afară de articolul proprietății.

Relațiile aceste doă fiind înădușite de bravura poporului român, înaintea căruie privilegiul și monopolul neavând nice o trecire, boerii s'au aruncat în prăpastia periciunei, în mâinile dușmanilor țerii, spre a dăbândi consolidarea interesurilor lor.

În zădar guvernul slobozi mai multe decrete cu scop de a temporiză și de a încredința pe proprietari că nime nu se va atinge de proprietatea lor; ba încă îndatori pe țerani de a urmă cu datul dijmei, clăcei și iobăgiei și a nu aduce cea mai mică pagubă proprietarilor; iară locotenența domnească închisă și gurile deputaților țerani, ca așa nice să se mai vorbească de raniile sângeroase ce au făcut țerii biciul privilegiului.

Și cu toate aceste, revoluția soțială a Românilor, atât de înfrățitoare, atât de prudentă, atât descrupuloasă întru a nu aduce pagubă nimului, au fost califiată de *comunistă*, nu numai de cătră reacționari, dar și de însuși comisarul Înaltei Porți, Fuad

Efendi. De această pată neagră, de această sumeață bărfire ne-am spălat chiar înaintea lui Fuad Efendi. Când acest Musulman, în fața a 215 deputați chemați în lagăr spre a li încunoștiința hotărârile M. S. Sultanului, bănuî revoluția de comunistă și spusă că vine în contra ei cu ordină legală, cu regulamentul celor 48 de boeri îp contra constituției celor două milioane de Români, atunci un deputat îi protestă zicând: *Je proteste contre le communisme! C'est une calomnie! La constitution respecte la personne, la famille et la propriété. Pour respecter la personne, la revolution a émancipé le paysan. La famille est sacrée parmi nous; mais pour lui assurer la subsistence, la constitution lui donne un morceau de terrain qu'elle achette en indemnisant le propriétaire. Où donc voyez vous le communisme? Vive le Sultan, vive la constitution!*, vivate repetuite cu larmă marè de toți deputații carii adaose și: gios regulamentul! ¹⁾

Sântem noi oare vrednici de a fi pătați și trecuți în ochii lumii de pretendatori a unui sistem de organizație soșială cum e acel al comuniștilor? Nu, noi la un asemenea sistem nice n'am gândit și nice îl poate deduce cinevă din faptele noastre. Lupta între *iobăgie și privilegiu*, între *clacă și monopol*, între *dijmă și robie* se poate curma în soșietatea de astăzi bazată pe familie și proprietate; prin urmare mișcarea emancipației fără cuvânt s'au calificat la noi în țeară de mișcare comunistă, de vremece ondu-lațiile nu isbesc în soșietate, ci numai în abuserile soșietății. De pildă, în monarhia Austriei subsistenția și prosperitatea publică s'au asigurat și fără de ajutorul iobăgiei din zioa când s'au publicat manifestul M. S. Impăratului pentru emancipația și improprietărirea iobagului s'au și pus în lucrare, și cu toate aceste s'au strâns depe câmp produsele anului și s'au făcut toate semănăturile de toamnă fără de iobăgie. Grânele în Bănat și în Ardeal se vād atât de frumoase și atât de multe cât și cel mai împelițat regulamentist trebuie numaidecât să vadă că soșietatea poate ecsistă

¹⁾ Textul francez tradus, în notă, de I. Ionescu sună românește: „Protestez în potriua comunismului; aceasta este o calomnie! Constituția respectează persoana, familia și proprietatea. Pentru a respectă persoana, revoluția o au scos din robie. Familia este sfântă pela noi; însă pentru a-i asigura îndestularea hrăinii, constituția îi dă un petic de pământ pe care îl cumpără despăgubind pe proprietariu. Unde vezi dar D-ta comunismul? Să trăească Sultanul, să trăească constituția!

fără de privilegiu și monopol; și bogăția publică este cu mult mai sigură într'o agricultură liberă decât în acea cu iobăgie, clacă, dijmă și alte robii. Iobagiul liber nu numai că nu ș'au lăsat familia, limba, naționalitatea, religia, pământul și soțietatea, ci din improtivă pe toate aceste mai cu căldură și le apără, până și cu sacrificiul vieții sale. Iată dară că emancipația și împroprietărirea iobagiului, în loc să se apropie, și să cadă în comunism, mai tare să depărtează; ea nu dărâmă soțietatea, ci mai tare o statornicește curățind'o de abuzurile ce făcea în ea privilegiul. Aceasta am voit să facem și noi în România și pentru aceea Românii nu eră să fie precum nice nu sânt comuniști.

Abuzurile ce în totdeauna au făcut proprietarii în relațiile lor individuale și în ordinea publică, abuzuri care în România, după zisa chiar a lui Fuad Efendi, sânt adânc înrădăcinate, au îndignat pe toți bărbații ce se interesese de soarta mulțimei popoului împilat.

În idea proprietarilor iobagii au fost socotiți cași o turmă de dobitoace menită pentru îndestularea ambiției și egoismului, după cum ne descrie iobăgia în România deputatul țeran Eni cojocariul: „Regulamentul îngrădisă pe lăcutoriu în proprietatea fieștecăruia proprietariu ca într'o cetate de zid, cu porțile de fier, de nu mai aveam noi pe unde să mai eșim; că deși fugeam în altă parte nu aveam loc a fi scăpați, măcar că ne lăsam munca, casăle, pometurile și viile, munca părinților noștri și a noastră, ca să fim scăpați cu aceleș și să ne lase să ne hrănim unde eram fugiți. Și în ceasul ce ne află trimitiă dorobanții isprăvniciei. Și veniă și arendașii cu gonaci și ne luă legați și ne aducea iarăși la urmă, întocmai ca pe niște vite închizându-ne prin beciuri și prin coșarurile dumnealor, pe vreme de iarnă, lăără nice un foc acolo, aruncând și apă pe noi, ca să degerăm, ca cu patima acelora să sperie și pe ceilalți, că mulți dintr'înșii au rămas și betegi, de nu se pot hrăni nice astăzi; iară pe alții îi băgă prin cotețe și să pișă pe dânșii întocmai ca pe niște rămători, nesocotindu-i că sânt și aceia omenire și zidirea lui Dumnezeu“. Egoismul și împilarea aceasta să află și astăzi în țeară, în mâna unor oameni ce ș'au dat numai osteneală de a se naște în clasa privilegiată și pe care țeranii îi numesc *ciocoi*. Ciocoiul, după zisa deputatului țeran popa Neagu, „de ar fi putut pune mâna și pe soare,

l'ar fi apucat și ar fi dat pe bani, țeranilor, lumina și căldura lui Dumnezeu; de ar fi putut lua în stăpânire și apa mării, și pe aceea o ar fi speculat-o; și așa ar fi robit pe țerani prin întuneric, prin frig, prin sete, precum *i-au robit prin foame, cuprinzând pământul*“.

Cuprinderea pământului de ciocoi țerii alcătuește proprietatea. 1) „Acum întreb și eu, zice popa Neagu, câți proprietari de moșii au arat cu însuș plugurile lor și rodul acela l'au strâns cu chiar brațele lor? Adevărat că nice unul (nu G. B. D.) vrea să zică că acele arături cu clăcașii le-au făcut, le-au strâns, le-au băgat în magazii. *Sudoarea lăcuitorilor țerani este în acele produse ale proprietății.* Ar zice proprietarul, că, deși nu au făcut el pământul, dar l-au cumpărat cu bani, Pământul d-tale ar putea mult să stea și bani nu ț'ar mai da, dacă noi n'am fi umplut magaziile d-tale de produse și casăle d-tale de aur și de argint. Bogăție făcută cu sudoarea feții noastre, nu prin brațile sale, ci cu *biciul* seu unit cu al dorobanțului isvorit din regulament“. Iată proprietatea și veniturile ei în țeara românească!

Această *proprietate*, ca una ce incurăgează în om *egoismul*, ca una ce neincetă îl ațită — la toate *vițiile* și la toate *crimele* — cere o reformă; reformatorii proprietății au protestat în contra abuzurilor proprietății în toate timpurile și în toate soțietățile unde domniă puterea brutală, strâmbătatea și hoția. Legiuitorii proprietății: Moisa, Solon, Licurg, Litinius Stolo au dat Iudeilor, republicilor Atenei, Spartei și Romei cele mai strașnice legi prin care dreptul proprietății private este foarte subordonat interesului public. Egoismul proprietarilor de a subordina interesului lor particular pe cel public au îndemnat pe filosoful Platon de a osândi proprietatea, au rădicat plebea romană în contra patricilor și luptele, împilările, vărsările de sânge au adus pe pământ cuvântul lui Dumnezeu: Pace văă, zice însuș Xristos mântuitorul lumii, celce voește să-mi urmeze să se lepede, desine, adecă de egoism; celce voește să se mântuească să dea averea sa săracilor și celce are două haine să dea una celuice nu are.

Din Platonisti și din Xristiani au eșit o mulțime de școale filosofice și o mulțime de congregații religioase, întemeiate pe prin-

1) Sau proprietatea alcătuită din foamea țeranilor!

cipiul abnegării de sine; s'au fondat o mulțime de asociații fără de proprietate, precum sunt comunitățile călugărilor și statul înființat în timpurile moderne de Iesuiți, la Paragai Gnosticii, carpo-crațienii,—adamniții, iluminații, umaniterii, egaliterii, anabapțiștii, sensimonistii, furieriștii, oveniștii și icarienii caută să dea lumii o organizație soțială în carea omul să nu ucidă pe om, precum îl ucide astăzi robia, *în carea omul să nu fie furul omului, precum îl fură astăzi proprietatea*. Românii nu voesc nice robia, nice abuzurile proprietății, însă pentru aceea n'au adoptat nice una din organizațiile propuse, pentrucă în nice una nu au văzut un sistem rațional, durabil și în armonie cu natura omenească, ci s'au ținut cu articol 13 din constituția lor de economiști.

La a dărăma proprietatea, la a nimici familia, cu un cuvânt la a săcă isvorul celor mai plăcute mulțumii a naturei omenești țintește o organizație soțială căria s'au dat o numire noă, de *communism*. Ci apoi Romanii carii s'au rădicat în contra privilegiului și a monopolului nu țintesc: nice la a dărămă proprietatea, devremece și ei voesc a fi împroprietăriți; nice la a sfărâmă familia, devremece pentru a-i asigură fericirea ei scot capul din jugul robiei; nice a perde natura omenească, devremece pentru emanciparea și înobilarea ei se luptă; prin urmare, mișcarea de astăzi nu este și nice poate fi comunistă, *ea este un ce încă nedeterminat în limbajul politic*; este un *ce* care nu samănă nice cu asociația d-lui Louis Blanc; este un *ce* drept, folositor și soțiabil, care se formulează prin emancipația și împroprietărirea clăcașului; este un *ce economic*, căci se realizază *prin răscumpărare*, răducându-să la un simplu act de cumpărare; este un *ce* care se introdusă în soțietatea de astăzi prin manifestele M. S. Împăratului Ferdinand, fără ca să strice soțietatea și prin urmare nu este nice decum comunism.

Constituția Românilor respectează familia și proprietatea, prin urmare autorii ei nu sânt comuniști. Articolul 13 emancipează pe clăcaș și îl împroprietărește prin răscumpărare, prin urmare autorii ei nu sânt hoși. „Noi, până acum, zice deputatul ȣeran Badea, v'am dat dobânda pentru capitalul ce-l aveți în pământul în care ne-am hrănit; acum venim să vă dăm și dobânda și capetele. Să se facă socoteală, ca să știm ce să vă dăm“. *Sar fi putut face* împroprietăria pe pământurile, ce le au astăzi țara-

nii, *fără răscumpărare*; și aceasta n'ar fi fost o hoție, ci un act de dreptate în favorul mulțimei acelia care de veacuri, prin robia și prin munca ei, au răscumpărat un petic de pământ din pământul acel fecondat de brațele și sudoarea sa. *Țeranul român cu drept poate zice proprietarului ca să se ducă depe moșie*, fiindcă în cursul timpurilor trecute ș'au luat dobânda și capetele; însă țeranul român, privind în proprietar un frate, îl chiamă la socoteală și, prin organul deputatului țeran popa Neagu, zice proprietarilor: „Vă ertăm toate cele trecute și astăzi, pentru peticul de pământ ce ne trebuie, voim să vă plătim, ca să nu vă aducem pagubă”. Atuncea un deputat țeran, Badca, zise proprietarilor: „Ne vom vinde cenușa din vatră și copilul dela țița măică-sa, numai ca să scăpăm de robie și să vă plătim peticul de pământ ce ne trebuie”. Adaoge, că toți deputații țerani, în numele țerii de care au fost aleși prin vot universal, au sfințit dreptul proprietății și au primit răscumpărarea; și apoi vă veți uni a zice împreună cu mine că Românii nu sânt nice comuniști, nici hoți.

Revoluția, aducând în țeară, în numele Domnului, pacea și libertatea, nu numai că n'au dărămat dreptul proprietății, ci încă l-au întărit mai mult decât ce eră înainte. Căci subsistența publică în țeară au îndemnat pe legiuitori de a face *dreptul proprietății condiționat*. Țeranii din vechime au avut dreptul a se hrăni pe moșie și boerii nu au avut dreptul de a-i alunga depe proprietatea lor. Acest drept s'au strecurat prin toate reformele și până în zioa de astăzi ii găsim în regulament: In cazul când moșia va fi îngustă și țeranii numeroși legea imparte moșia în trei părți, din care doă rămân pe sama țăranilor și a treia parte numai pe sama boeriului. Constituția decretând împroprietăria clăcașului prin răscumpărare, nu numai că scapă pe proprietariu de dreptul ce-l au țăeranii asupra moșiei, nu numai că în timpul de față considerează pe proprietar fără nice o legătură cătră țăerani, făcându-l să iea bani ca dela niște străini pe peticul de pământ ce-l vinde, dară încă, pentru viitorime, întregește pe proprietari în toată întinderea definiției ce dau legiuitorii cuvântului proprietate și în acest chip revoluția, în loc să desființeze proprietatea, *pre-făceă dreptul de proprietate al boeriului din condiționat în absolut*.

Deși ciocoi pot vedeă că revoluția, răzămată pe prințipiul

de a da foloase generale în paguba nimului, nu numai nu abrogează dreptul proprietății, ci încă îl întărește din condiționat în absolut; totuși obiectează zicându-ne: „În ce chip se respectează proprietatea, dacă ni se ia o parte din ea? Cine o să păzască de a fi respectată proprietatea!” — De bună samă că statul. Cu cine poate să păzască statul proprietatea? De bună samă că cu lăcutorii țării; de aceea se și zise de un deputat țăran: ca „țărani păzesc proprietatea”. Iară popa Neagu arată: „Sau vrei să zici că l'ai luat (pământul) cu sabia, din vecuri uitate? Dar noi oare unde vom fi fost? Oare nu vom fi fost cu D-ta? Ba încă ni să pare și alta: Oare de când l'ai luat cu sabia, păzitu-l'ai cu sabia, ca să nu calce picior străin pe dânsul? Ai lăsat pământul cel luat cu sabia să se calce de sabie și ai eșit din el spre a-ți scăpa viața; iar proprietatea D-tale, pământul, cine l-a păzit, de nu s'a pus altul în locul D-tale stăpânitoriu pe el? L-a păzit plugariul, vierul și toți lucrătorii de pământ cu sabia smereniei sale și cu sudoarea feții sale. Cu smerenie au împlânzit sabia vrăjmașului și cu sudoarea au hrănit pe vrăjmași și pe acei ce trecea peste el.”¹⁾

Dacă, dară, țărani păzesc proprietatea ciocoilor, *statul va trebui să fie sau țărănesc sau ciocoesc. Până acum au fost ciocoesc; și țărani se sacrificau pentru ciocoi. Ci, apoi a sacrifică pe cei mulți pentru cei puțini este nedrept.* Revoluția n'au voit să facă statul țărănesc, căci a sacrifică (pe) cei puțini pentru cei mulți este silnic. Mai bine să se indulcească toți din bunurile proprietății; în acest chip soțietatea întreagă vă apără dreptul proprietății. Și în adevăr ce ar fi proprietatea fără de garanția soțială?” Garanția soțială face pe boer stăpân pe moșie. Soțietatea asigurază dreptul de proprietate a fiecărue particular; însă cere dela proprietar sacrificii atât de mari pecăt sânt de mari și garanțiile de care îi face să se bucure. *Până acum, în țeară, numai țărani au făcut sacrificii, numai ii au suferit zăduful zilei și arșița soarelui, spre a purta toate sarcinile statului, sarcini de care tot ciocoi se bucură, folosându-se în slujba interesului lor; țaranul este oaia cea perdată pe care revoluția cere a nu mai fi tunsă de lână și jupită apoi și de piele. Țăranului acestue constituția*

¹⁾ Până aici s'a tipărit în nr-ul 49, de Luni, 13 Decembrie 1848, p. 381-385. De aici înainte în nr-ul 50, de Luni 20 Dec. 1848, p. 393-396.

dându-i un petic de pământ, nu numai nu jignește proprietatea, devremece îl plătește cu bani, dar încă îi și dă o garanție soțială, devremece îndulcește cu bunurile proprietății pe toți lăcuiitorii țerii. Ciocoiul socotește că, dacă în țeara românească vor fi numai 30000 de proprietari, apoi proprietatea va fi respectată și comunismul nu se va infiltra, iară de vor fi 375000, atunce proprietatea nu e respectată și urmează a fi comunism. Ciocoilor, aflați că unde domnește comunismul, acolo nu 375000 de țerani moșneni în țeara lor, nu 30000 de ciocoi proprietari, dar nice măcar un singur proprietar nu se află. Constituția făcând 375000 de proprietari în loc de 30000, asigurează respectul proprietății dându-i mai multe brațe apărătoare ei.

Proprietarii se tem că, îndulcind pe țerani la a aveà și ii moșie, în curândă vreme se vor înmulți țeranii și vor cere iarăș pământ. De această frică efemeră statul îi apără, căci în țeara românească din cincizeci de moșii ce se vând, de pildă, pe an, statul, cumpărând numai zece, va aveà unde căpătui sporiul de populație. Afară de aceea statul, uneltind îmbunătățirile agriculturii, va aveà de unde hrăni de zăci ori mai mulți lăcuiitori de câți se hrănesc astăzi în țeară. Și în oricare întâmplare, majoritatea țerii fiind alcătuită din moșneni, nu poate aveà nice o frică de o minoritate de proletari, în vreme ce astăzi, majoritatea țerii consistând în proletari, neconținut ecsistă o amenințare pentru minoritatea de proprietari, încât chiar în interesul proprietarilor este sporirea numărului lor; și în această sporire constituția pune respectul proprietăței și asigurarea de pace și libertate publică.

Ar voi proprietarii să dea țeranilor vatra satului și izlazu. Aceasta le-ar asigura niște consumatori siguri de pământ și așa, în loc să dea curgere liberă concurenței prețurilor muncii și a pământului, lucru ce l-ar aduce emancipația simplă a iobagilor, boerii ar deveni dictatorii prețurilor; și încredințați că casa mai ține pe țeran, de nu-și ia lumea în cap. *boerii*, prin datul vetrii satului, *găsiră chipul de a întări, și fără regulament, lanțurile robiei țeranilor.* Intre libertate și robie, între proletarie și împroprietărire, revoluția n'au ezitat. Ciocoiul robisă pe țaran în atâta încât nice persoana, nice familia lui n'au fost respectate. Dar nice avuția! „Mai robie decât asta cum poate fi alta, traților, zisă deputatul țeran Lipan; nevastă-mea, făcută de trei zile, fără nime pe

lângă dânsa, vine dorobanțul, mă iewa și mă duce bătându-mă în câmp. De zăce ani de atunce și încă vânățăele biciului nu s'au șters de pe spinarea mea. Mă pune să muncesc, fără să-mi dea cinevâ nigr de mâncare, nici de beutură. Nu mă sloboade să-mi vâd nevasta și copilașu, nu mă lașă să caut mâncare pentru dânsii și pentru mine. Mă vaet și ei mă bat. În vremea Turcilor sabia, deși omorâ, dar nu usturâ ca biciul ciocoilor, nice nu robiâ ca regulamentul D-voastră, de care n'am știut nimic, fără că ne-am pomenit cu el în spinare". Iară alt deputat țeran, Eni cojocarul, zice că: „La părerea d. Robescu și Lenș, că nu este claca robie, răspund că pânăla regulament n'au fost robia așa de aspră ca de atunce încoace. Nu este omul rob, lipit de moșie, când n'are voe să se ducă depe o moșie pe alta? Noi n'avem voe să fugim măcar, devremece ne aduce înapoi cu bătae. Ce însemnează, în regulament, pedeapsa aceea ca să plătească țeranul toată claca pe un an înainte și toate sădirile și alte lucruri muncite de dânsul să rămâe degeaba proprietariului? De-acolo apoi o mulțime de cheltueli pentru strămutare, o mulțime de vreme perdută; aceasta nu mă țineâ legat de moșie? nu mă robiră?„—Astfel ciocoii ar voi să dea vatra satului și islazul, *ca să robească pe viitorime persoana țeranului prin interes*, dar nu prin silă, ca până acum. Oprirea de a se strămută, răspunse un deputat boeresc, au fost făcută în interesul statului; ¹⁾ însă Eni cojocarul îl îfundă, spuindu-i că: visteria se puneâ la cale, găsiâ pe sătean, oriunde se află; iar proprietarul, din ducerea unui sătean depe moșie, perdeâ un rob. Constituția n'au voit să robească și de aceea n'au decretat vatra satului și islazul, ci au voit să emancipeze cu deplinătate pe om și să scoată din robia iobăgiei, clacei, dejmei familiile țeranilor; și pentru a le asigurâ libertatea au trebuit să le cumpere un petiț de pământ, în de-ajuns pentru hrana lor și a vitelor sale. Dar nu numai un petiț de pământ în de-ajuns mai mult pentru a robi decât pentru a indestulâ nevoia țeranului! Și în această privire găsim pe mulți regulamentiști ambițioși ce-și dau aerul de *liberali*, lăudându se că ei sânt pentru vatra satului cu islaz. Această robie a țeranului es e cu atât mai amară, cu cât este mai rafinată; cu atât mai primejdioasă, cu cât este mai ipo-

¹⁾ Of, of, of!

crită. Oamenii revoluției nu sânt bastarzi eșiți din împreunarea regulamentului și a constituției, ei sânt *adevărat liberali*, voesc binele și liniștea țerii, dau pământ unui țeran îndeajuns pentru hrana sa și a vitelor sale. Și acest pământ nu poate avea o întindere mai mică de zece pogoane.

Pământul acesta se plătește și mulți din proprietari gândesc că vor veni liberalii la un feliu de regulament, neavând țeara banii trebuitori în facerea răscumpărării; însă și această greutate să rădică de un țeran care, arătându-și mânilor sale, zise: „Ia vedeți aste mâini urite și groase; eu muncesc, eu fac toată bogăția acestei țeri. Aurul și argintul nu l-ați coborât din cer, el ese din bordeile noastre, bani sânt, căci banii se fac din rodul muncii noastre. Da, sânt bani, zisă deputatul țeran din Mehedinți cu o mândrie mai presus de om, *statul plătește, pe stat noi îl ținem, visteria sântem noi, statul sântem noi*; și noi avem de unde plăti!“

Regulamentul este sprijinit de ciocoi și reprezintă robia. Constituția este sprijinită de țeară și reprezintă libertatea, dar nu comunismul, după cum se vede și din cuvintele următoare ale deputatului țeran Scurtulescu: „Dumnezeu a făcut ceriul și pământul și a zis lui Adam și Eva: Creșteți și vă înmulțiți și umpleți pământul și-l stăpâniți pre dânsul. Dela moșu Adam încoace, să va dovedi prin tractaturi vechi cum s'au urmat cu stăpânirea pământului din vreme în vreme; iar dela anul 1831 ne-am pomenit, prin silnicie, cu un jug de fer pus pe capul nostru, ce-l numesc boerii și sfânt regulament, precum și eri, în adunare, a pomenit Lenș din partea d-lor proprietari, că este sfântă proprietatea și regulamentul, zicând tot D-lui ca să-l stințim și pe viitor. Noi, această proprietate și regulamentul ce ne-a împilat de ani șaptesprezece, nu le cunoaștem de sfinte, ci le cunoaștem jug de fer și robime pusă în capul nostru cu silnicie și fără de știrea obșteștii țeri a Românilui. În vremea aceasta, de acum înainte, sfântă este constituția, că este scoasă din sfânta Evanghelie. Fraților proprietari, vremea mântuirii a sosit, cu voea lui Dumnezeu, în care să ne lumineze cu unire și frăție, în folosul tuturilor și în paguba nimului. Domnule proprietar, este dreptate, este unire, este frăție între noi; și de aci înainte să urmăm sfânta constituție. Să ne dați o părțică de pământ, care să fie de ajuns pentru hrana noastră și a vitelor

noastre; și să nu se mai pomenescă de clacă, de iobăgie, de prisoase, de erbărit!“.

Constituția să pusă între ciocoi și țerani; și zice: „Poporul român împarte dreptatea de o potrivă la toți și dreptatea o dă pentru toți și *mai vârtos pentru cei săraci*. Săracii, sătenii, plugarii, hrănitorii orașelor, fiii patriei cei adevărați, ce au fost desfăimați atât de îndelung cu pumele glorios de român, ce au purtat toate greutățile țerii prin munca lor de atâtea veacuri, au lucrat moșiile și ne-au îmbunătățit, au hrănit pe strămoșii proprietarilor, pe moșii lor, pe părinții lor, pe acești proprietari însuși și drept înaintea generosității proprietarilor, înaintea dreptății patriei, își cer o particică de pământ indestulă pentru hrana familiei și vitelor sale, particică răscumpărată de atâtea veacuri cu sudorile lor. Ei cer și patria le-o dă; și patria, ca o mușă bună și dreaptă, va despăgubi pe oricare proprietar de mica particică ce-o va da săracușii ce nu are pământul său, după strigărea dreptății, după glasul Evangheliei, după inima cea frumoasă a Românilor, în care au aflat parte *străinii* în totdeauna, necum frații lor, hrănitorii lor, tăria lor cea adevărată. Claca dar și acea infamă iobăgie să desființezează; lucrarea la lucru drumurilor să desființezează; săteanul fără pământ să face proprietar și tărie neînvinsă celor mai avuți în folosul tuturor și în paguba nimăului; visteria va despăgubi pe toți“.

Constituția dară sacă isvorul luptei și a dușmăniei între boeri și țerani, *înfrățește clasele societății* și asigură liniștea și pacea țerii și de aceea revoluția română au fost cea mai frumoasă; căci în trei luni de zile țeara au pătrecut, în securitatea cea mai absolută, și într'un șir neprecurmat de sărbători adevărat naționale. Din cuvintele deputaților țerani poate vedeă cinevă că revoluția aceasta au fost cea mai sigură în rezultate; căci Români au gustat din pomul cel dulce al cunoștinței binelui și în inima lor au picat sămânța Evangheliei și a constituției, sămânță de a căreia rod săntem siguri. Dea Dumnezeu ca rodul să nu fie amar pentru ciocoi, pentru omizile acele ce rod frunzele și rodurile arborelui prosperității publice. Langajul țăranului român arată că poporul nostru este cu totul altul decât acel frământat de propaganda comunistă. *Propaganda noastră au fost evanghelică* și de aceea, cât au fost în puterea noastră impulsia de dat poporului, l-ați

văzut un adevărat popul creștin. Ordinea regulamentului au șters depe monumentele publice ale țerii inscripțiile cele scrise cu litere mari de aur: Dreptate și frăție, au insultat naționalitatea noastră, au numit „petici“ cocardele noastre, au călcat în picioare crucile și ne-au batjocorit religia, au atăcat dreptul nostru de autonomie și tot ce are omul mai scump pe lume: Cu aceste fapte voiți voi să statorniciți liniștea și fericirea în țeară?

Adevărul zic voă, că *amară va fi zioa acea fatală*, de care mă cutremur gândind, *când glasurile noastre nu vor mai fi ascultate de un popor turbat în răsbunarea lui*. Amară va fi voă zioa când poporul, reîntregit în suveranitatea lui, vă va (cere) samă de robia lui, de suferințele și de sacrificiile sale și de toate nenorocirile ce ați adus pe țeară! Noi v'am poftit la banchetul înfrățirei, ca să curmăm dușmănia dintre fiii aceleiași patrii și voi nu ne-ați răspuns, ați preferat să cufundați țeara în noianul nenorocirilor, decât să lăsați în pace pe acei ce i-ați supt de atâtea vecuri; v'ați făcut mai sprijinitori Fanarioșilor și politicei la care ei argătesc, decât să dați mâna cu articolul 13 al revoluției *soțiale*. Ochi aveți și nu vedeți, urechi aveți și nu auziți, păcatul v'au orbit și v'au asurzit: picați, dară, în prăpastia perirei; noi am voit să vă apărăm de ea; fie voia Domnului: ajungă-vă osânda faptelor voastre.

*Lumea să piară, numai dreptate să fie! Lăcuitarii țeranilor vor și curăți țeara de dușmanii dreptății, de lupii acei ce bântuiesc turma lui Kristus; și pentru aceea vor avea binecuvîntarea lui Dumnezeu și vor auzi mulțumirea împăraților, precum au auzit și Galișienii următoarele cuvinte ale împăratului Ferdinand: *Votre devouement et votre amour pour l'ordre et le bon droit vous ont seuls entraînés*. În Galiția tot s'au găsit cadavruri stropite de lacrămile căinței; însă *la noi sânt sigur că nice o picătură de lacrămă nu să va stoarce din ochiul Românului pentru* vreun alt conte Kotarski, numit, pentru virtuțile sale, tatăl țăranilor și ucis chiar de acei țerani ce-i datorii fericirea lor. Așă e răsplătirea păcatului, ea merge până la a noua seminție și pică asupra ființelor nevinovate, spre a să jârfti pentru crimele părinților și strămoșilor lor.*

Eteria din 1821 au curmat multe abuzuri ciocoiești și ne-au scăpat de domnia tanarioșilor; revoluția din 1848 ne va scăpa de

privilegiuri și monopoluri și de domnii din această semințenie. Revoluția aceasta au adus în țeară dreptatea și frăția; și voi le-ați dărâmat numind astă sfântă deviză de „comunism“. Voi, dară, nu voiți ca dreptatea cea strălucitoare să lumineze omenirea și să o povățuească în calea binelui; voi nu voiți ca frăția, acest sentiment religios, ce ne face a ne iubi unii pe alții, acest sentiment străbun-românesc să ne lege inimile pentru obștescul folos. Ce, dară, voiți voi? Strâmbătatea și hoția? Duceți-vă, dară, în partea unde vă trage deviza voastră! Noi ne spălăm mânilor: spunându-vă că Românii nu sânt comuniști, și constatând fapta că în timpul revoluției nu s'au întâmplat pagubă și rău ciocoiului nici măcar cât e negru subt unghie. Românul, în revoluție, au fost mai mult decât un înger; v'au răsplătit răul și apăsarea ce i-ați făcut cu bine, v'au iertat păcatele voastre și ale străbunilor voștri; v'au respectat persoana și averea; s'au străduit a vă asigura venitul vostru cel de astăzi și acel viitoriu. *De acum înainte Românul va fi aceea ce-l face cruda voastră împilare și robie!*

I. Ionescu.

ANEXA A DOUA
1848 Maiu 24

Principiile noastre pentru reforma patriei

1. Desființarea boierescului și a orce alte dări a locuitorilor săteni cătră proprietari.

2. Rădicarea beilicurilor, a lucrului șoselelor și a tuturor împovorărilor puse asupra sătenilor, fără de plată, din partea stăpânirei.

3. Împroprietărirea locuitorilor fără de nici-o răscumpărare din partea lor.

4. Nimicirea tuturor privilegiilor și, prin urmare, deopotrivă purtarea sarcinilor statului de cătră tot poporul îndeobște, precum și deopotrivă împărțășirea lui din toate drepturile politice și civile.

5. Întemeierea instituțiilor țerei pe principiile de libertate, egalitate și frățietate, desvoltate întru toată întinderea lor.

6. Unirea Moldovei și a Valahiei într'un singur stat român.

M. Costachi
Costache Negri
Vasile Alecsandri
Lascar Roseti
Gr. Balș
T. Sion
Curie
G. Cantacuzino
G. Sion
N. Jonescu
Petru Cazimir
Alecru Rusu

P.S. Tribuna română din 10 Mai 1859, de unde copiez acest document, adaoge, la punctul 3, o notă: „Acest punct au fost apoi redigiat așa: împroprietărirea locuitorilor cu despăgubire din partea statului”.

ANEXA A TREIA

Memoriul dela Constantinopole

In Steaua Dunării din Bruxelles, tipărită franțuzește L'Etoile du Danube, găsesc la p. 17, în numărul dela 9 Febr. 1857, o reproducere din Presse d'Orient (fără dată), cu titlul De l'organisation de la culture dans les principautés. Altă publicație, în Etoile, nu se găsește; iar ideile sunt ale lui I. Ionescu. Va fi acesta, așa dar:

De l'organisation de la culture dans les principautés.—La question la plus importante à régler dans la nouvelle organisation de la production de la richesse dans les principautés est celle qui concerne les rapports entre les boyards et les paysans. Tout le monde, les propriétaires comme les paysans, attend avec inquiétude la loi qui réglera définitivement ces rapports, desquels dépendent la prospérité et le sécurité des premiers, ainsi que la fortune et le bien-être des seconds. Nous croyons par conséquent, de notre devoir de présenter, à un point de vue pratique, un aperçu succinct des moyens de production qu'on peut adopter pour donner à cette question une solution juste et satisfaisante.

Jusqu'à présent, la loi a reconnu aux boyards le droit conditionnel de la propriété du sol. S'ils ont, en effet, la liberté d'user et d'abuser de la terre qui leur appartient, ils ont en même temps l'obligation de donner la terre nécessaire à l'existence des paysans établis sur leurs propriétés. Le loi détermine la quantité des champs, des prairies, des pâturages et des jardins que les boyards doivent donner à chaque famille, et, prévoyant certaines circonstances, elle les oblige à partager les biens-fonds en trois parties et à en céder deux aux paysans. Pour la terre donnée, les paysans sont obligés de payer un loyer annuel. Dans l'estimation du prix de ce loyer, la loi, tout en introduisant le prin-

cipe du marché libre et de l'accord de gré à gré entre boyards et les paysans, à établir un prix fixe qui est quatre fois plus grand qu'il ne devait être et a obligé les paysans à le payer en travail.

Cette organisation de la production établit dans le pays deux systèmes de culture sur chaque propriété : la grande culture faite par les paysans pour le compte des boyards, et la petite culture, faite par les mêmes paysans pour leur propre compte. Les opérations de ces cultures, devant s'exécuter en même temps et surtout en temps opportun par les mêmes travailleurs, donnent lieu à des luttes d'intérêt qui finissent par affecter la condition des paysans ; car il arrive des moments dans le courant de l'année où le travailleur est obligé d'abandonner l'une aux dépens de l'autre, se trouvant dans l'impossibilité matérielle de cultiver en même temps et ses propres champs et les champs des boyards ; et cet abandon se traduit, à la fin de l'année, en une perte qui rend le paysan de ce travail forcé constitue un besoin impérieux pour une législation qui cherchera à établir la justice dans la production des principautés.

En émancipant les paysans du servage qui pèse sur eux par obligation, de par la loi, de payer le loyer de la terre en travail, la production risquera d'éprouver des pertes. La grande culture diminuera son étendue ou bien disparaîtra complètement. La petite culture, restant sans protection, pourra tomber, par des accords de gré à gré, dans une oppression beaucoup plus grande que celle qu'elle a connue jusqu'à présent. C'est pourquoi le législateur ne peut et ne doit pas abandonner la masse des habitants du pays aux hasards des accords de gré à gré. Dans la production de la subsistance publique, la justice devra être substituée à l'arbitraire et l'harmonie à la lutte des intérêts. A cet effet, la production ne pouvant plus se faire avec le concours du travail forcé, ou de l'arbitraire, dont les temps sont passés, devra adopter les moyens de culture en usage chez les peuples civilisés, et qui sont reconnus bons et justes par l'expérience qui se fait en Europe depuis tant d'années.

Ces moyens sont le métayage et le rachat des corvées. Dans le métayage il y a association entre le propriétaire foncier et le travailleur. La grande et la petite culture se confondent et n'en font qu'une seule, confiée aux soins et aux intérêts propres des

travailleurs. Les produits obtenus par ceux ci, sont partagés entre tous les agents de la production. Le propriétaire sans gêner en aucune manière le cultivateur dans la disposition du temps nécessaire aux opérations de la culture, vient, au moment de la rentrée des récoltes, prendre rémunération ou le service des forces qu'il a apportées dans l'association. Il y a alors partage des produits obtenus dans une proportion débattue et approuvée d'avance. Le partage, étant fondé sur la justice, fait de la justice la raison d'être de ce système; aussi est-il généralement mis en pratique; il l'est dans l'empire ottoman sous le nom d'*ortakdji* et en Europe sous celui de métayage.

Le second moyen, qui à été introduit en Prusse et dans les autres Etats de l'Allemagne, et qui dernièrement a été aussi mis en pratique dans toute l'étendue de la monarchie autrichienne donne des élans à la production et des garanties à la propriété beaucoup plus grands que le metayage. Les propriétaires, s'occupant de la grande culture, et les paysans de la petite, la production se développe d'une manière prodigieuse. Le travail y est devenu libre, et le droit de propriété absolue, moyennant le rachat des corvées, et grâce à la conséquence qui en était la suite, la concession des terres cultivées par les paysans qui, secondés par l'État, payent régulièrement la terre devenue leur propriété, l'intervention de l'État n'a porté aucune atteinte aux droits des propriétaires; car la terre donnée aux paysans a été achetée et payée.

C'est par l'achat des corvées que les paysans émancipés du travail forcé sont devenus propriétaires; c'est par la vente pour cause d'utilité publique que les propriétaires ont cédé des terres aux paysans. Dans ce système, la petite culture, dégagée du servage et même du partage des produits, se développe par la liberté et acquiert, dans son épanouissement, des proportions avantageuses pour la fortune des paysans, pour la puissance de l'État et pour la sécurité des propriétaires. La grande culture, abandonnant la servage, aspire à la domination de la nature inerte par la puissance de la science et par le secours des machines, qui remplacent les bras des serfs, nous fait assister chaque jour à de nouveaux miracles de production. Ce système de grande culture est mis en pratique dans les belles fermes de tous les grands propriétaires de l'Angleterre, de la France et de l'Allemagne.

Ce n'est pas seulement en Europe que nous admirons l'exploitation de grandes fermes cultivées avec le secours de toutes les inventions modernes, mais aussi, dans l'empire ottoman, le même système de culture existe partout, non pas avec le travail forcé, comme dans les principautés, mais avec le secours de Constantinople et en Asie, comme aux environs de Paris et dans le Beauce, la grande culture, existe dans la glèbe de la féodalité. La grande culture, par ce système, trouve dans la puissance de la science des capitaux et des machines, le moyen des prospérer sans exercer aucune oppression sur les habitants des villages. En appliquant ce système dans les principautés, les boyards, privés du servage, engendré par le travail forcé, se trouveront dans les mêmes conditions et se soumettront aux mêmes principes qui sont aujourd'hui en vigueur chez tous les propriétaires de l'Europe.

Comme sujets de l'empire ottoman, où le travail libre existe partout, les boyards ne peuvent pas réclamer en faveur du servage; car le gouvernement se doit à lui-même de ne pas abandonner quatre millions d'âmes à la merci de cinq ou six mille individus. Le système donc du servage ou du travail forcé ne peut pas être soutenu. Les boyards n'auront qu'à opter entre les moyens de production en usage en Turquie et en Europe, ceux qu'ils pratiquent actuellement sont irrévocablement condamnés par la justice, par la science et par l'expérience.

Le rachat des corvées et, par conséquent, de la terre nécessaire à la subsistance des habitants des principautés est l'amélioration la plus importante par laquelle ils deviendront les cultivateurs libres et dévoués à la patrie. La Russie, lors de l'introduction du règlement organique, a donné l'exemple d'un commencement d'émancipation des serfs. De la même manière que cette puissance a décidé les boyards à abandonner, moyennant rachat, les droits qu'ils exerçaient sur les habitants nommés *scutelnici*, toutes les puissances réunies en faveur de ces pays ne devront-elles pas étendre cette même émancipation à tous les autres serfs? L'abolition du servage par le rachat des corvées sera le plus beau monument que les puissances élèveront à la mémoire de ceux qui ont versé leur sang pour la cause du progrès et de la civilisation.

ANEXA A PATRA

Besarabia

Monografia despre *Besarabia* (Pagina 28 și urm.) arată întâiu originea „coloniștilor numiți venitici, bejănari din Turcia“, care alcătuiesc 83 de sate, administrate, cași restul pânăla 1500, aflătoare în patru gubernii, de un comitet central așezat în Odesa. Cele 83 de sate din ocoalele: Ismail, Valea-de-jos, Cahulo-Prut și Compatul, în urma tratatului de Paris, s'au împărțit; Moldova luă: din oc. Ismail 10, din oc. Valea 9, din oc. Compat 1 (Congazu) și tot oc. Cahulo-Prut; 40 de sate s'au dat Moldovei și 43 au rămas Rusiei.

Cele 40 de sate s'au împărțit în 2 ocoale: Cahulo-Prut (19) și Ismail (21); acestea sunt despărțite de lacul Ialpug.

În satele acestea nu locuiau numai străini, ci și Moldoveni, aflați acolo la 1812, cărora li s'au dat aceleași privilegii.

Pământul eră de 250.000 desetine: ogoare, fânațe și imașe; în 5 sate și pădure naturală (Brânza, Vălenii, Slobozia, Cașlița, Giurgiulești). Dar supt ocârmuirea rusească *fiecare sat a semănat de fiecare familie câte $\frac{1}{2}$ și pânăla o desetină de pădure*, din fel de fel de copaci, precumpănind însă salcîmul.

Astăzi ne minunăm de starea satelor. Meritul este al generalului Iuzof care le-a administrat dela 1818 pânăla 1844 și căruia populația i-a ridicat, la 1846, un monument: o biserică în care i-au așezat oasele, ducându-le dela Odesa, cu mare paradă.

Organizarea coloniilor Iuzof a tipărit-o (1821) într'o „filadă“ bulgară-română, (Dela 1821 pânăla 1830 limba domnitoare în colonii a fost cea română; la 1830 se aduse limba rusească).

I. Ionescu reproduce apoi toată filada despre datoriile pricazurilor (primăriilor) și locuitorilor. Filada cuprindeă cauzele înălțării coloniilor; reproducerea lor trebuiă să fie o pildă pentru viața

sănătoasă din sate: bisericească, morală, juridică, igienică, etc. etc. Firește vieaja *economică* este regulată mai amănunțit.

Instrucțiunile lui Iuzof au avut mare efect; „au produs astfel de însemnate rezultate, cât nu se satură privitorii minunându-se de înflorirea, înstărirea și fericirea acestor oameni“.

I. Ionescu cercetează apoi *Pământul coloniilor*, (Pag. 75 și urm.) în 40 de sate 242, 247 desetine. „*Acest pământ nu este proprietate personală*; niciun colonist n'are voie de a vinde partea de pământ ce i s'au dat spre a se hrăni el și urmașii săi. Colonistul are voie de a dispune numai de averea sa; are voie de a-și cumpăra proprietate dela fețele particulare. *Pământul dară colonial este dat în obșteasca stăpânire a satelor*. Fiecare sat are *planul* pământului, cu hotarele ce are a stăpâni. La început s'a dat de fiecare familie câte 50 de desetine de pământ, cu imașuri, sărături și toate celelalte locuri sterpe. După aceea mai venind încă și alți noi bejănari, li s'au dat și acestora câte 15 desetine, *luate dela acei ce aveau câte 50*, încât mulți din aceștia nu mai sunt astăzi agricoli, neavând pământuri de hrană. La câteva sate populația a sporit atâta încât astăzi nu au pământ cu indestulare pentru hrana lor, cum îi satul *Impușila*. Aceștia năimesc pământ dela alte colonii, *Nice satele nu au voie de a vinde pământul însușit lor*. Așadar pământul coloniilor este proprietatea țării, coloniștii îl stăpânesc condițional, și pentru folosul ce capătă din lucrarea lui sunt datori a plăti câte 22 capeice pe desetină, pe care dregătoriile sătești le împlinesc pe tot anul dela fieștecare familie, pentru câtimea de pământ ce i s'au însușit la împărțeală. Stăpânirea are drept de a alungă pe coloniști și colonistul are dreptul de a se duce și când se va duce este dator a plăti dare pe 3 ani din capitalul câștigat în Rusia cât, după cugetul lui și al nacialnicilor satului se va arătă. Casele, livezile și alte lucruri nemîșcătoare, făcute pe pământ, rămân ale statului, ale proprietariului pământului“.

Linia de hotar între Rusia și Moldova au lăsat în Rusia o parte din colonii; cele rămase Moldovei, cu o rectificare, aveau în total 230.135 desetine, după care se incasă 22 capeice de desetină, deci 50629 ruble sau 16878 galbini.

La p. 75 I. Ionescu dă și un tablou de întinderea pământului în fiecare comună a celor două ocoale: Ismail și Cahulo-Prut

În continuare, p. 90 și 103, autorul adaugă câteva însemnări asupra satelor; însemnările sunt istorice și etnografice. Aceste observări, care sfârșesc cu o idee privitoare la *politica minorităților*, le reproduc complet:

Satele din coloniile Moldovei în Basarabia

Pe întinderea pământului colonial mărginită de valul lui Traian despre Cahul; de Prut, de Dunărea despre Turcia; de domeniile statului și a târgurilor despre mare și de noul hotar, între Rosia și Moldova, despre cealaltă parte, se află *patruzeci* de sate.

Aceste sate, deși sunt coloniale, deși se numără a coloniștilor bulgari, nu sânt toate nice înființate de bejănarii veniți de peste Dunăre, nice lăcuite de Bulgari.

Înființarea multor din aceste sate au fost făcută de vechii băștinași ai țării, cari și lăcuiau în ele când au venit emigrații bulgari, precum lăcuiesc și astăzi. Românii au dat satelor în cari lăcuiesc numirile moldovenești ce le poartă și astăzi: *Satu-nou, Vălenii, Cășlița, Brânza, Colibașii, Giurgiuștii, Vâlcăneștii, Barta, Frecățâii, Babilu, Fântâna Zânilor* și altele sânt lăcuite și astăzi de vechii lăcuitori ai Moldovei cari le-au înființat. Satele lăcuite de Bulgari, de Arnăuți și de alți emigrați poartă numiri mai mult turcești și tătărăști, decât bulgărești. Bolgradu singur are numire bulgărească, cu toate că și în el se află vreo 340 de familii de Moldoveni. Multe sate, deși nu mai sânt lăcuite de Români, sau că se află în ele prea puțini, totuși poartă și astăzi numiri moldovenești, cumu-i de pildă: *Cișme-văruiță, Trainul, Tabacul, Banova*. În sfârșit sânt și sate ce poartă numiri străine, cu toate că sânt lăcuite de Moldoveni, cumu-s: Anadolca, Hagi-Abdulah, Cartalu, Epdec-burnu, Dobrchioi, Exhipolos.

Pe siliștile pustiite dintre salele vechilor băștinași ai Moldovei s'au așăzat bejănarii ce au venit în țeară, cari s'au intercalat, ca niște musafiri, printre vechii lăcuitori ai țerii. Cu toate aceste amalgamuri, se găsesc și astăzi sate vechi lăcuite numai de Moldoveni, cumu-i de pildă: *Vălenii, Cășlița, Brânza, Colibașii, Frecățâii, Satu-nou, Slobozia, Barta* și altele. Astăzi, într'un număr de patruzeci de sate numite colonii bulgare, se găsesc 21 în care se află Moldovenii.

Satele cele noue sânt croite pe linie. Așezarea lor nu înfă-

țoșează toate condițiile de apărare în contra elementelor, a frigului cași a căldurei, toate condițiile de sănătate și de îndemănare în traiul vieții, după cum se găsesc aceste toate unite la satele cele vechi, unde părul cel alb și venerabil al bătrânilor mărturisăște, prin îndelungată viațuire, bunătatea condițiilor în care s'au așezat. Multe din aceste sate nouă sânt espuse la toate contrarietățile de așezare; ba încă câteva sânt lipsite până și de apa trebuitoare oamenilor și vitelor.

Spre a mulțami asprimea vânturilor, a gerurilor și a arșițelor, spre a solicită eșirea isvoarelor și a îndămănarilor plugăriei, s'au întrebuițat plantarea aleiurilor, sădirea pomilor și mai ales sămănarea pădurilor artificiale. Acestea au format un obiect însemnat de îngrijire a dregătoriiilor fiecărui sat. Numai satele pe ale căror pământuri se află păduri naturale au fost scutite de sămănarea pădurilor. Sânt acele din regiunea Prutului, unde pădurile, ca o avere a statului, au fost păzite și apărate cu toată băgarea de seamă ce are cinevă de un capital așa de important cum e acesta.

În fiecare sat ulițele sânt largi și drepte, casele sânt făcute după vechea arhitectură țărească, adecă: păreții de nuele și vălătuci, acoperemintele de paie și stuh, ferestrele mici și ogrăzile cu șanțuri, unde nu este îndemănare de nuele sau peatră. Numai casele obștești, acea a dregătoriiilor sătești, a scoalei, se deosăbesc prin o durare mai solidă și prin fereste mai mari.

Fiecare sat păstrează în canțelaria sătească, pe lângă harta țerii, și planul satului, după care toți sătenii sânt datori a se conformă. Afară de plan și de linie nimene nu are voie a dură casă.

La intrarea și eșirea din fiecare sat se află un stâlp arătător de numele satului, de numărul lăcuiitorilor și de feluritele depărțări dela sat pânăla puncturile cele mai însemnate.

Lângă fiecare sat se află câte o zidire măreață, în alăturare cu celelante în cari locuesc oamenii, o zidire care, în multe sate, este tot atâta de solidă cași biserica din mijlocul satului. Asta este magazinul de rezervă asupra cărui o înadinsă părintească privighiare și îngrijire au fost esersată.

În fiecare sat se află încă o bină făcută cu cheltueala obștei, care este bine văzută de toți lăcuiitorii; nu pentru că doară crășma ar fi, precum și este pe aiurea, un mijloc de veselie, doară

în colonii ea este și de folos, fiindcă venitul tuturor crâșmelor, care se suie la 30.198 ruble pe an, este a sătenilor și se întrebuințează în ușurarea cheltuielilor și a dărilor obștești.

În năuntrul caselor, cași în afară, se respirează un aer de mulțămire cu soarta sa, de îndămnatică viețuire și de fericire, care arată o societate de oameni muncitori, cumpătați, iubitori de pace și bună rânduială și gata a purta cu bucurie toate sarcinile cerute de interesul public al țerii.

Satele aceste au în prajmeteile lor vii numeroase, în locuri romantice, cu livezi de tot felul de poame; între pomi însă, în unele sate, se văd o mulțime mare de aguzi, cari sate se aplică la creșterea gândacilor de mătăasă și la tragerea burangicului.

La două colonii, Belgrad și Agi-Abdulah sânt și grădini publice, ce slujesc ca niște răsadnice pentru prăsirea și respândirea arborilor forestieri și fructieri.

Insemnări asupra satelor din colonii

1. *Satul nou*. Este înființat de Moldoveni încă dela începutul veacului al 18-lea.

2. *Cișmechioiu*. Înființat de Bulgari la 1812, cari, lăcuind printre Moldoveni, au luat toate datinele și deprinderile vechilor locuitori ai țerei.

3. *Văleni*. Sat vechiu moldovinesc, locuit numai de Români, într'una din cele mai desfătătoare văi depe malul Prutului.

4. *Anadolca*. Locuit cea mai mare parte de vechii locuitori ai Moldovei; se află aproape de Reni.

5. *Slobozia*. Sat vechiu moldovinesc, care la 1819 au intrat între colonii.

6. *Kișlița*. Sat vechiu moldovinesc, însemnat în cele mai vechi hărți ale Moldovei; s'au supus dregătoriei coloniale la 1812.

7. *Brânza*. Sat vechiu moldovinesc, aflătoriu pe malul Prutului.

8. *Colibașu*. Numele acestui sat se trage dela cuvântul românesc *colibă*, pentrucă vechii locuitori moldoveni, locuind în colibi, se numiau colibași. În biserica acestui sat se găsesc cărți vechi românești.

9. *Giurgiuleştii*. Acest sat este înființat la 1816 de către locuitorii români veniți din cetatea Giurguiului.

10. *Etulia*. Sat vechiu ce s'au pustiat in 1818 și în a cărui vatră au venit, la 1813, Bulgari de peste Dunărea.

11. *Curcii*. Numele acestui sat vine de la cuvântul turcesc *curcă*, care însemnează unirea șesurilor; s'au locuit de către Bulgari la 1813.

12. *Vâlcăneștii*. Acest sat este înființat de cătră patru frați Vâlcănești, pela sfârșitul veacului al 17-lea.

13. *Agi-Abdulak*. Acest sat este înființat de Moldoveni la sfârșitul anului 1804.

14. *Împușita*. Sat înființat de cătră Bulgarii veniți de peste Dunărea.

15. *Bolboca*. Acest sat, la 1814, s'au locuit de cătră Bulgarii veniți de peste Dunărea.

16. *Barta*. Au luat acest sat nume dela cuvântul românesc *bardă*; se află situat pe gârla numită *Bărdița*.

17. *Cartalu*. Sat vechiu moldovinesc, înființat încă din veacul al 16-lea; nu departe de aice s'au găsit, la 1846, jețul de marmoră cu inscripții latinești și grecești, ce s'au depus la museul din Odesa.

18. *Caragaci*. Sat vechiu purtând acest nume turcesc ce însemnează *lemn negru*.

19. *Frecăței*. Sat vechiu moldovinesc, în Bugeac, pe malul Ialpagului; acest sat împreună cu multe altele au trecut sub dreghătorie coloniilor la 1819.

20. *Tabacu*. Sat foarte vechiu moldovinesc, lăcuit de vechii locuitori ai țerei, printre cari apoi au venit de s'au așezat și Bulgarii.

21. *Bolgradul*. Așa numit întru aducerea aminte a nașiei Bulgarilor, în puterea ucazului împărătesc din 29 Dec. 1819.

22. *Çișme-varuită*. Acest sat are o çișme cu apă minerală, de unde și-au luat și numele.

23. *Babele*. Locuit de Moldoveni la 1812.

24. *Cairaclia*. S'au locuit de Bulgari la 1822.

25. *Dermendere*. Inființat de Mafo-Rusieni.

26. *Taşbunari*. Inființat colonie la 1814 cu venirea bejenarilor Bulgari.

27. *Erdec-Burnu*. Acest sat, înființat de Tatarii Nogai, s'au locuit de Moldoveni la 1814.

28. *Doluchioi*. Acest sat ce poartă nume turcesc este locuit de Bulgari și de Moldoveni.

29. *Fântâna-Zinilor*. Sat vechiu românesc, în care la 1830, au venit să împreună-locuească și 50 de familii Malo-Rosieni.

30. *Staro-Traian*. Locuit de Bulgari la 1819.

31. *Banova*. Înființat de bejenarii emigrați din cetatea Ismail.

32. *Enichioi*. Înființat de Bulgari la 1819.

33. *Șerecli-chitae*. Înființat de Bulgari la 1819.

34. *Nova-Procovca*. Veche colonie așezată aproape de valul lui Traian.

35. *Eschipolos*. Înființat de Moldoveni la 1835.

36. *Tropoclu*. Înființat de Bulgari la 1830.

37. *Novo-Garagaci*. Înființat de Bulgari la 1830.

38. *Vaisal*. În această colonie se află 48 de familii Țigani colonizați la 1830.

39. *Caracurtu*. Înființat de Arnăuți fugiți din Turcia de la 1808 până la 1811.

40. *Congazu*. S'au înființat de Bulgarii bejenari la 1813, în regiunea Bugeagului de sus.

Etnografia coloniilor.

În aceste patruzeci de sate se află neamurile următoare: Vechii locuitori ai Moldovei, Români; veniții de peste Dunăre, Bulgari; bejănarli Greci; nomazii Țigani; emigrații Arnăuți; coloniștii Malo-Rosieni. Toți acești oameni vorbesc feluritele lor limbi naționale; însă, se bagă de seamă că toți cei veniți de peste Dunărea se înțeleg între sine prin limba turcească, care este vorbită îndeobște în colonii, mai ales de partea cea mai numeroasă a bejănarilor, adică de cătră Bulgari.

Moldovenii, însă, nu numai între sine, dară și cu ceilalți venetici vorbesc limba română. Moldovenii, departe de a învăța limbele neamurilor ce au năvălit în țeara lor, i-au făcut pe aceștia de a învăța limba lor. Așa la Cișmechioi, Anadolca, Giurgiuilești; Etulia, Curci, Vâlcănești, Impușita, Bolboca, Barta, Cartal și la multe alte sate, bejănarlii știu și vorbesc românește. Simțimântu național, care se arată prin limbă, s'au trezit și ținut mai mult între Moldoveni, cari chiar și până astăzi au păstrat limba lor națională până și prin biserici. Bulgarii, însă, au primit în bise-

ricele lor, cu mare ferbințea, limba rusască în locul acelei grecești care domniă în bisericile din țeara din care au venit. Până la 1830 înșiși Rușii, în canțelarii, au fost nevoiți a vorbi și a scrie oamenilor în limba română. Dela acest an limba nației domnitoare au fost introdusă în biserică, în școli și în canțelariile satești.

Dragostea de limba națională este adânc răsădită în inima fiecărui om; această dragoste cu atât mai mult se înteește, cu cât pedicile disvălirei ei sânt mai mari. În ziua când se rădică aceste pedici, fiecare naționalitate, scăpând de împilarea ce-i asupriă, se bucură. Această bucurie au simțit-o și Moldovenii, când au auzit pe dragătorii lor vorbindu-le limba lor națională. Cu această bucurie nu s'au făcut nicio întristare celorlalte neamuri.

Fiecare și mai ales Bulgarii au fost cei mai dintâi cari au manifestat dorința de a-și învăța și de a-și vorbi limba lor națională.

Moldovenii, în sfaturile lor satești, cu toate că sânt astăzi nația domnitoare în țeara lor, n'au rădicat pretenția nice de a-și impune limba lor altora, nici de a preface naționalitățile. *Pe principul moral* răzământu-se: că ceea ce ție nu-ți place, altui nu face, Moldovenii au trimis dascălii români în satele moldovinești, lăsând pe dascălii, pe preuții bulgari liberi de a face și ei ca dânsii pentru desvălirea limbei lor naționale sau de a continua regimul supt care au fost mai înainte.

Numirea de colonii bulgare ar fi dreaptă și adevărată, când familiile ce alcătuesc aceste colonii ar fi toate din naționalitatea bulgară. Studia entnografică a coloniilor, deși făcută într'un timp când încă toți câți sânt Moldoveni nu cutează a-și mărturisii adevărata lor naționalitate, totuși au găsit în ele 2601 familii române. Studia etnografică descoperi un număr foarte însemnat de familii ce vorbesc românește. Aceste doué rezultate sânt destul de puternice, ca să ne îndemne de a nu minți numind Bulgari pe acei ce sânt adevărat Moldoveni. Dacă este condamnabilă usurparea, ori din care parte ar veni, apoi nice Bulgarii, cu toate că ei astăzi, supt nume de colonii bulgărești, numesc și pe Moldoveni Bulgari, nu trebuie să se numească Moldoveni, Bulgarul trebuie să fie aceea ce este făcut din fire, adecă Bulgar, după cum Turcul este Turc, după cum și Moldovanul este Moldovan; fiindcă, după cum se zice, sângele apă nu se face. De aceea dreptul

cuvânt cere ca nice unii, nice alții să nu se încerce a călca cercul naționalității altora; și fiind cu toții coloniști, vrând nevrând, vor purta-numele de colonii: și fiind cu toții în țeara Moldovei, nu se pot numi altmintrelea decât colonii ale Moldovei.

I. I.

(Ion Ionescu).

P.S.—I. Tabela statistică: Ocolul *Ismail* (21 sate) avea: *Moldoveni* 788, *Bulgari* 2595, *Arnăuți* 186, *Malorosieni* 130, *Țigani* 50, *Greci* 60: Total: 3802.

Ocolul *Cahulo-Prut* avea: *Moldoveni* 1813, *Bulgari* 1025, *Malorosieni* 15 *Greci* 13. Total: 2866

În *amândouă ocoalele*: *Moldoveni* 2601, *Bulgari* 3620, *Arnăuți* 186, *Malorosieni* 145, *Țigani* 50, *Greci* 73. Total: 6668.

II. În alt articol, p. 124 — 125, se dă statistica dela 18 Ianuarie 1857. Erau suflete 47041. La 1850 fuseseră 43991. La predarea coloniilor către Moldova erau cele 47041 de suflete!

III. În alt articol se dau cifrele de venituri și cheltueli (p. 137—140). În anul 1857 venitul celor 40 de sate a fost de 44904 ruble. Dar cu capitalul disponibil în casele satești și cu rămășițele de incasat încă, eră de: 136 838 ruble. În 1857 satele aveau un buget de cheltueli: 29464 ruble; pânăla 44904 mai erau 15439, care se adaogară *prisoaselor* din anii trecuți; astfel ca, la începutul anului 1858, în casele satești se aflau, ca prisoase, 107374 ruble.

Iată — pildă!

ANEXA A CINCEA

Contra lui Grigorie A. Ghica Voevod

Păreră I. S. Grigorie A. Ghica Voevod

La protocolul dispozițiilor concertate în Constantinopole, la 11 Februarie 1856, de miniștrii Înaltei Porți și reprezentanții Franței, Angliei și Austriei, Înălțimea Sa Domnul stăpânitoriu al Moldovei, Grigorie Ghica Voevod au făcut băgările sale de samă, pe care le-au supus puterilor Europei ocupate atunci cu organizarea de dat Principatelor dunărene.

Între cele 30 de articole din protocolul mai sus citat se află unul privitoriu pe țerani, a căroră soartă se plănuia a se îmbunătăți în chipul următoriu: „*Art. 17. Relațiile între proprietari și țerani se vor regulă într'un chip drept și cât se va putea prin învoeală. Beilicurile și șerbiile personale, ce mai există încă, fie sub orice numire, se vor declara de rescumpărabile prin o lege specială, care se va decretă și execută cel mult până într'un an, așa încât cu totul să înceteze până într'un scurt timp*”.

La acest proiect de îmbunătățire a soartei țeranilor, Grigore Ghica Voevod face întimpinările următoare:

„Legislația actuală au așezat relațiile între proprietari și țerani. Ea au lămurit tot aceea ce vechea legislație avea ascuns, pentru a lăsa cât s'ar putea mai puțin loc silniciei. Ea au desființat dijma care da o idee de șerbire și vasalitate. Ea au desființat îndatorirea de a face fără plată coșările, lucru care adese ținea patru săptămâni. Nu-i numai atâta, regimete cel vechiu prin care țeranul eră îndătorit clăcei s'au desființat de mult. Regulamentul organic au ușurat mult starea țeranilor apropiind datoriile de drepturile ce au; și legiuirea din 1850, sfârșită prin un hatiserif (autograf al Sultanului), au cumpănit drepturile și îndatoririle ambelor părți într'un chip a lăsa o mare parte în folosul țeranilor.

„După legea aceasta, fiecare țeran are partea lui hotărîtă de arătură, de fânaț și de pășune. În adevăr, el nu-i proprietariu asupra acestora; însă are dreptul de a se folosi de rodirile lor. El nu poate înstrăina acest pământ; dar și proprietariul nu poate nici a-l lua, nici de a-l schimba după placul seu.

„Lucrul țeranului se analogisește după prețul de mijloc al pământului de care el se folosește. Acolo unde pământul trebuincios nu-i de ajuns pentru a îndeplini partea hotărîtă a fiecăruia țeran, el se împarte în trei părți, dintre care două sunt ale țeranilor și a treia a proprietarului; în acest cas scade și lucrul în proporție.

„Afară de aceasta fiecare țeran are pentru locuința lui o îngrăditură de 360 stânjeni cuadrați pe care-i lucrează precum vroeste.

„El este slobod de a lăsa pământul cu oareșicare condiție de o mică însemnătate; și poate vinde viile și livezile ce ar sădi pe el. Luând bine seama țeranul nu face clacă ci plătește prin lucru chiria pământului ce lucrează.

„Acesta-i regimel de față. Se poate ca la punerea lui în lucrare să fie oareșicare abusuri; dară așa-i soarta tuturor legilor. Oricum o fi, aceasta-i un progres; și chiar țeranului se dă mari foloase.

„Se cade oare a ne atinge de astfeliu de condiții? E oare de folos țeranului de a schimba soarta lui de usufructier (care se folosește de roduri) sau de posesor, cu acea de proprietariu?

„Nu-i de trebuință a arăta aici smintelile ce ar pricinui o astfeliu de modificare într'un șir mai mult sau mai puțin lung de ani în lucrarea agriculturii, singura industrie din țeară, și pagurile enorme ce ar naște din aceasta în averea particularilor și în bogăția obștească? Aice trebuie să luăm bine seama dacă soarta țeranului se va îmbunătăți prin acest chip. Da, mai întâiu, care va fi chipul de rescumpărare în această lege specială, care, după art. 17, va trebui a fi pusă în lucrare înainte de un an? În aceasta se întimpină greutatea chiar dintâiu, Țeranul va trebui el să plătească deodată capitalul pentru toate? Asta nu se poate nicidecum. Sau să plătească dobânda pe fiecare an, fără a fi datoriu cu capitalul? Să zicem chiar că i se va da degeaba pământul ce-l lucrează acum; în puțini ani țeranul proprietariu va trebui să îm-

părtească partea sa, spre a o da copiilor sei; sau, suferind consecințele greșelilor sale, sau a pagubilor neprevăzute, el o va vinde și va rămâne atât el cât și familia lui lipsită de toate mijloacele de viață. Proprietariul, care va fi cumpărătorul, nu va fi mai mult îndatorit de a-i da un alt pământ, precum, după legislația de astăzi, el este îndatorit de a nu da fiecăruia însurățul, chiar de ar fi și mai mulți într'o singură familie, câte o parte de pământ. Atunci ei ar păți tot aceea ce au pățit și răzășii, acești vechi proprietari ai pământului Moldovei, siliți fiind de a îmbucăți nemărginit pământurile lor, nu lasă clironomie la copii decât niște procesuri nedescurbabile. Dărâmați prin neconținutele gâlcevi, ei nu gândesc decât a vinde părțile lor prin care s'au mărit proprietățile cele mari; neavând, în acest chip, proprietatea, ei au venit dela sine a se așeza supt legiurea de față și a plăti prin lucru pământul ce-l lucrează.

„Trebuie încă să adăogim la observațiile precedente încă una, adevărată: că neapăratul rezultat al tulburării ce ar produce, în agricultură, modificările proiectate, ar fi că lucrarea pământului ar scădea mult; rodul lui ar fi de abia de ajuns pentru consumația lăuntrică, și poate țerile care ieu produse din hambarile Moldovei ar suferi și ele din pricina noiei stări a lucrurilor“.

1) *S'au trecut timpurile acele când gloatele de oameni, cași niște turme de dobitoace, erau exploatare de Domn și de păstorii lor. Lumea creștină știe că păstorii cel bun sufletul seu pune pentru turmă. Iară cuvintele de sus, a unui Domn Stăpânitorii în Moldova, arată curat că păstorii nostru pune toate puterile sale, nu pentru apărarea turmei, ci pentru apărarea acelor ce o spârceiesc.*

Plângerile țeranilor s'au auzit până în înaltul cerului. Părintele luminilor au poroncit puternicilor pământului de a cercetă pricina dintre boerii și țeranii noștri și de a da fiecăruie după faptele sale. De o parte, dară, Domnul cu boerii țerei; și de alta gloata locuitorilor se înfățișază înainte, la giudecata lumii. S'au auzit, cu toată îngădueala, cuvintele boierilor espuse prin rostul Domnitorului Grigore Ghica Voevod *Ertat va fi și noă de a face întimpinările din partea mulțimeii țeranilor, carii au și fost che-*

1) Acum continuă I. Ionescu...

mați de puterile Europei în *divanul ad-hoc*, unde au spus și ei durerile și dorințele lor. Așadară memoarul reposesatului Grigorie A, Ghica Vpevod n'au isbuțit a încredința cabinetele Europei că țeranii, așa cum sunt astăzi, sunt fericiți și nu mai este de făcut nimica, de oarece puterile Europei, după ce au ascultat și spusele țeranilor, au decretat solemn o sentinție osânditoare așezământului astăzi în vigoare; căci ce altă însemnează aceste cuvinte din art. 46 al actului constitutiv: „și se va proceda fără întârziere la revizia legii“ care regulează relațiile proprietarilor de pământ cu cultivatorii, cu scop de a îmbunătăți soarta țeranilor? Nimic altă fără numai că țeranii au dobândit dreptate dela areopagiul european!

Punerea în lucrare a acestei dreptăți, fiind lăsată a se face de către chiar acei cari s'au dat remași în judecată, poate să nu răspundă la dorința nici a puterilor, nici a mulțimei locuitorilor țerei. Aceștia poate să fie iarăși nevoiți de a căuta a face ca să se mai audă încă odată durerile lor tânguiri și cu sgomotul boierilor lor să chieме sollicitudinea Europei spre a interveni și a aduce dreptatea și liniștea între noi. Spre a evita această extremă desnădăjduire și tulburare, socotim de cea mai sfântă a noastră datorie de a nu încetă să aducem convicția în miștea acelor în a cărora mână este astăzi dată puterea de a opri, prin reforme cumpănite și înțelepte, să nu cadă poporul în escesurile desnădăjduirii și a turbatei resbușări.

Dacă dijma dă o idee de șerbie și de vasalitate, după cum afirmă ultimul domnitoriu reglementar Grigorie Ghica Voevod, apoi prin prefacerea dijmei în alt lucru, cerut dela țerani, desființatu-s'au șerbia? Cu prefacerea dijmei dintr'un venit nehotărât și supus la toate întâmplările de pierdere ce însoțesc lucrările pământului, într'un venit hotărât și cu mult mai mare decât ăcel al însuși dijmei, defectuositățile așezământului din 1851, astăzi în vigoare, s'au făcut mai mari și mai oneroase decât acele a reglementului organic din 1831, pretinsa îmbunătățire făcută este în faptă una din cele mai nedrepte și mai strigătoare înreutățiri.

Dacă regimurile vechiu al clăcei, care arată împreună cu dijma regimurile feudalității, s'ar fi fost în adevăr desființat, după cum pretinde Voevodul Grigorie Ghica, apoi de ce mai lucrează țeranii boierescul? Zilele de lucru nu numai sunt păstrate în așezământul

astăzi în vigoare, ba încă sunt păstrate așa cum sunt determinate în regulament. Nu s'au desființat nimica. Numele, ce e drept, s'au schimbat; dar în faptă lucrul datoriiilor nu numai nu s'a ușurat, ci mai mult s'au îngreuiat. Dacă regulamentul organic s'ar fi ușurat în așezământul din 1851, n'ar fi venit deputația țăranilor în Adunare consultativă, să zică, în ziua meaza mare și în fața lumii, că li s'au impus de silă și cu baionetile rosești.

Grigorie A. Ghica Voevod, explicând principiurile așezământului din 1851, elaborat în domnia sa, ajunge la încheierea că „luând bine sama, țăranul nu face clacă, ci plătește, prin lucru, chiria pământului ce lucrează“. Scopul pentru care au contat a fugi de clacă și de dijmă, este îndestul de viderat în însuși esenția lucrului; fiindcă, în loc să iasă la iveală chiria, din toate cele ce espune ese tot rânduelile feudalității, dresă și întocmite în regulament mai dihai decât ce nu erau la seniorii feudali din viacul de mijloc. Nicăirea seniorii feudali nu cereau dela țăranii a lucră într'o zi nici mai înainte, nici după asfințitul soarelui. La noi, însă, după cum au zis-o deputații țăranilor, zisa aceasta, lăsată de Dumnezeu, s'au mărit prin hotărârea anume a cătimei de lucru ce trebuie să se facă într'o zi și care lucru — nu se face nici în trei zile. Precum dela clăca nehotarătă (*corvée à merci*) împărații în celelalte țeri, au oprit pe seniori de a lua mai mult decât douăsprezece corvele (zile de boieresc) pe an, asemenea și noi, în loc să mergem pe această cale de ușurare a țăranului, am apucat tocmai pe cea anapoda; și în loc de 12 zile am luat și luăm dela țăranii 65 de zile pe an! La noi aceste 12 zile de pont, de trei ori mai mari decât zilele făcute de Dumnezeu, deși sunt hotărâte precum erau și la seniorii feudali, cari nu luau mai mult decât trei într'o lună și nu luau mai mul decât una într'o săptămână, la noi se țin delaolaltă: Din prășilă dau în seceră, din seceră în coasă, așa cât până nu se isprăvește lucrul boierului, țăranii n'au voie și nici nu pot să-și caute de lucrul lor. De aceea popușoi țerehești remân înnecați în buruene, semănăturile albe se scutură, fânul se arde de arșiță; și în loc să-și facă țăranii fânul în postul Sâmb-Petrului, și-l fac toamna, nu din iarbă verde, ci din cea uscată și otavă. Clacă, dară, este și la noi și clacă atâta de silită și atâta de determinată, cât țăranului nu-i rămâne timp de a-și căuta de ogorul seu. Și așa, după ce dă în

bot, lucrând de boieresc, este și calomiat cu nerușinare de „leneș“. Vita, că este vită, și tot dobândește timp de repaos; iară dela țeran ar voi să ceară, acei ce-l calomniază că este leneș, de a nu mai obosi niciodată. Flămând, gol și schingiuit de dări și de belicuri, după ce umple casele boierești cu aur și cu argint, după ce umple și visteria țerii cu bani, apoi lui, ne-mai-remându-i nimic, i se zice chiar de Domnitorul țerii, de Grigorie Ghica Voevod, că n'are nimic, pentru că este leneș. Și apoi cutează a mai pune întrebare, dacă ar fi bine și de folos de a se schimba țeranul din clăcaș sau puntaș în proprietariu!

Curioasă întrebare, pusă într'un memoar adresat puterilor Europei de către un Domnitoriu al Moldovei, cum eră Grigorie Ghica Voevod! *Auzitu-s-au undevă să se fi zis, decât numai la noi și în analile noastre, că este mai de folos pentru țeran, să lucreze în ogorul boierului, decât în ogorul seu?* Domnul și boerii noștri voesc să ne încredințază că este mai de folos pentru un țeran să plătească chirie pe casa în care șade, pe pământul pe care se hrănește, decât să-și cumpere și el casă de veci și pământul de veci? Cu un cuvânt, Domnitoriul cu boierii țerei zic țeranilor, că este mai de folos pentru dânșii să fie slugi, iobagi și clăcași, decât stăpâni, neatârnați și liberi! Această singură arată curat starea de miserie și de dobitocie în care au dus pe țerani stăpânii terieni. Când tot omul carele este om aspiră la a ajunge să fie și el stăpân măcar pe ogorul seu, numai țeranul Moldovei așa au fost de bine cârmuit cât nici să nu poată pricepe că trebuie să-și scuture trențile după dânsul și să fie și el odată proprietariu pe brațul și pe ogorul seu.

Voevodul Grigorie Ghica, după ce combate că n'ar fi cu ușurință de a se putea răscumpărarea boerescului, apoi merge până acolo de zice că chiar de s'ar da țeranilor degeaba pământurile totuși are să fie rău de dânșii. Aice ne lipsesc cu totul cuvintele respectuoase cu care am trebui să relevăm această aberație a minței. Dar fiindcă aduce în apărarea acestei rătăcirii pilda răzașil r din țeară, nu putem să nu zicem și acum aceea ce avem de gând să desvălim mai târziu în toată golătatea ei. Nu au fost în lume o proprietate mai puțin respectată și mai cu statornicie ruinită de boieri decât proprietatea rezășască dela noi. Și dacă disoluția pusă de boieri în această proprietate există poate și mai crudă decât

ce nu au arătat un Domnitoriu al Țerei, aceasta nu împrumutându-se pe nimene de a crede că va rămâne nerespectată și neorganizată și în viitorime. Prin urmare, de la existența unei abusive lucrări între rezăși, nu urmează a se pildui împrumutarea țăranilor. Din contra, din experiența desvălită în practică se vor folosi legiuitorii de a încungiura cu toate garanțiile cerute de dreptul cuvânt ținerea și respectarea proprietății țerenești. La proprietatea rezășască se pot aplica, dintr'o zi până într'alta, principiurile ce o pot păstra și înflori; atunci din o pildă agiutătoare în contra împrumutării țăranilor vom avea argumentul cel mai puternic, pe care astăzi îl luăm dela proprietatea cea mică organizată în Germania, în Franța și în Belgia.

Cât pentru îndestularea *însurășilor* cu pământ, împrumutarea țăranilor nu atinge întru nimic drepturile *însurășilor*. Și *însurășii* vor urma a fi împrumutați *au fur et a mesure* ce se vor înfățișa și până la acoperirea de două treimi din întinderea moșiei. *La acest hotar se sfârșăște dreptul țăranilor* și mai înainte n'avem dreptul de a merge. De aceea ne mărginim a cere realizarea *rescumpărării boierescului* întrucât este posibilă și întru cât se poate face *cu dreptate* atât pentru țăranii de față, cât și pentru generația viitoare, până cât va ajunge, mărginindu-ne și aice precum ne mărginim și în împărțirea proprietății țerenești și în transacțiile ei. În acest chip nici una din relile urmări, culese dintr'un viitoriu fără probabilitate de a esista vreodată, de cătră Voevodul Grigorie A. Ghica, nu pot să easă din împrumutarea țăranilor.

În sfârșit, resonul cel mai puternic dat de Voevodul Ghica în favorul ținerei așăzământului de boieresc este că o pagubă enormă s'ar naște în averea particularilor și în bogăția obștească, dacă n'or mai fi supuși țăranii la munca silită, și că de se vor împrumuta țăranii, toate țerile carele ieau produse din hambarele Moldovei ar suferi și ele din pricina noiei stări de lucruri. Aceasta însămnează, cu alte cuvinte, că trebuie să ținem pe locuitorii țerei în giurul muncii silită, nu numai pentru interesul proprietarului, dar și pentru acel al speculanților comerciali din țerile streine. La această ultimă și fundamentală considerație redusă, întimpinarea încontra împrumutării țăranilor se reduce dela sine la nimic. În adevăr, de unde ie Domnitoriul țerei principiul că

țeranii Moldovei trebuie să lucreze boieresc, pentruca să aibă de unde a se da pâine țărilor vecine? Lumea este liberă de a cum-pără și de a vinde produse unde găsește, cum poate și unde poate. Țeara noastră n'are contractată nicio obligație cătră nimene de a da produse; și pentru a le da, de a pune pe țeranii noștri la muncă silită. Asemine, pentru a conserva interesele proprietarilor și pentru a asigura ținerea isvorului avuției lor, nu urmează ca țeranii să fie siliți a lucra pentru dâșii. Fiecare trebuie să fie croitoriu de pâine pentru sine; de aceea *proprietarii cată să muncească și ei*, după cum muncesc și țeranii astăzi. Cine nu va munci, de bună samă va sărăci; căci numai prin muncă se înavuțește omul. Până acum s'au înavuțit oamenii și fără să muncească; pentru ținerea acestui sistem de înavuțire nu credem să se mai poată ține mijlocul aflat în munca silită a țeranilor. *O cale nouă* s'au deschis de art. 46 din Convenție, în care nu putem intra de cât prin *libertatea absolută a muncei*. *Însă această libertate cată să fie garantuită în absolutismul ei real prin împroprietărirea, prin desrobirea țeranilor de robia foamei.*

Din acest punct de vedere, celace nu este cu noi, este contra noastră; și acela care este în contra noastră este partisanul declarat al șerbiei poporului și, prin urmare, al peirei neamului românesc; căci din mănținerea boierescului nu poate să resară renașterea și înflorirea Românilor.

(Iulie, 1859).

ANEXA A ŞASEA

Cronica politică ebdomadarie

Bucureşti, 23 Decembrie 1861.

După ce se constată ce adânc înrădăcinat este în pământul nostru separatismul, Ion Ionescu ajunge la separatismul partidului naţional-liberal muntenesc (I. C. Brătianu şi C. A. Rosetti) şi continuă:

Fără de a curăţi inimile noastre de separatismul care este adânc înrădăcinat într'insele, cum vom putea să-l stârpim în cele din afară şi să aducem între noi, în fine, domnia unirei, sămânţa dragostei şi a buneî invoiri celei dintre noi?

Dacă divanul *ad-hoc* din Bucureşti n'a voit să intre în chestiunile de organizare din lăuntru, pe când Divanul *Ad-hoc* din Iaşi înaintă în această dificilă şi importantă cercetare, acum, când din două Adunări s'a făcut una, acum, când Bucureştii a devenit singura capitală a României, acum, când Moldovenii şi Muntenii au să-şi deie mâna şi să lucreze împreună la reorganizarea României, chestiunile de *organisaţiune socială* mai pot fi amânate?

Suntem nevoiţi de cele petrecute, în săptămâna aceasta ¹⁾, în sinul partidului liberal a reduce lucrurile la această simplă întrebare. Le reducem, pentrucă între chestiunile de reorganizare din lăuntru intră şi chestiunea cea mai mare din toate: chestiunea ţeranilor!

O *idee* a âmblat pribegind din minte în minte, în săptămâna trecută, *cântând adepţi: spre a se amână şi a nu se atinge această chestiune.*

Marea calamitate este aceea când oamenii noştri n'au curajul opiniunei lor sau când voesc să âmble pe cărările diplomatice şi ale tacticilor uzitate între două tabere gata a se încăieră

¹⁾ Între 17 şi 24 Decembrie 1861.

la luptă! *Liberalii din Moldova* nu fug de lumina zilei; ei și-au dat pe față ideile lor în această chestiune și toată lumea și mai ales alegătorii lor cunosc astăzi soluțiunea ce i s'a dat. Eată cum o formulează capul partidului liberal din Moldova, d. Mihail Kogălniceanu, în profesiunea sa de credință către Focșăneni:

„Art. 11.—Sânt pentru emanciparea țăranilor prin desăvârșita lor împroprietărire pe pământurile ce au astăzi în stăpânirea lor, aceasta însă cu întreaga și deplina înainte plătită despăgubire a proprietarilor de moșii“.

În fața asestei inscripțiuni depe stindardul partidului liberal din Moldova, adunările urmate în București cu scop de a se înfrăți *deosebitele nuanțe ale partidului liberal* au isbutit a se admite *idea de amânare a soluțiunei de dat chestiunei țăranilor*. Între ceice amână soluțiunea și acei ce o proclamă cu toată tăria unei convicțiuni luminate—ce unire și bună înțelegere se poate întemeia!

Moldovenii aduc un capital mare în unirea țărilor; capitalul soluțiunilor de dat chestiunilor de organizațiune interioară; căci în Divanul *ad hoc* al Moldovei s'au desbătut aceste chestiuni. Ce capital dară aduc și *Muntenii* în unire? Soluțiunea chestiunilor politice? Dar acest capital îl au și *Moldovenii*. Amânarea soluțiunei chestiunilor sociale? Dar amânarea este inactivitate; și *apoi nu s'a făcut unire ca nici în viitor să nu facem nimic*, precum nu am făcut în trecut, pentru binele țării, pentru îmbunătățirea soartei țăranilor.

S'a mai ivit *încă o idee*, în septămâna aceasta, *care ascunde amânarea sub prelungirea* ce ar aduce înființarea *comisiunilor pentru studiul chestiunei țăranilor*. Căile comisiunilor sunt deochiete; și apoi noi n'avem trebuință să imităm pe Rusia sau pe Turcia în materie de comisiuni. Când chestiunea țăranilor s'a desbătut în Divanul *ad-hoc* al Moldovei, din 70 de reprezentanți numai au eșit nouă (9) păreri; oare, câte păreri mai voesc să aibă autorii și propuitorii de comisiuni? Dacă nu sunt destule aceste nouă păreri, mai sunt încă alte 30, discutate și refutate în *Jurnalul (nostru) de agricultură*, afară de vreo 20 emise în Muntenia. De nu sunt destule nici acestea, apoi istoria lumii este de față; consulte-o amatorii de comisiuni și ample-și capul cu păreri cât de multe le-ar plăcea. Cunoștințele economice, politice și soci-

ale nu sunt atât de întinse în poporul nostru cât să putem spera, prin comisiuni, aflarea vreunei noue idee care să fie încă necunoscută sub soare.

Nu suntem pentru comisiuni, pentrucă respingem idea de amânare și pentrucă suntem dispuși a combate pe acei ce n'au curagiul opiniunelor lor, cum și pe acei ce voesc a-și ascunde cugetăciunile lor.¹⁾ Struțul încă-și ascunde capul în năsip, când este urmărit de dușmani; doar ascunzându-și capul, ca să nu vadă pe gonaci și să caute a scăpa de dâșșii, oare nu s'au espus mai mult în mânele lor?

Credem că timpul *tertipurilor* sau al stratagemilor politice¹ a trecut și că fiecare trebuie acum să aibă curagiul opiniunii sale și să spue pe față, înaintea țerei, cum gândește să îmbunătățească soarta țăranilor. Capul liberalilor din Moldova s'a pronunțat în favorul emancipărei și al împrăștiării țăranilor cu despăgubire. *Prônunțe-se dar și capul liberalilor din Muntenia, ca să știe lumea, ca să știe și amicii și inamicii sei ce are de gând să facă cu țăranii? Să le dea numai pușca la spinare? Asta nu e reu; dar, mai înainte de a smulge pe om din sânul familiei sale, se cuvine a-i da mijloace de a nu peri de foame ai sei, pre când el va fi ocupat cu apărarea patriei; și apoi, mai înainte de a cere dela cinevă să apere patria, nu se cuvine oare să i se dea această patrie? Iar patria este — pământul, *le sol, c'est la patrie*, a zis-o marele om de stat al Franței Sully. —*

Da! pământul este patria. Înșuși acei ce știu mai mult la pământ au recunoscut acest mare adevăr și au consămțit *în proiectul de lege rurală* a se împrăști țăranii pe domeniile statului, a se înmulți apărătorii patriei, ai familiei și ai proprietăței. *Voi, însă, liberalilor de aici, de aici din Muntenia, de aici din București, ce ați făcut sau ce aveți de gând să faceți pentru țăranii, pentru apărătorii țării?* Nu cumva v'au mușcat șarpele de inimă, să le impuneți datoria de a se înarmă, fără de a avea și ei dreptul de a se zice că au o patrie, un petic de pământ, pe care să fie datorii să-l apere chiar cu sacrificiul vieței lor? Spuneți, spuneți-ne și nouă, ca să știm ce îmbunătățiri aduceți în soarta țăranilor, spuneți, ca să vă susție sau să vă pără-

¹⁾ Cuvintele *nove idee* și *cugetăciuni* sunt ironii G.B.D.

sească *alegătorii* voștri în cunoștință de cauză. Sunteți *pentru* împroprietărire sau *contra* ei?, pentru împroprietărire *cu* despăgubire sau *fără* despăgubire?, pentru împroprietărirea pânăla două treimi din întinderea moșiei sau numai pe pământurile ce sunt astăzi în stăpânirea țeranilor?, sunteți pentru constituirea proprietății libere și absolute sau pentru aceea condițională, care formează basa regimului feudal și al Regulamentului organic? Sunteți pentru revizuirea relațiunilor reciproce, după cum cere Convențiunea sau pentru rescumpărarea acestora, după cum cer interesele unei societăți, ca a noastră, cu tendințe de a eși din regiunile feudale și a pune temelia prosperității ei pe o proprietate solidă cum este aceea a națiunilor occidentale? *Ziceți* că sunteți cei dela 1848; *dar* aceia și-au mărturisit încă odată credința lor, în public, în Divanul *ad-hoc* al Moldovei, din 1857; și *voi ați rămas nemărturisiți* după a voastră intrare în țeară. Dacă ați ramas cu statornicie credincioși articolului 13 din proclamațiunea dela 1848, încă sunteți datori să o spuneți; căci iată tocmai acel ce au scris-o și care a fost atunci cel mai adorat de popor și rădicat în naltul ceriului, s'a abătut și împreună netrebnic s'a făcut.

Țeranii noștri plâng cași Iudeii la râul Vavilonului aducându-și aminte de Sion, de 1848. Cât despre *noi*, cuvânt de mângăere dăm țeranilor noștri zicându-le: De te voiu uita, Ierusalime, uitată să fie dreapta mea; lipească-se limba mea de grumazii mei, de nu-mi voiu aduce aminte de tine și de nu voiu face din Ierusalim, din împroprietărirea țeranilor cu despăgubire, cugetul principal al bucuriei mele.

ANEXA A ȘAPTEA

Titirleștii

Cred că este interesant să copiez din monografia j. Mehedinți următoarele știri despre o descălecare ciobănească: 1)

Moșia răzășească, în care au venit și s'au așezat, pre lângă moșneni, vreo douăzeci de familii de păstori români din Ardeal, cumpărând pământul necesar.

Noii veniți au făcut o biserică frumoasă de piatră, cu care au cheltuit peste o mie de galbeni. Ei au pus de s'au zugrăvit pre păretele din fața bisericei un păstor (cioban) care cu huleta (bâta) mână oile dinaintea lui. La acest tablou s'a pus inscripțiunea: „Această biserică este făcută cu banii oilor“. Și într'adevăr, în regiunea munților păstoria este aceea care aduce veniturile cele mai multe și cele mai sigure.

Păstorii ce au contribuit la facerea bisericei s'au pus de s'au zugrăvit pre păreții din năuntru bisericei, pre dânșii, pre femeile și copii lor. Astfel nu numai domnii și boerii se zugrăvesc în biserică, ca fondatori, ci și ciobanii, fie și chiar în bisericile de prin sate; căci satele sunt cași alveolele în care se formează faguri de miere, sunt alveolele satului.

1) Pag. 394.

